

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

XI. évfolyam – 2016. december

Vendégség '75

ARANY LAJOS, ARDAY GÉZA, BÉNYI ÁRPÁD,
CSONTOS JÁNOS, CS. TÓTH JÁNOS,
DROZSNYIK ISTVÁN, FUCSKÓ MIKLÓS, KAISER LÁSZLÓ,
KOROMPAINÉ MOCSNIK MARIANNA, KÖDÖBÖCZ GÁBOR,
NAGY GÁBOR MIKLÓS, PÁL CSABA,
SEPRÉNYI ÁDÁM, SERFŐZŐ ATTILA,
SOLYMOSI GÁBOR, TARCZY PÉTER, TATÁR ÉVA,
VITÉZ FERENC ÍRÁSAI

VITÉZ FERENC
irodalmi és művészeti
folyóirata

75. kötet

Néző • Pont

IRODALOM – KULTÚRA – MŰVÉSZETEK

VITÉZ FERENC
folyóirata

Debrecen, XI. évfolyam; 2016. december
(75. kötet; 56. megjelenés)

A KÜLÖN SZERZŐI NÉVVEL NEM JELÖLT KÖZLEMÉNYEKET ÍRJA,
VALAMINT SZERKESZTI ÉS KIADJA:

VITÉZ FERENC

✉ ferko824@gmail.com; vitez.ferenc@drhe.hu

📍 Vitéz Ferenc PhD – 4027 Debrecen – Füredi út 67/B. Fszt. 2.

☎ +36-20/965-2921

A Néző • Pont archívum fellapozható
Országos Széchényi Könyvtár
Elektronikus Periodika Archívumában (www.epa.hu)

ISSN 1788–8034

A Kulturális Örökségvédelmi Hivatalnál a 163/2314/2/2011. számon nyilvántartva.

A folyóirat árus forgalomba nem kerül, de megrendelhető.

NYOMTA: KAPITÁLIS KFT. – FELELŐS VEZETŐ: IFJ. KAPUSI JÓZSEF



A FOLYÓIRAT 75. KÖTETÉNEK LAPZÁRTÁJA 2016. NOVEMBER 21-ÉN VOLT.



Boldog Új Évet Kívánunk!
Meskó Anna és Póka György
(30 évesnél is idősebb, gyulai)
linómetszetes alkalmi grafikái





DROZSNYIK ISTVÁN GRAFIKÁJA
A TÚZBEN DIDEREGVE C. KÖTETBŐL

Újabb jubileumhoz érkezett a folyóirat: az Olvasó immár a 75. kötetet tartja a kezében. Ezúttal is egy vendégszámot, melyben jobbára olyan szerzők szerepelnek, akik régebb óta szorosán kötődnek a Néző • Ponthoz. Vannak azonban olyan írók-költők is a kínálatban, akik először publikálnak a lapban – jómagam csak a záró képzőművészeti blokkal, illetve a képes művészeti hírekkel jelentkeztem.

(Noha a csöndes őszi tervek között még egy gazdagabb könyv- és folyóiratszemle is szerepelt – pótolva ezzel az elmaradásaimat –, adósságaim azonban csak tovább gyarapodnak: legalább húsz friss kiadvány várakozik a tartalmi föllapozásra a jövő évi első lapszámban...)

Legutóbb 2013 áprilisában jelent meg vendégszám, több mint 20 szerzővel, az elmúlt három és fél évben pedig – színesítve a publikációk karakterét, megőrizve és árnyalva a vállalt értékeket – rendszeressé váltak a vendégrovatok. S az akkori 4.800 oldalnyi összes terjedelem is egy nagyot ugrott: 6.986 oldalnál tartunk. (Természetesen a 100. számmal mi lehetne kisebb cél, mint a 10 ezer oldal építő és orientáló jellegű olvasmány, kulturális hír közlése!)

Az utóbbi 25 kötetben foglalkoztunk évfordulókkal, közte a Nagy Háború képzőművészeivel, jubileumi kiállításokkal, vendégül láttunk önálló szerzőket és irodalmi csoportokat, egy-egy testvérnap köré szerveződő alkotókat, továbbra is nagy szerepet kapott a vizuális kommunikáció, valamint az irodalom és újságírás kapcsolata, gyermekszerzők is megjelentek, és testvérműzsák találkoztak a Néző • Pont oldalain. S úgy vélem, a nézőpontok gazdagodásával még inkább híek tudtunk lenni a címben foglalt üzenethez: egyre jobban megtanultunk látni.

Köszönetet mondok ezért minden Szerzőnek és Olvasónak!

(VITÉZ FERENC)

VENDÉGSÉG

KÖDÖBÖCZ GÁBOR:

RENEZÁNSZ TÍPUSÚ POLIHISZTOR

Ecsetvonások a 75 éves Szakolczay Lajos portréjához

Isten nagyobb dicsőségére, a magyarság üdvére és barátai őszinte örömére él közöttünk egy utánozhatatlan létezés-technikával, hihetetlen munkabírással és kivételes talentumokkal megáldott ember, aki „öreg gavallér”-nak és „üst-foldozó”-nak mondja magát. Talán rokonszenves szerénysége és az alázat misztikája mondatja ezt vele, hiszen – kevesen tudják nála jobban – „az egészség része csak az lehet, ki szíve részévé tette az egészséget”. Minthogy határokon átvélő és irányzatokon túlmutató szellemi készenlét jellemzi, tér- és időkorlátokra fittyet hányó, istenkísértően sokdimenziós, egyedülállóan gazdag és értéktelített pályafutásról adhat számot. Mert – álomlátó realistiként és realista álomlátóként – ugyan mi más tehet az ember az alkatával és tehetségével azon túl, hogy az élete és a munkája szolgálatába próbálja állítani? Erkölcs és szenvedély, elkötelezettség és muníció nélkül persze mindez aligha képzelhető el. Ezzel kapcsolatban egy vele készült interjúban (*Felparcellázható-e a comberdő?*; Magyar Napló, 2009. június) a következőket mondja: „Hány szerkesztő-kritikus érzi feladatának, hogy hónapról hónapra a művészeti ágak legfontosabb folyó-iratait átlapozza (negyvenötöt veszek havonta, s a velük való bíbelődéstől – sajnos már nincs Lipótmező – befelé nő a hajam), s esetleg jó részét el is olvassa? Pedig az *egészre* való rálátás csak így lehetséges. Tudom – mert ezerszer a bőrömön éreztem –, hogy Szeged, Pécs, Debrecen, Szombathely, Kaposvár messze van, és még messzebb Kolozsvár, Csíkszereda, Sepsiszentgyörgy, Kassa, Újvidék, Ungvár, Bécs, Bukarest, London, stb. De az ott folyó, az egyetemes magyar művészetet gazdagító tevékenység nélkül lehet-e érvényes képet adni arról az *élő* és *lűktető* értékfolyamról, amelynek megismerésére és továbbadására születtünk?”

Olybá tűnik, hogy az immáron Széchenyi-díjjal is kitüntetett Szakolczay Lajos a maradéktalanul jól végzett munka oltalmazó derűjével tekinthet vissza pályájára. Az idén hetvenöt éves irodalomtörténész és művészetkritikus a „szellem mindenese”-ként, az egyetemes magyar kultúra peregrinus

lelkületű apostolaként sajátította el a költői lakozás képességét, s ezen közben a Faustból ismerős goethei kihívásra („A törvény alól, mely az élőkét sújtja, csak az szabad, ki magát fölülmúlja”) is igézően és imponálóan szép választ adott. Az ő esetében valóban érvényes, hogy az esztétikai magatartás a magatartás esztétikáját is jelenti egyben. Őnála – akárcsak a legfőbb etalonként tisztelt Kós Károlynál – a formanívó is a létezési nívónak rendelődik alá. A műveiben tetest öltött élet példa ezáltal lesz magával ragadóan hiteles, az emberség és magyarság összhangját szolgáló, megtartó erő.

Szakolczay Lajos hihetetlenül sokirányú érdeklődésével, irigylésre méltóan komplex érzékenységgel és sokféle affinitást ötvöző integratív szemléletmódjával összetéveszthetetlenül egyéni és példaszerűen eredeti irodalom- és művészetkritikusnak, afféle reneszánsz típusú személyiségnek számít. Lett légyen szó az esztétikai létforma legkülönbözőbb válfajairól, Szakolczay Lajos a zene, a képzőművészet, a színház és irodalom területén egyaránt otthonosan mozog, s ráadásul mindegyiket szeretetteljes elmélyültséggel és magas színvonalon műveli. A fentebb idézett interjú egy ide vágó részletét idézve: „Rákényszeríthető-e bárkire is, hogy a kortárs magyar művészetet (rengeteg munkával!) egyetlen *glóbusznak* lássa? Pedig az, hiszen a képző- a zene- és a színházművészet, akárcsak az irodalom, ugyanabból a valóságból – a huszadik és huszonegyedik század magyar valóságából, s nem utolsósorban *álmából* – táplálkozik. Azt teszi – mit teszi, fölkentként *avatja* – élvezhető, esztétikailag leírható megfogható gyönyörre.”

A Nagykanizsán felfedezett erdélyi folyóirattól (*Igaz Szó*) az 1967-ben kezdődött Kárpát-medencei kultúrkalandozásokon át hosszú és megfeszített munkával teli út vezetett ahhoz, hogy Szakolczay Lajos kiemelten ars sacra-val és hungarológiával foglalkozó, katedra nélküli professzor legyen.

A dolgozószoba és a munkahely állandóságához szokott, kevésbé mobilis ember talán csodálja, de aligha érti, hogy miféle logisztikai bűvészműtárvány, zseniális időbeosztás és elképesztő munkabírás révén lehetséges az a páratlan élménysűrűségű létezés technika, amely az operától a könyvbemutatóig, a rendhagyó irodalomórától a kerekasztal-beszélgetésig, az írótabortól a kiállítás megnyitójáig, a könyvfesztiváltól a rádiós és tévés szereplésig vezet. És mivel a személyes jelenlétet, a közvetlen és intenzív kommunikációt mindennél fontosabbnak, emberileg is nélkülözhetetlennek tartja, az egyik pillanatban még Budapesten, Sopronban avagy Egerben tűnik fel, hogy kisvártatva Szabadkán, Nagyváradon, Pozsonyban, Beregszászon, Újvidéken, Kolozsváron, Kassán, Sepsiszentgyörgyön vagy éppenséggel Bukarestben gyakorolja a műértő-

írástudó-kultúrmisszionárius határokon átívelő és régiókat összekapcsoló mesterségét. A száguldó professzorként elkönyvelt Szokolczaynak a szokványos szobatudósokkal szemben számos előnye van: élet- és valóságismeret, óriási nagy szív, szimultaneista látásmód, szintéziselvű szemlélet, prekonceptiók nélküli, mindenféle oktalan konvenciót elutasító gondolkodói bátorság és könyörtelen, néha már-már nyersességig menő szokimondás. Újra a már kétszer idézett interjúhoz folyamodva: „Csak olyanokkal tudok tisztességesen dolgozni (barátra, ellenségre áll ez), akik komolyan veszik – *szolgáltnak* tekintik – a szakmát. S ehhez egy életben legalább két élet kell. A főszerkesztőnek is, meg a munkatársaknak is. Csaknem mindent ismerni, mindenütt jelen lenni – a fiatal tehetséget éppúgy megtámogatni, mint a több könyves alkotót –, életpróbáló feladat. Aki fejét adja az egyetemes magyar irodalom istápolására, annak – ha tisztességesen végzi a dolgát – se éjjele, se nappala, se családja nincs. Csak *feladat* van. Csak ezermillió oldalak vannak, az olvasás Himalájája. S aki ezt nem tudja – akár idő híján, akár kényelemszeretetből, akár nemtörődömségből – megmászni, az ne vállaljon ilyen szerepet. Ne vállaljon, mert istennek és embernek is vét. Megakasztja azt a kereket, amelynek hűség, odaadás a neve.”

Az igénytelen lazaságot, etikátlanságot és tehetségtelen szakmaiatlanságot mindig elutasító Szokolczay Lajos folyóirat-szerkesztőként (*Új Írás, Budapest, Kortárs, Agria*) külön tanulmány tárgya lehetne. Antológia-szerkesztései (*Megtartó varázslat – Költők József Attiláról*, 1980; *A szarvassá változott fiú – Magyar költők versei Bartók Béláról*, 1981; *A lélek senkiföldjén – Csoóri Sándor köszöntése*, 1992) is irodalom- és kultúrtörténeti eseményként véssődtek be az emlékezetbe. Szokolczay példaszerű szerkesztői munkásságával is egyértelművé teszi azt, amit egész életművével képvisel: nemzet kultúra nélkül és kultúra nemzet nélkül nem létezhet. Kultúra nélkül nincs nemzet, nemzet nélkül pedig üres és hiábavaló a kultúra.

Szokolczay Lajos a dsidás életörömöket, életszépségeket sem veti meg: szereti a bort, a nőt, a nótát. Továbbá mókázásra, jóízű élcelődésre majd’ mindig kapható; csillámló játékossága és kiváló humora van, ami előadói kvalitásokkal társulva nemegyszer show-maneket megszegyenítő produkciókban ölt testet. Amiként történt 2006 júniusában Nagyváradon, a Partiumi Írótabor Góbé Csárdában összegyűlt közönsége előtt.

Szokolczay Lajos sokirányú érdeklődésének és tájékozottságának köszönhetően mindig képben van, de – igazságkereső szenvedélye, következetes erkölcsisége és szuverén látásmódja miatt – igen gyakran ki is beszél a

képből. Kibeszél a határon túli magyar irodalom számos jelensége és alakja (Wass Albert, Kannás Alajos, Székely János, Asztalos István, Páskándi Géza, Szilágyi Domokos, Hervay Gizella) kapcsán, de akkor is, amikor a kolozsvári *Korunk* kezdeményezte szavazásra a szerkesztőség által kért tíz legszebb vers helyett – tipikusan szakolczays megoldással – hatszor tízes listával rukkol elő. (És az is jellemző, hogy igazából még ez a nagyvonalú gesztus sem nyugtatja meg.) A trendi, a divat, a kánon és a kultúrpolitikai elvárás hál' Istennek őt legkevésbé sem érdekli, megszólalásai talán épp ezért számítanak mindig érvényesnek és hitelesnek. Szakolczaynak úgyszólván majd' mindig különvéleménye van. Nála a tudományos felkészültsége, az alapos és minden részletre kiterjedő életműismeret személyesség és vallomásosság, ha úgy tetszik, szeretetteljes elmélyültség és egzisztenciális érintettség nélkül vajmi keveset ér. Még esetleges, nem túl gyakori melléfogásit, vitára ingerlő meglátásait is ez az alapmotiváltság teszi izgalmassá és érdekessé.

Nagyrészt a korábbi kötetek (*Dunának, Oltnak*, 1984; *Ötágú síp*, 1989; *Kötél homokból*, 1994; *A csavargó esztétikája*, 1996; *Korfürdaló*, 1999) anyagából válogató, az irodalomtörténeti és művészetkritikusi pálya egyfajta tematikus összegzéseként fölfogható, erdélyi szerzőkről szóló vaskos könyve (*Erdélyi ősz*, 2006) is ezt támasztja alá. A kis híján hatszáz oldalnyi kötet a mozdulatlan elkötelezettség, a szabadságszerelem által motivált érték tudatos cselekvés és a szerves építkezés ígézően szép példája. A szerénységében súlyos, sokféle olvasmányélményt felidéző emblematikus kötet cím azért is találó, mert a szerző értékválasztásainak titkáról, az elhívottság és elhivatottság lényegéről is sokat elárul. A teljesítmény nagyságának elismeréssel adózó, játékosan és szellemesen évődő Márkus Béla, az *Irodalmi Jelen* 2006. októberi számában írott recenziójában „lótó-futó gyarmatügyi előadó”-ként látta Szakolczayt, hozzátéve, hogy az irodalom- és művészetkritikus egy másik kötetében (*Kikötő*, 2006) „végtelen vándorutak napszámosa”-ként jelöli meg önmagát. Mindkét jellemzés pontos, hiszen kimondva-kimondatlanul az egykori peregrinus ősök hagyományát követő folytonos szolgálatban, állandó készen- és úton-levésben, a talentumokkal való sáfarkodás közösségnek s szülőföldnek elkötelezett moráljában mutatja föl az életforma lényegét. Ami egyébiránt Papp Ágnes Klára recenziójában (*Kortárs*, 2007/2) „korszerű konzervativizmus”-ként szerepel.

A mindenkori tárgyához, alanyához közel hajoló Szakolczaynál nehéz nem észrevenni, hogy amikor példának okáért Kós Károly portréját megrajzolja, akkor akarva-akaratlan voltaképpen saját hitvallását is kinyilvánítja. Az érte-

kezésben ilyesféle tételmondatokat, illetve végkövetkeztetéseket olvashatunk: „... cél és rendeltetés nélkül művészet nincsen, vagyis az alkotó sosem tévesztheti szem elől a hasznosságot.”, „A megszállott, a lehetetlent nem ismerő, a szülőföld védelméért és szabadságáért, ha kell, életét is áldozó ember bolondsága ez. Mentése az értéknek, védelme a jónak.”, „Mindenki kiemelkedhet a tömegből, ha tehetsége akarattal és elhivatottságérzéssel párosul.”, „Ha tiszta hang kell, mindig megtaláltatik a tiszta toll is.”; „... az író, ha erkölcsös, nem lehet csupán kívülálló szemlélődő.”. Hasonló szakszerűséggel, konfesszionális mélységgel és kendőzetlen őszinteséggel beszél más szerzők (Lászlóffy Aladár, Szilágyi István, Sütő András, Kányádi Sándor) bemutatásakor is. Az sem véletlen persze, hogy a *Fától fáig* és a *Fekete-piros* versek valóban csak legnagyobbakhoz fogható költője, Kányádi Sándor fél tucat elemző-értékelő írással szerepel Szakolczay Lajos jól átgondolt erdélyi kánonjában. (Ráadásul örömmel fedeztem föl, hogy a szerző figyelme Réti Árpád Egerben élő színművész ragyogó Kányádi-estjére is kiterjedt).

Az *Erdélyi ősz* szerzőjének irodalomfelfogása és kritikusi magatartása – éppenséggel a formanívót is a létezési nivónak alárendelő beállítottság okán – mély és lényegi rokonságot mutat a az egykori jó barát, Nagy Gáspár létfilozófiai súlyú testamentumával: „a tehetség semmi, elrontható, elpazarolható./ Ami az egész életben számít, az a jellem”. (*Zbigniew Herbert emlékére*). A metanyelvi bűvészkedésben és a kisszerű bokaharapdálásban örömeiket leelő „ezredvégi zsoldosok” számára persze igen komoly hermeneutikai feladvány lehet Cogito úr ama bizonyossága is, „hogya a halál mindent elrendező geometriája szerint/ a hűség és jellem párhuzamosai beérik egymást”.

Az *Erdélyi ősz* írásait Szakolczay Lajos a tudós agyával és a költő szívével formálta meg és szerkesztette egybe. Ezek a portrék, vallomásos esszék, kritikák és tanulmányok nemcsak a 20. századi erdélyi irodalom- és színháztörténetről adnak élményszerűen gazdag és sok szempontból reveláló keresztmetszetet, hanem a szerző intenzív jelenlétre épülő, immár a kultúrhistoria részét képező Kárpát-medencei kalandozásait is felidézhetővé és átélhetővé teszik az olvasó számára. Az egyes írások lényegre tapintó, nemegyszer költői vénára valló, emblematisz címei is ehhez nyújtanak segítséget. Íme, néhány jellemző példa a különösen atmoszférikus, nagy felidéző és megjelenítő erejű, markáns címadások közül: „Erdély álomittas lovagja”, „Lázunk enciklopédiája”, „Harmadik honfoglalás”, „Füstnyelven szóló sejtalem”, „Érzésvilágok kiáltó csöndje”, „Égő házban nem fészkelődni kell, hanem tüzet oltani”,

„Erkölcs és szenvedély”, „Isten markában vacogó csillagok”, „Álmaink könyvílovassága”.

Az utóbbi tíz év tiszteletet parancsoló termése (*Nekünk ilyen sors adatott – Beszélgetés-portré Csoóri Sándorral*, 2006; *Ameddig temetetlen holtak lesznek – Beszélgetésportré Nagy Gáspárral*, 2008; *Párbeszédék és perbeszédék – 25 író- és művészinterjú*, 2010; *Határtalan – Tanulmányok, versek*, 2011; *Sorsszerűség, álom, etika – tanulmányok, esszék, kritikák*, 2012; *Valóságlátomás – esszék, tanulmányok*, 2014; kiváltképpen pedig a válogatott művészeti írásokat tartalmazó, ezer oldalas, heroikus kötet: *Nagybányától Picassóig*, 2015) is azt példázza, hogy Szokolczay Lajos bizvást emberfeletti-nek nevezhető teljesítménye mögött minden dicséret csak bicegve járhat.

Korábbi fontos díjai (József Attila-; Kölcsey-; Petőfi Sándor Sajtószabadság-; Hídverő-; Arany János-; Tamási Áron-díj, továbbá a Magyar Köztársasági Érdemrend lovagkeresztje és a Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Írói Díja) után idén március 15-e alkalmából az egyik legmagasabb állami kitüntetéssel, Széchenyi-díjjal ismerték el nagy formátumú munkásságát.

Miként a *Nagybányától Picassóig* című monumentális alkotás is bizonyítja csak az tudja meghallani és meglátni a művek fontos üzenetét, akinek van füle a hallásra és szeme a látásra.

Vagyunk egy páran, akik derűsebb pillanatainkban úgy gondoljuk, hogy utoljára talán a 'Nagy Bumm' szólhatott akkorát, mint napjainkban Szokolczay Lajos majd' minden művészeti ágra kiterjedő, univerzális életműve. Nem virtuálisan, valóságosan. Lélektől lélekgig.



GAJDÁN ZSUZSA:
A BETŰK BŰVÖLETÉBEN

SERFŐZŐ ATTILA versei:

ÜZENET

Most újra hozzád menekülök,
később (?) akár többször is,
ma törekeny vagyok,
mint az ágtövis.

(...)

Egy szippantásnyi gyönyör
a jelen,
az örök lélekvétel
vagy nekem...

VILÁGKÖZI-TENGER

És sűrűsödik a válaszokkal teli csend,
puhulnak az évbilliárdokig rótt körök,
hiszen csak a lélek örök,
létünk,
mint lepke szárnyán a hímpor,
vadselyembe göngyölt porcukor.

LÉLEGZŐ

Már két napja zuhog.
Sötét ernyők hulláma alatt
verdesnek rám édes cseppjeid,
s a köröttem ácsorgó falak
kártyázzák a mélyülő időt.

*

Villámunk öröktől bennünk döng,
mellkastól mellkasig...

KÖSZÖNÖM

Hogy megosztottad velem a
visszavonhatatlant,
s az elszállni készülő mondatokat,
és mindentől eltekintve, hagytad, hogy
eggyé váljon bennem
az egyenletes és az összes hajlat.

*

Húsmeleg titok vagyunk,
parazsat hordozó úrutazók...

ÉJSUGÁR

Annyi minden közelített hozzád.
Sértettséged szikkadó tüze,
rozsdabarna évek üzenete,
s a lángra gyúlt érzéki szád.
Mint az álommá szótt gondolat,
ínget húzott rád a kora-őszi Nap.

*

Egy Óceánba zúdul az összes innen,
mindegyikünk egy-egy Isten...

SZÉTTÖRT A NAP

Széttört a Nap,
minden izzó szilánkja
egy-egy jövőt tépett ketté.
A jövő jövőjét s a jelen hitét.

*

Megrettent fehér galamb,
hozz olajágat!

NAGY GÁBOR MIKLÓS

PÓKHÁLÓT KARCOL

Ez az ősz is elmúlik majd egyszer
– merthogy az őszyök sorra múlnak el –,
szemeid köré pókhálót karcol,
miközben lassan újra útra kel.

Mert ez most nem az a kor, amikor
a városba beszökő ősz kacag.
A hegyek felől lomha, nehéz köd
lepi lassan el a sugárutakat.

Érzed, hogy a tested egyre húzza
magához az ázott, sárszagú föld.
S mintha lomhán gyorsulna a makacs
idő a nehéz sárrögök fölött.

POROSZKÁLÓ ŐSZBEN

Mintha olvadt arany csorogna végig az utcán,
Úgy fénylenek a fák a reggeli fényben.
Hosszan nyújtóznak az árnyak, és az elmúlt
éjszakai eső cseppjeitől valószínűtlenül csillan
minden egyes falevél. Van remény.

Mintha csak lebegnének lustán a hegyek,
vagy végignyújtóznának egy kékesszürke
felhővánkoston, valahol a poroszkáló őszben,
Ég és Föld között, Bátorterenyénél.
Lassan az útszéli akácok is felkopaszodnak,
néhány öreg diófa és az illatos birsek kitartanak még,
de a pirkadati szél már kócolja a nádat.

Van valami egészen ihletett a percben,
az őszben és a pirkadatban Szilvásvárad felé,
színek, amelyek talán nincsenek is, mert csak
a szívben ébred a reggellel a ritka hangulat,
amikor a napfény a házak tetejét éri,
és ez a vörös és sárga, éppen ebben az arányban
csak a szívben létezik talán.

Őszül az idő és hűvösebbek a nappalok.
Hosszú, bújós estéket szeretne ilyenkor a szív.

NAGY GÁBOR MIKLÓS

GRAVITÁCIÓS ALAPPONTOK
(részlet)

Vannak helyek, ahol Isten jelenléte nagyon is érezhető. Erősen ott van, a maga megfoghatatlan, mégis olyan teljes módján. Nem kell hozzá tömjénfüst, sem szenteltvíz, és nem kell hozzá az oltáriszentség felemelésekor a csengettyűk hangja sem. Leginkább a chartres-i katedrális titokzatos kék rózsablakain beszűrődő napfényben látni és érezni meg az Istent. Érezni, hogy ott van, hogy jelen van, és az ember egyszerre érzi magát nagyon kicsinek a hatalmas boltívek alatt, és egyszerre érzi magát erősnek és egy fontos fogaskeréknek valami nagy és isteni egészben.

Igazán csak a Tejó torkolata fölött, a régi katedrálisban, a kilencszáz éves falak közötti időtlen térben érti meg az ember, hogy porból vétetett és porrá lesz, és hogy ebben az isteni körforgásban ez a por nem más, mint a csillagok pora. A középkori boltívek alatt megérti, hogy az emberi test porának atomjai éppen úgy tizenhárom milliárd évesek, mint a végtelen űrben csavargó üstökösök csóvjának pora, mint a homok a Tejó torkolatában, Cascais nap-sütötte strandjain, vagy mint a kilencszáz éves katedrális hatalmas kövei közül pergő habarcs málló homokszemei. A Szent Jeromos katedrálisban, Vasco da Gama sírja mellett megérti azt is, hogy a megtett út hossza mennyire relatív. Az Igreja do Carmo romos falai között pedig, ahol a gótikus bolt-

ívek, mint a csontváz fehér bordái olyan valószerűtlenül ívelnek téren és korokon át, dacolva a pusztító idővel és az örök gravitációval, olyan büszkén és merészen, szinte lebegve a csupasz ég alatt, megérti az ember, hogy mennyire mulékony az élet, hogy stroboszkópként felvillanó képek sűrű füzére csupán a történelem, és hogy múlandó benne minden egyes ember. De megérti azt is, hogy a haláltól sem kell félni. Mert a test is csak kósza porrá lesz megint, csak egy apró darabja lesz a Föld nevű égitestnek, nem egészen nyolc és fél percnyre a Naptól, valahol a Tejút pereméhez közel, és az atomjai kóbor csillagporként száguldanak tovább még hosszú évmilliárdokon át a világegyetem végtelen pályáin.

Vannak helyek, ahol Isten jelenléte erős és átható. Ahol az ember ezt a jelenlétet érezve óhatatlanul is elmormol egy imát. Titokban persze, hogy a sok turista ne lássa, hogy ő itt és most tényleg magába fordul egy darabidőre, még ha pillanatokra is csupán, keresztet is csak gondolatban vet, amíg nézelődik, mint bárki más, turista módjára bámulja a freskókat és az oldalkápolnák rejtelmes oltárait, de közben a rózsablakon beszűrődő fény oszlopait figyelve elhadarja fejben a Miatyánkot.

(...)

De ahhoz, hogy Isten jelenlétét érezze az ember, nem kellene templomok. Nem kellene a középkori falak és a gótikus boltívek, és nem kellene harangos tornyok, freskós mennyezetek és tömjénes oltárok sem. Isten legalább olyan erőteljesen ott van az Atlanti-óceán felől szüntelenül fújó szélben Cabo da Rocánál, az európai kontinens legnyugatibb pontján, a sziklaszirten, száznegyven méter magasán az óceán fölött. Lent valami fáradhatatlan és elemi erővel, fehér habok közt verik a sziklákat a hullámok, hallani ez a szüntelen morajlást, a kövek elmormolt imáját, és vele az óceán felől fújó, állandó, tengerillatú szél suttozó hangját.

Onde a Terra se acaba e o mar começa – Ahol a Föld véget ér és a tenger kezdődik. A költő, Luís de Camões sorai olvashatók itt az emléktáblán, a hatalmas kőkereszt alatt, márványba vésve az örökkévalóságnak. És az ember érzi, hogy nem csak a Föld és a tenger határa ez, hanem a Föld, a tenger és az ég találkozása is egyben, a három térfogat határa ez, igazi alappont. És ebben a három térfogatban megindító erővel érezni a végtelent és a végtelen szabadságot. A tengeri széllel beléd költöző Istent.

(...)

Kell, hogy legyen a világban egy hely, ahol, ha megállsz, kis terpeszben, csípőre tett kézzel, az égre pillantasz, aztán le, a földre, és körbe magad körül, azt érzed, hogy biztosan állsz a két lábadon, mert itthon vagy, és mert itt a helyeden vagy a nagyvilágban.

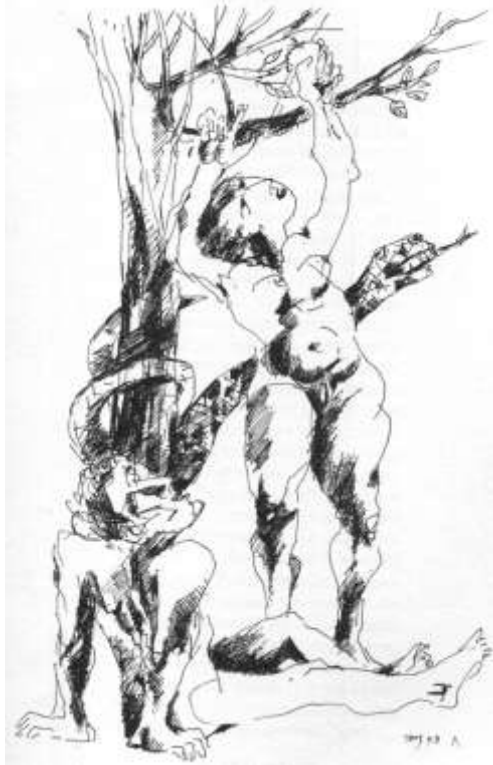
Régóta érzem, hogy Európában vagyok otthon, a maga egészében. A Chartres-i katedrális előtti téren állva érzem magam otthon, felpillantva a felemás tornyokra és elmerengve azon, hogy miféle elképesztő emberi teljesítmény volt képes mindezt véghezvinni, jó nyolcszáz évvel ezelőtt. És Párizsban éppúgy otthon vagyok, ősszel, a Szent Mihály útján és a Szajna hídjain, meg Londonban, a British Museumban, a Rosette-i kő előtt állva, megbűvölten nézve a sűrűn rótt görög, démonikus és hieroglif betűket a csaknem fekete gránitombon. És otthon vagyok Rómában is, a novemberi napsütésben a Via della Conciliazione kövein, félúton az Angyalvár és a Vatikán között, vagy Brüsszelben, a Grand-Place környéki, éttermekkel teli kis utcákban, ahol mindenféle nemzetek konyhái szerint főznek, és a pincérek kellő udvariassággal, ám visszautasítást nem tűrő határozottsággal invitálják ebédre a járókelőt. De ugyanígy az otthonlét érzetét jelenti az is, hogy álmomból ébresztve is tudom: Brüsszelben a repülőtérrel honnan, melyik szintről és kijárattól indul az a busz, amelyik éppen a Schuman körtéren tesz le, hogy hol lehet Tarot-kártyát és jó pipadohányt kapni Lisszabonban, és hogy Párizsban az Operától merre kell elindulni gyalog a Vendôme tér felé.

(...)

Azt mondják, kell, hogy legyen egy pont, egy gravitációs alappont, ahol azt érzed: a helyeden vagy a világban, ahol mindennél erősebben érzed az otthonlétet. Nem abban az értelemben persze, amit a bútorok jelentenek, az ágyad és a papucs az ágy mellett, a hamutartó a párkányon, a csorba kávésbögréd, a tollad az íróasztalon, mindig a kezed ügyében, vagy éppen a fogkefed a fürdőszobai tükör előtt a polcon. Ez az otthon-érzés más. Ez valami nehezen megfogható otthon. Talán a fontosabb, az igazi otthon.

Ez az érzés Lisszabonban tört rám először, majdnem húsz éve talán, a Praça da Figueirán vagy a Rossión, nem is tudom már. Elemi erővel tört rám, szinte szédültem tőle, miközben biztosan álltam, két lábbal a Földön. Furcsa ket-

tósség volt ez: valami kozmikus szédülés, talán az időutazó szédülése, egy furcsa jetlag a téren és időn át. És egyszerre, minden szédüléssel együtt is biztonságban éreztem magam. Hogy a lélek bugyraiból, mélyről, valami előző életekből felszakadó emlék lehetett-e az oka, nem tudom, de azt éreztem, hogy itt vagyok és mindig is itt voltam otthon. Felnéztem balra, a Szent György-várra, aztán jobbra, az Igreja do Carmo romjaira. Néztem a csempézett házakat, néztem a narancsfákon a virágokat, éreztem a tenger sós illatát, és tudtam, hogy itt van körülöttem az európai történelem, benne az én személyes történelmem, az előző életem történetei, én pedig itt állok, szédülve és biztosan mindennek a kellős közepén.



VIRRADÓRA
DROZSNIK ISTVÁN GRAFIKÁJA
ÉS VERSE

Házam udvarában egymást kergetve futkároznak a holdsugarak Lassan elbandukolva a Kivénhedt éjszaka és a hunyorgó Nap aranyló alagútjain Szétszélednek a csillagok Levedli párafátylát az erdő a rét szoknyájából előbújnak az ásítozó virágok a nyelvtelen csendet Leváltja az ébredő város hangzivatara.

FECSCKE CSABA

Drozsnyik István versei elé

Drozsnyik István invenciózus ember, sokoldalú művész, aki a képzőművészetben belül is több műfajban tevékenykedik. Drozsnyik, mint a Vezúv a forró lávát, iszonyatos erővel lövelli ki magából a műveket. Agya – mondjuk így, szelleme – örökös működésben van, gondolatai, érzései kifejezéséhez tárgyakat, formákat, színeket és szavakat keres, talán még sorsokat is egyetlen életéhez. Amihez Drozsnyik hozzáér, nyomban életre kel: megszólal, vibrálni kezd. Mondhatnánk kissé nyersen azt is, hogy anarchista, a művészet vadászója, aki semmibe veszi a szabályokat, aki mint Jónás a próféta-ságot, rühelli a doktrínákat. Rendetlen harmóniájú képein a zaklatott XXI. századi ember életérzéseit látjuk megelevenedni. Látó és nemcsak néző ember számára a székei beszélnek, mi több, üvöltöni kezdenek, ez a hang, persze, nem otológiai jelenség, hanem lelki-szellemi.

Drozsnyik a természet erejével, egyszerűségével szólal meg, valahogy úgy, mint a kőkorszak altamirai és lascaux-i barlangfestő művésze. Tudáson innen és túl.

Drozsnyik a szavakkal is öntörvényű módon bánik, a verseiben is egy öntörvényű poéta lép elénk. Korántsem tetszeni akar, nem valami művi harmóniát teremteni, hanem hatni, működésbe hozni az emberi szellemet, a teremtő fantáziát. Gyanús, amikor egy képzőművészetben rangot és ismertséget kivívott alkotó más műfajban, nevezetesen az irodalomban akarja magát megmutatni, de félresöpri az ember fenntartásait az ilyenek olvasán: „felperzselt lelkem bánatát szavaiddal oltanám”. „Ha meghalok, fénylő testükbe zárnak a csillagok.” Drozsnyik verseit, miként más műfajú alkotásait is az indulat, a szenvedély ereje működteti. Nincs ideje, sem szándéka szép szavakat keresgélni, olykor hirtelen arcunkba dob egy nyers kifejezést, trágár szót, de nem ez a jellemző. Ha elolvassuk verseit, megajándékozunk magunkat. Ez egy másik Drozsnyik, akinek sikerül meglepnie minket, ami mégis nívumnak hat, Drozsnyik, a költő.

DR. OZSNYIK ISTVÁN *versei*
a Tűzben dideregve (2011) című kötetből

NAPONTA

Naponta összefércelem
magam feneketlen lelkem
zsákjából elpergett már
minden vágyam üres-
sé váltak a cserzett
nappalok csontja-
imról szökik a
húsom.

KÉRÉS

Pokol és menny kö-
zött lebegek csak egy
csipetnyi boldog-
ságot adj uram
csak egy nyesz-
lett csillagot
ahová mele-
gedni oda-
bújhatok.

AMERRE NÉZEK

Kecskék és tevék kopár útját járom kék-
fehér törpe házak összekuporodva Melegítik
egymást a sivatag derekán a csupasz éjszaka
búcsúként még pislog egyet rám amerre
nézek homoknyájakat hajt fütyörészve a
reggeli szél.

JAJ KEDVESEM
/Terezának/

Haldoklom e vámpír időben Emlék-
csókjaiddal tapasztom be sebeimet
Jaj kedvesem – eltévedtem Ko-
porsó-éjszakákban hánykolódik
testem a szépséged rabja lettem
Óceán bánatomba nyakig be-
leestem Jaj kedvesem elté-
vedtem görcsökbe szorítva
fetrengem elárvult szám-
ban elapadtak a szavak
csókjaid is elsorvadtak
jaj kedvesen Elszök-
tetted csilingelő múlt-
tamat jaj kedvesem
volt kedvesem Hi-
ányod az égis
szökken ben-
nem.

SZÉK-KIÁLTVÁNY

I.
Székekkel van tele a fejem Kiperegnek be-
lőlem belém másznak Elgáncsolnak Szék-
háború széklavinák székhalom Jajhalom
székhatalom Székletek – mivé leszek?!
csak magam zárhatom skatulyába El-
emésztenek a székek – már magamtól is
félek! Székangyalok jönnek értem Itt ha-
gyom keservben foganzott Székvilágom.

II.

Székekkel van tele a lellem kiperegnek belőlem – visszamásznak elgáncsolnak elémésztenek – FÉLEK felzabálnak ezek a szék-féreg Székangyalok jönnek értem jaj mindjárt meghalok Székkutyák székördögök üvöltenek szétszaggatják Hitem rémálom székálom ebben a szem nélküli világban csak tapogatózom jönnek értem elvisznek az óriás piros szemű székek FÉLEK kezükben kések már vérzek – Elvérzek!

DROZSNYIK ISTVÁN GRAFIKÁJA



CSONTOS JÁNOS:

RÁCSOK ÉS VIRÁGOK

Vitéz Ferenc verssoraira

Nyugati szélhez keleti erő,
északi fényhez a déli verő.

*

Csak a szív koccan a bordákkal össze:
rács közé zárt az élet örökre.

*

Kinyílt a Holdon egy kék tulipán
a bolygó hollandi álmai után.

*

A tetvészkedő keselyűket
nem táplálja saját tetvük:
vérük végleg keserű lett,
jobb lesz, mondják, ha kiköpjük.

*

Az ágyba, ebbe a mindörökké tartó nyárba
úgy simulok, akár a tankönyvbe az ábra,
s ha veled nyomhatom a régi nászki ágyat,
nem kell hozzá széljegyző magyarázat.

*

A settenkedő álmok testén
már lassan eligazodom,
szatír egy füledt nyári estén,
csupa ideg a feszes izom.

*

A rácsok árnyékát homlokomon
a szabad ég alatt púderozom.

*

Lépteid alatt vérzik a fűszál,
lélegzetedtől felforr a korzó,
nyírott ligetben ökörmály-bűn száll,
izzadtan liheg a szív-vadorzó.

*

Öled a fényben ciróka bokor,
melleid holdas iker Mont Blanc-ok,
barlangod mélyén izzik a Pokol,
kívül rekedve bizton megfagyok.

*

Szerelmes szökevény lehetnék,
félszobákban váratlan vendég,
beköltözve és ott ragadva
élethossziglani kalandba.

*

Szomjas szívedben még nyár van,
habár odakünn tél kopog.
Perzselődsz a benti tájban,
mint letaszított angyalok.

*

A besúgó lidércek
nem firtatnak miértet:
lápi fényben pörögnek,
s mint a legyek, beköpnék.

*

Vigyáznak ötágú csillagok,
fürdőznek csillagközi gázban,
miközben lapít a balog
csillagász illegalitásban.

*

Én lehetnék az angyal vagy a Hold,
aki a függönyrésen át beles,
ártatlan, édes titkokat keres:
helytelen volna hát, hogy megtorold.

*

Sarkamban kutyák, nyomomban gyilkosok,
előttem a Göncöl fényrúdja ragyog,
úgy iszkolok, mint fény a puszta úrben:
bizonynal éltem, hiszen menekültem.

*

Mégis minden rózsá lefejezve
és másutt ásványi sós lében ázva,
mert minden fejezet önkénnel fejez be:
vagy élted váza, vagy csupán a váza.

*

Nő a rozsdá a szakadt ereszen,
enyésző csatorna-csonk mered,
repkény a résben bátran megered:
ilyen egy omló-romló szerelem.

*

Mikor a kapitány jár élen,
hogyan elsüllyesszék a rakományt
s dogma növeli a homályt:
hős a matróz, ha mégis tétlen.

*

Érzem, hogy makranc nő szívemen:
rossz szerelem, de megszerelem.

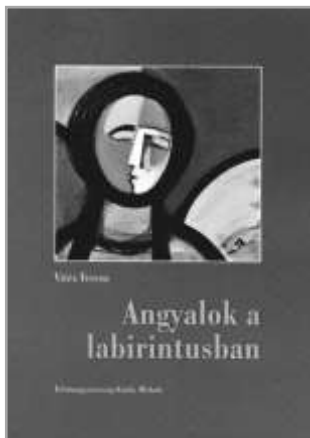
*

Elterülnék, mint meglőtt vadállat,
vagy mint a tablón Eurázsia.
Nem izgatna szokás és szabályzat,
hogy a férfiúnak fel kell állnia.
Elterülnék, zsigerem kínálva
féreg-kukacnak, finnyás dögevőnek.
De nem tudhatom, vajon mi az ábra,
ha már a megadó vadra se lőnek.

*

Az eltévedt hajónak már sorsa sincs,
semmilyen széljárás nem szalasztja,
vitorláját reménység nem dagasztja,
korhadt gyomrában oxidált a kincs,
s fölötte égnek nincs többé malasztja.

(Vitéz Ferenc sorai álló, Csontos János folytatásai kurzív betűvel vannak szedve.)



TARCZY PÉTER:

KÉZIKÖNYV HALADÓKNAK

VITÉZ FERENC: ANGYALOK A LABIRINTUSBAN.

Irodalmi és művészeti tanulmányok, esszék
Felsőmagyarország Kiadó, Miskolc, 2016; 380 o.

A debreceni egyetemi oktató 30 írást tartalmazó új könyve általában veretes, nehéz olvasmány. Az *Angyalok a labirintusban* irodalom- és művészetelméleti kérdéseket jár körül egyéb diszciplínák bevonásával.

A vizuális retorika perspektívái című fejezetben a sokféleképpen látható világ kérdéseire keresi a választ. Mit értünk vizuális kommunikáció alatt? – veti fel, ami újabb kérdéseket generál. A képi sémák, sztereotípiák „eredménye”, hogy mind jobban hiányzik az emberekből az absztrakciós képesség. Ezért is kell többet foglalkozni a képi kommunikáció szerepével. A képek által manipulált világ beszűkíti a fantáziát, miközben memorikus erejük révén kiváló eszközei a tanulásnak – írja Vitéz. A vizuális retorika valamilyen módon a „látványtársadalom” minden szintjén jelen van. A kép és a szöveg együttes alkalmazása a manipulálás eszköze lehet.

Ennek az egyik klasszikus példája René Magritte *A képek árulása* című műve, hiszen az nem pipát ábrázol, csak a pipa képét mutatja meg „*Ceci n'est pas une pipe*” – olvasható a fest-ményen (*ez nem pipa*). Magritte vizuális ötleteit szívesen használja fel a reklámpar is. George Roque külön könyvben írta meg a belga festő és a reklám kapcsolatát *Ceci n'est pas un Magritte* (*Ez nem Magritte*) címen.

Egy másik munkájában Vitéz Ferenc az elhomályosított látásról, a szem ártatlanságának elvesztéséről értekezik. A technikai civilizációban leegyszerűsödő gondolkodás azzal jár, hogy a hosszabb szöveget nem is akarják megérteni az emberek, viszont a látvány kínálta élvezetre a félanalfabéták is vevők. Az absztrakciós képesség hiánya miatt gyakran nem tudjuk, mit látunk, s amit látunk, arról mit gondoljunk.

A „képi fordulat” a 80-as években kezdődött, azóta a világot egyre inkább a képeken keresztül érzékeljük. A „látványos” botránykeltésnek közel negyven éve szerepe van a vizuális retorikában. Nem véletlenül nevezte Oliver Toscani a reklámot „mosolygó hullának”. A Benetton-botrány inkább arra irányult, hogy a termék nevét megjegyzzék.

A politika és a reklám kapcsolatában is gyakran szerepet kap a botránykeltés, máig elevenen él bennünk Brezsnyev és Honecker csókváltása, ami annyira visszataszító, hogy Vitéz oximoronként jellemzi, másrészt metaforája annak, amit el kell utasítani. Az érzéki kifejezést fokozó ikonotextus és az ekphraszisz retorikai alakzatának szerepéről a szerző már előző kötetében is értekezett Kosztolányi *A csúflány* című novelláját elemezve. A látható trópusok mellett számba veszi a vizuális retorikai alakzatokat (ismétlés, ellipszis, paradoxon stb). Az elveszített emlékezet „reaktíválását” segítő Eco-féle alkotói módszerre (például bélyeget, illusztrációkat, újságoldalakat applikál szövegkörnyezetbe) is kitér a szerző. E sorok írója itt jegyzi meg, hogy a fiatalon balesetben elhunyt német-angol író W. G. Sebald (1944–2001) műveiben

nagyon markánsan kíséri a szöveget a sokféle egyéb (ál)dokumentum. Sebald motívumokból sűrűn erezett poétikus prózája rádöbbsent: a fikció talán hitelesebben dokumentálhatja a ki nem mondott fájdalmat, rajzolhatja meg a lélek felfedezetlen tájait.

Az annunciátaképek protextusát, amikor a kép a szöveget feltételezi, az arra épülő illusztrációt, amikor a kép a szöveget értelmezi, a képi narratívumot vizsgálja a szerző Fra Angelico, Filippo Lippi, Ambrogio Lorenzetti és Simone Martini Angyali üdvözlételeiben. Következtetése: ezeket a műveket a szakrális narratívájaként értelmezhetjük. A kötet címadó fejezete és egyben tanulmánya, az *Angyalok a labirintusban* tartalmazza talán a legélvezetesebb, legizgalmasabb opuszokat. A labirintus mint lehetséges világmodell egy szent-endrei tematikus tárlatról írt recenzió kapcsán merül fel, ami az útvesztők kultúrtörténeti, irodalmi, képzőművészeti „együttélésére” s hatásaira is kitér. A krétai király labirintusa a legismertebb, de korunk horrorírója, Stephen King Ragyogás című regényének (Stanley Kubrick filmet forgatott a történetből) sövénylabirintusát sem felejtí, aki szeret rettegni. Borges az útvesztőt a gondolkodás modelljének tekintette, mágikus realista műveiben is utal rájuk. A nouveau roman jelentős alakja, Robbe-Grillet *Útvesztőjének* katonáját is megidézi Vitéz Ferenc, és újra Ecót, aki azt írja, hogy „a regény labirintusában való bolyongás célja maga a keresés, s nem a kivezető út megtalálása”. Maga is megteremtette saját útvesztőjét a kolostor könyvtárában *A rózsaneve* című izgalmas regényében. Ez az ősi szimbólum a sors, a végzet és a veszély jelképe, egyben önmagunk keresésének metaforája. Éppen Eco írta az előszót Paulo Santarcangeli *A labirintusok könyve* c. nagy ívű tanulmánykötetéhez, leszögezve: történelmi és mitikus mélységbe kalauzolja olvasóját ez a mű. Vitéz Ferenc kitér Pilinszky útvesztővel kapcsolatos gondolataira, valamint Ország Lili életművének hangsúlyos részét jelentő útvesztősorozatra.

Az információk labirintusában a könyvtár bábeli rendjét idézi elénk. Az internetes link „veszélyes szirén”, mondhatni labirintus, információs csapdákat rejt. Az információ és a tudás kapcsolatának elemzésekor a szerző Földényi F. Lászlóra hivatkozik, aki a műveltséget fontosabbnak tartja az ismeretanyagnál, mivel nem felhalmozott tudás, hanem életvitel és látásmód. (Így felvértezve talán nem leszünk a hoaxok áldozatai.) Egyébként Vitéz Ferenc lábjegyzetei nagyon informatívak, az egyikben azt olvasom, hogy „a lábjegyzet tipikus példája azoknak a struktúráknak, amelyeket egy és több útvonalúnak is tekinthetünk. Elágazást jelent a szövegben – s itt a veszély, ami az útvesztőben is leselkedik ránk”.

A gyermekéveit Debrecenben töltő Aknay János angyalai a kötet címadó tanulmányában bukkanak fel újra. Ezek a szellemi lények Szentendre kulisszái között végzik dolgukat. A szakrális létezők a montázszerűen megfestett Duna-parti város emblematisz emlékeinek, látványosságainak ölelésében jelennek meg. Földi és égi természetű művészete „szakrális délibáb”, nemcsak Szentendre felett lebeg, de kozmikus idejű és univerzális kiterjedésű – idézi meg a szerző Novotny Tihamért, a festő monográfusát.

Holló Lászlóról négy írás is a kötetbe került. Vitéz Ferenc hosszú ideje a festő nyomába szegődött. Több önálló kiadványban idézte meg a tócovölgyi mestert, és életrajzi regényt is írt az expresszív festői lelkületű Hollóról Szent Antal megkísértése címen. Az egyik tanulmány a festő útkeresésének azt az intervallumát helyezi nagyító alá, amikor Holló manierista korszaka után rátalál a szakrális jelentéseket hordozó alakjaira és élethelyzeteikre, egy másik szöveg tematikailag gazdag rajzművészetét mutatja be. Holló és Maksa Olga kapcsolatát a kortársak visszaemlékezéseinek megidézésével írja kerekké.

Nem egyszerű ismertető született a Vay Ádám Múzeum képzőművészeti gyűjteményének bemutatójáról, hanem szélesebb kontextusba helyezett megemlékezés. A tárlat címe is jelzi – In memoriam Molnár Mátyás –, hogy ez a kiállítás tisztelgés a kollekciónak létrehozója, a néhai múzeumigazgató előtt. A recenzens jól ismerte az igazgató urat, egyszer kiállítást is nyitottam a vajai ódon falak között. Leveleit most is őrzöm abból az időből ennek a derűs, halk szavú, korrekt embernek. A szatmári kulturális élet egykori kovásza által megalapított gyűjtemény ma több mint ezer darabból áll, és évről évre bővül a vajai művészklub résztvevőinek munkáival.

Az *Újraolvasások* fejezet írásainak célja a kevésbé ismert vagy elfeledett művelődés- és irodalomtörténeti momentumok „finomhangolása”. A legérdekesebb írás Adyhoz kötődik, akit egy eddig ismeretlen levéllel hoz Vitéz összefüggésbe. A költő Abelovszky Margit színésznőnek írta a Lédával való szakítása után. A kötet szerzője a levelet egy budapesti kéziratgyűjtőnél olvasta, majd nyomozásba kezdett. A levél az *Elbocsátó szép üzenet* Nyugatban való megjelenésének idején születhetett. További nyoma ugyan nem maradt a kapcsolatnak, valószínűleg azért, mert Ady megismerte Adát, a kétgyermekes családját, akihez több verset is írt. Arany Lajos „fellobbanásaként”, Vitéz Ferenc „hódítási kísérletként” jellemzi a szemhunyasnyi liezont. A dokumentum teljesebbé, árnyaltabbá teheti az Ady-filológiát.

Ebben a fejezetben az „ismeretlen” Kölcseyről, Móricz két regényéről, Kiss Tamás költészetéről és Ladányi Mihályról, az „árokparti álmodozóról”

gereblyéz össze a szerző a látens adatokat, majd hatalmas munkabírással, kitartással, türelemmel kiválogatja a fontosnak tartott összefüggéseket, hogy új megvilágításba állítsa azokat.

A könyv utolsó fejezete az író és újságíró alkotói szinergizmusát világítja meg. Vitéz ebben a tematikában is otthonosan mozog, előadásokat is tart erről hallgatóinak. Krúdy szindbádi attitűdje, Tamási publicisztikája, Benedek Elek gyermekek iránti szeretete és altruizmusa, Tóth Árpád tapintatos kritikai jelleme, a felfedezés őszinte „aranyosói” öröme érezhető ezeken az oldalakon.

Az Angyalkapuk és szövegjáratok után az idén megjelent a méltó folytatás, Vitéz Ferenc újabb tudományos igénnyel megírt könyve. Mint írtam az előzőről: nehéz olvasmány. Most sem mondhatok mást.

ARDAY GÉZA

A DRÁMAI HELYZETEK NAGY MESTERE

*Kaiser László: A fekete emberek. Novellák
Budapest, Hungarovox Kiadó, 2014.*

Kaiser László igazában véve nem novellista, hanem a drámai szituációk ábrázolója. A novellákban ugyanis egy-egy hosszabb vagy rövidebb történet sor kerül elbeszélésre, míg Kaiser László kötetében viszont legtöbbször csak egyetlenegy drámai pillanat van elénk állítva, illetve bemutatva, de akkora feszültséggel, hogy szinte lélegzet visszafojtva várjuk: vajon hogyan fog ez az izgalmi állapot feloldódni.

Az első történet is ilyen, a *Mennyből a fák* című, amely arról szól, hogy „egy alig négyéves gyermek” unatkozik a szobában, mert az anyja a konyhában főz, ő pedig kimegy a teraszra (a negyedik emelten!)s az ott lévő hasábfákat elkezdi ledobálni az utcára. Ezt nagyon jó szórakozásnak találja, eszébe sem jut, hogy a fák valakinek vagy valakinek a fejére eshetnek, komoly bal esetet, esetleg tragédiát okozhatnak. És ami fokozza a bajt, hogy közvetlen 1956 után vagyunk, tehát a fák sűrű egymás utáni koppanása fegyverropogásnak is érezhető. „Ez a ház Újlipótvárosban különben nyugodt hely, itt lövöldözés sem volt az elmúlt hetekben, és innen nem vittek el még senkit.” De ebben a helyzetben minden arra utal, mintha valaki ebből a lakásból

fegyvert ropogatna. „Eltársnó! – emelte fel hangját a rendőr... Ha nem tudná, ez fegyveres támadásnak is felfogható.” A helyzet tehát meglehetősen feszült, s az olvasó el sem tudja képzelni, hogyan fog a szituáció megoldódni. Aztán persze tisztázódik minden, s a rendőr, aki különben joviális és jóindulatú, megkérdi a gyereket: „Miért tetted ezt, édes gyermekem?” A fiú hosszan hallgat, majd végre megszólalt. Kristálytisza, csengő hangon mondta a rendőrnek, szemét annak tekintetébe fúrva: „Fogd be a pofád, te rohadt vörös csillagos!”

Ebben a pillanatban megáll a kés a levegőben, s az olvasó azt hihetné, hogy mindjárt leszakad az ég, mert amit a gyerek mond, az egyszerűen borzasztó. Csakhogy van itt egy nagy bibi! Ez a helyzet ugyanis egyszerűen nem hihető. Mégpedig azért nem, mert egy alig négyéves gyerektől ez a mondat teljesen valószínűtlen. Mindnyájan hallottunk már négyéves gyereket beszélni, nagyon jól tudjuk, hogy hiába hallotta ezt már sokszor a környezetétől, például a szülőktől, akkor sem ismeri fel azt a helyzetet, amelyben találóan alkalmazhatná. Még az sem biztos, hogy a vörös csillagot felismerte volna a rendőrön. Az író elméletileg jól gondolta ki a feszült helyzetet, de nem hitelesen alkalmazta. A felnőttek, vagyis a gyerek anyja, a rendőr és a jelen lévő házfelügyelő persze megijedtek, mert mindnyájan tudták, hogy ezt a gyerek csakis a szüleitől hallhatta: „Hol máshol hallhatta, hogy vörös csillagos, aki rohadt? Nyilván csak a szülőktől, senki mástól.” És az anya arra gondolt: „Ha most elvisz a rendőr, mi lesz a gyerekkel?” A házmester is azon tűnődik „ezt most nem ússza meg az asszony.” Ámde a rendőr meglepően jóságos: egyáltalán nem csinált „jelenetet”, sőt úgy tett, mintha a gyereket nem is hallotta volna. Csupán ennyit mond: „Most elmegyek. Ha még egyszer dobálás lesz, én biztos visszajövök. Erre mérget vehetnek!” S mivel éppen karácsony előtt történt a dolog, ezért barátságosan így búcsúzott: „Kellemes karácsonyt! – és elsietett.”

A történetnek ez a második hihetetlen, illetve irreális mozzanata. Ugyanis az ötvenhat utáni – közvetlen ötvenhat után – rendőrnek beállt egyének hasonló helyzetben egészen biztosan nem így viselkedtek. Nem az olyan lelkületű és gondolkodású férfiak öltöttek magukra rendőri mundért, akik a fent leírt helyzetben ilyen galamblelkűen viselkedtek volna. Nagyon is „ébernek” voltak, s azonnal „lesújtottak” az ellenforradalmárookra...

Azért foglalkoztunk hosszabban a könyvnek ezzel az első történetével, mert ez egyáltalán nincs harmóniában sem a többivel, sem pedig az író általános emberszemléletével. Kaiser László ugyanis reálisan szemléli az életet és hitelesen ábrázolja az embereket. És különös vonzódása van a gyermeki lélekhez: a *Tűz van, mami!* továbbá *A fekete emberek* és a *Barátok a víznek*

partján olyan alkalmakat jelenítenek meg, amelyekben gyermekek játsszák a fő szerepeket, s az író nem kis felnőtteknek ábrázolja őket, hanem igazi gyerekeknek. Tehát, ha valami rosszat tesznek, vagy bajt okoznak, akkor nem azért cselekszenek úgy, ahogyan, mert gonoszak, hanem egyszerűen csak, mert nincsenek tisztában tetteik következményeivel. Kaiser Lászlónak még megvan az a ritka képessége, hogy a gyermek szemével tudja látni a világot, s főleg a felnőtteket és ennek megfelelőek a következtetései is. Nagyon ritka esetben fordul elő a különböző helyzetekben, hogy a gyerekek beszéde ne lenne összhangban életkorukkal. De azért – noha ritkán! – van rá eset, hogy előfordul. *A fekete emberekben* például szóváltás adódik a két szénhordó férfi között, s a kisgyerek az egyikre vonatkozóan felnőttként állapítja meg: „Ő lehetett a főnök.” Egy három- vagy négyéves fiú ilyen még nem vesz észre és nem fejezi ki így a gondolatát. És az is visszásan hangzik, hogy amikor az egyik szénhordó ráordít a gyerekekre, akkor az anyja így vigasztalja: „Fekete a lelke is a fekete embernek”. Egy ötéves kisfiú az ilyen felnőtt lélektani tapasztalatot még nem értheti meg.

Ugyanebben a történetben hangzik el egy felnőttek közötti másik nem hiteles beszélgetés. A részeg házfelügyelő, aki utálja a kisgyerek anyját, így beszél az egyik tüzelő hordóhoz: „– Azt hiszi a nagyságos asszony, hogy kell neki tüzelő. Minek neki? Úgyis elvitetem télire, hogy attól kódul! A gyerek hirtelen az anyjába kapaszkodott, aki rémülten nézett körül, pedig jól tudta, hogy ezt neki mondják. – De kérem... – ennyit tudott szólni, többet nem, mert a részeg férfi a szavába vágott: – Semmi kérem, akkor udvariaskodott volna, amikor tavaly odaadta az ollót annak a zászlólukasztó ribancnak. Meg főleg, amikor tegnap, mikor... ... mikor – megakadt, láthatóam gondolkodott és erőt gyűjtött. – Tudja, ki a proli... – itt megint megakadt.– Én proli, én? Eltorzult arcán olyan gyűlölet volt, amelyet az asszony még elképzelni sem tudott. A férfi elindult a nő felé, aki a gyermekkel lassan hátrálni kezdett. – Véged van, börtönben rohadsz meg! – Ezt már élvezettel suttogetta a részeg.”

Nos, ez az egész jelenet azt bizonyítja, hogy Kaiser Lászlónak sokkal jobb a fantáziája, a képzelő tehetsége és ereje, mint a dialogizáló adottsága. Mert képzeljük el ezt a jelenetet: a részeg házfelügyelő olyan választékos formában engedti szabadjárá a gyűlöletét, ami nyilván elképzelhetetlen. A „nagyságos asszony” és a primitív s ráadásul részeg házfelügyelő szinte azonos stílusban engedik szabadjárá indulataikat. Ez tehát azt bizonyítja, hogy az író elképzelt egy robbanásig feszült helyzetet, nyelviileg mégsem tudta a szituációt érzékelteni. S ebben az a baj, hogy az olvasóban az egész robbanásra kész helyzet

nem tudja azt a hatást elérni, azt az effektust kiváltani, amely pedig a helyzetből magától értetődő természetességgel adódna.

Kaiser László tehetsége elsősorban a jeleneteszések létrehozására irányul, illetve ezek megvalósulásában realizálódik. Olyan szituációkat teremt, amelyek árasztják magukból az ingerültséget és az izgalmat. *Egy döglött macska* címen például arról beszél, hogy a Kádár-korszak valamely középiskolájában április 4-ének, vagyis az akkori idők legnagyobb *nemzeti* ünnepének, a „felszabadulásunk”-nak a megünneplésére készülnek. A gyülekezés közben azonban „nagy skandalum történt”: „két tanárt majdnem agyonütötte egy döglött macska. Pontosabban: majdnem a fejükre esett.”

A macskát az iskola ablakából dobtak ki, és pedig azzal a nyilvánvaló szándékkal, hogy az egyik idős tanár fejére essen. A skandalumot a gimnázium fiatal igazgatója is észrevette, aki történetesen orosz tanár volt, s „a pletykák szerint komoly mozgalmi, mások szerint nyomozói múltja miatt csináltak belőle vezetőt”.

Az igazgató az esetet merényletnek fogja fel, „És éppen ma!” – vagyis a felszabadulás ünnepén. Tehát ki akarja hívni a rendőrséget és a hatalmas helyiségben, ahol az ünnepségre készülődnek, „a félelem szaga” kezdett terjedni. Az igazgató az ünnepség megkezdése előtt magánkívül kezdett üvöltözni: „– Ezen a nagy napon, amikor a dicsőséges szovjet hadsereg fölszabadította hazánkat a fasiszta járom alól, szóval, amikor békében kell, illetve kellene élnünk, hiszen a népek barátságát összefogó Szovjetunió a világvezető nagyhatalma. Szóval, ezen a napon merénylet és gyilkossági kísérlet történt két tanár ellen – itt szünetet tartott, láthatóan élvezte a szemekben tapasztalható rémületet. – Ez már nem iskolai kérdés, nem csupán politikai kérdés, ez bűnügyi kérdés. Rendőrségi ügy, kérem, már politikából is, de végképp bűncselekmény. És ha az, márpedig az, akkor ide nyomozó kell és rendőr kell! Kideríteni a tettést, tettéseket, aztán börtönbe velük! Mert vannak sértettek és van bizonyíték.”

Mint látjuk, az író a végtelenségig fokozza a helyzet feszültségét, és az olvasó el sem tudja képzelni, hogy a helyzet hogyan fog végződni, illetve megoldódni. Az ugyanis nyilvánvaló, hogy az igazgató nemcsak politikai stréber, hanem – enyhén szólva – elmebeteg is, hiszen itt eredetileg egy közönséges diákcsinnyről volt szó, ugyanis egy olyan régimódi, idős tanárra szándékoztak a döglött macskát dobni, akit a diákok nem szerettek. De az igazgató nem képes fel fogni a helyzet komikumát, hanem egyre jobban belehergeli magát a saját maga által teremtett politikai őrültségbe, s ezt ordította: „... előbb-utóbb

megtudjuk, ki volt a tettes. Garantálom, hogy bilincsből viszik el és börtönben fog megrohadni”. A döglött macskát egy újságba csavartatja, kitéti az asztalra, hogy mindenki láthassa a bűnjelet.

Az idős tanár azonban „gyerekes csínytevés”-nek tartja az ügyet, és rövid úton megoldja a helyzetet: figyelmen kívül meri hagyni az igazgató politikai őrzöngését, s a döglött macskára mutatva ezt mondja: „Én nem tudom igazán, hogy került ide, de azt tudom, hogy miképp kerül el innen. ... S ezzel a tanár odalépett az asztalhoz, gyors mozdulattal magához vette a döglött macskát, majd visszafordult az igazgatóhoz: – És egy apróság. Azonnali nyugdíjaztatásomat kérem, ami, úgy tudom, mivel túl vagyok a korhatáron, azonnal megoldható. És elnézést, ha ezzel bárkinek kellemetlenséget okoztam. Elindult az elegáns tanár az ajtó felé, kezében az újságba csomagolt macskatetem. Ahogy ment kifelé, ismerős lépteket hallott. Nem fordult hátra, jól tudta, hogy barátja, a testneveléstanár követi.”

Azért idéztük ezt a történetet ilyen hosszan és aprólékosan, mert ebben benne van Kaiser László egész írói habitusa: feszes mondatok, rövid és patogó kijelentések, a végtelenségig feszített szituációk és az előzményekből egyáltalán nem következő, de nagyon is megnyugtató humanista megoldás. Mert a történetben szereplő idős tanár magatartása nemcsak az olvasóban, de a bonyodalomban szereplő diákok számára is kézzelfoghatóan bizonyítja az emberséges magatartást: „Amikor becsukták maguk mögött a nagyterem ajtaját, akkor harsant föl bent a diákováció. Megállíthatatlanul!”

Ez a történet ráadásul jóval túlmutat önmagán, mert nemcsak azt szemlélteti, hogy az adott észbontó történetben mi volt a jóságos és jószerű megoldás, hanem azt is bizonyítja, hogy milyen alakokból lehetnek gimnáziumi igazgatók, azaz hogy kikből lehetett vezető. A történet valamikor a Kádár-korszakban játszódik, amikor a politikai megbízhatóság volt a legfontosabb. Ez az igazgató például orosz tanár volt, de „alig tudott oroszul”, és mégis... Az egész tantestület a kiszolgáltató volt. A szóban forgó idős tanár is csak azért mert vele szembeszállni, mert már túl volt a nyugdíj korhatáron. És ha még innen van, vagyis nem nyugdíjas korú? Akkor nyilván nem tehetne volna meg, hiszen az állásához ragaszkodnia kellett.

Kaiser László tehát az emberséges magatartásnak megmutatja az esetlegességét is: nem csinál az idős tanárból abszolút pozitív figurát, s ezzel az egész politikai helyzet aljasságát élénk vetíti. A tanár humanitása mindössze abban rejlik, hogy ő legalább élni merészelt a helyzetéből adódó emberséges magatartással, míg mások viszont egy hasonló helyzetben még akkor is ala-

muszian behúzták volna a nyakukat, ha nem lett volna rá feltétlen okuk. Az író mindezt persze nem mondja el iskolásan és szájbarágósan, hanem a tanulságot az olvasóra bízta.

És éppen ebben mutatkozik meg Kaiser László rendkívüli tehetsége: cinkosává, mondhatni munkatársává avatja az olvasót, aki persze örül a saját eszességének, s talán fel sem vetődik benne, hogy ezt a tehetségét az író bányásztá ki belőle. Ebből következik, hogy nem tudjuk letenni a kötetet, hanem fokozódó izgalommal olvassuk egyik történetet a másik után, s az utolsó mondatot is befejezve, szinte sajnáljuk, hogy a könyv végére értünk.

Hosszan beszélhetnénk még a kötet többi rövid jelenetéről is, hiszen mindegyik olyan, hogy nemcsak arról szól, ami szövegszerűen benne van, hanem valami olyan többletről is, amelyet az olvasó fedez fel, és elképedve tapasztaljuk, hogy Kaiser László az írás művészetének igazi *nagymestere*! Tehát nem nagy mestere, így külön írva a jelzőt és a jelzett szót, hanem egybeírva, mint azt, hogy valaki a sakk nagymestere. Itt van például a *Jól kezdődött a nap* című története: először is eltűnődünk rögtön a címen. Hiszen miért csak „kezdődött”? A folytatás talán rosszul végződött?

Hát igen, rosszul. – Hiszen mi történt? „Mindössze” annyi, hogy egy vidám egyetemi társaság iszogat, szórakozik, jó barátok vannak együtt és szórakozásuk végén kiderül, hogy egyikőjük besúgó. A társaságban „Ő volt köztük a téglá. A beépített ember, a spicli, aki saját főiskolai társairól írta a jelentéseket.” A történet a hetvenes években játszódik, de ez lényegtelen, mert játszódhatna a kádári-idők bármelyik évtizedében, hiszen erre épült a rendszer: a bizalmatlanságra és az aljasságra. Így működött a diktatúra! De az író ismét nem időz el hosszan a besúgó lelepleződésénél, hanem csak úgy mellékesen, szinte minden különösebb hangsúly és megbotránkozás nélkül „odaveti” ezt az egyetlenegy mondatot, és az olvasó aztán eltűnődhet azon, hogy milyen is volt az a „létező szocializmus”?! Tehát ismét bebizonyosodott, hogy Kaiser László valóban az írás nagymestere.

Jó volna még beszélünk *A kubai lányok*, a *Végre egy kultúrember* a többi történetéről is, de a tengert nem lehet kikanalizni. Csupán a *Staccato, avagy egy magyar apa stációi* című történetet kell még megemlítenünk, mert ez egyértelműen bizonyítja, hogy Kaiser Lászlót az Isten is drámaírónak teremtette. Lehet, hogy ez talán meglepően hangzik, holott ez valóban így van. Az eddigiekből az derült ki, hogy a rövid műfaj nagymestere. Na de ezekben a rövid lélegzetű írásokban olyan drámai feszültség van, hogy szinte felrobbannak.

És a tragédiának – de tulajdonképpen a vígjátéknak is – éppen az a lényege, hogy nem akármilyen feszültség van benne, és a nézőt ez láncolja a darabhoz, ez köti a színpadhoz. Na és a párbeszéd, vagyis a dialógusok! És az előbb említett *Staccato* elejétől végig kizárólag párbeszédből áll, az olvasó csak akkor döbben rá Kaiser László beszéltetni tudó hatalmas tehetségére, amikor eljutott ehhez az íráshoz. (Régebbi íróink közül Bárány Tamásnak volt még ilyen irányú rendkívüli tehetsége.)

Egyszóval, ha Kaiser László venné magának a fáradságot és hajlandó volna jelenetekben is gondolkodni, nem kizárólag pillanatokban, akkor nemcsak sikeres, de igen jelentős drámaíró is lehetne. Nem vágyunk ugyan jó sok, mégis garantálni merjük a sikert ennek a kötetnek a tükrében.

Kaiser László Budapesten született 1953. május 25-én. Költő, író, szerkesztő, dramaturg. Szegeden, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskolán végzett magyar-történelem szakon 1977-ben, ezt követően az ELTE Bölcsészettudományi Karán magyar szakon 1980-ban, illetve a Színház- és Filmművészeti Főiskola dramaturg szakán 1983-ban. 1983–85 között a veszprémi Petőfi Színházban dramaturgként dolgozott, 1985-től a Pannónia Filmstúdióban, későbbi nevén Videovox Stúdióban szinkronlektor volt. 1999-től a PoLíSz egyik szerkesztője, később főszerkesztő-helyettese. 1996-tól a Hungarvox Kiadó és Oktatási Stúdió vezetője. 2003-ban s 2005-ben a Quasimodo költőversenyen oklevelet, 2006. március 15-én Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjat kapott, ugyanebben az évben a nemzetközi Brianza-díjat vette át Olaszországban verseiért. Több mint száz könyvet szerkesztett, 19 kötete jelent meg (versek, novellák, esszék, tanulmányok és interjúk).



KAISER LÁSZLÓ
NYAKAS SZILÁRD
ÉS NOVÁK VALENTIN KÖZÖTT
A BUDAVÁRI KÖNYVÜNNEPEN,
2016. SZEPTEMBER ELEJÉN

KAISER LÁSZLÓ

TÚZ VAN, MAMI!

Olyan fojtogató, feszült volt minden. Csak a rengeteg kis mackó nyugtatta meg igazán Lacikát. Legalábbis egy ideig. Mert mindig eljött az az óra, amikor az édesanyja nagy zsákba tette a macikat, aztán Lacikával vagy nővérével, vagy éppen egyedül elvitte az állatokat. Nem kellett sokat utazni, csupán egy megállót a trolival, furcsa volt, hogy az utcát így is meg úgy is emlegették a felnőttek, olykor Rudas László utcának, de legtöbbször Podmaniczky utcának. Itt vették át a faháncsal kitömött medvéket. Lacika édesanyja a válás után otthon akart maradni gyermekeivel, bedolgozást vállalt, ezzel a furcsa szóval emlegette a mackókészítést mindenkinek.

A kisfiú boldog volt, amikor megérkeztek a macidarabok: a szövetből készült mackótestek és mackófejek. S örült annak is, mikor meghozták a nagy bálában a finom illatú faháncsot. Szerette nézni, ahogy édesanyja a faháncsral keményre tömi, aztán összevarrja a mackótesteket és mackófejeket, s végül fekete cérnával szemet, száját, orrot varácsol a buksikra. És gyűltek, gyűltek a kész játékok, magasodott a halom a szoba egyik sarkában. Ezt a magasodást nem igazán szerette Lacika, mert tudta, ha akkora már a macsóhegy, mint ő, nem sokáig maradnak itthon az állatkák.

Ezt a mostani macsihegyet nem vitték el. Készen voltak ugyan az állatok, de édesanya nem indult el velük. Még veszélyes, hallotta Lacika sokszor. Nemrégiben édesapa is náluk volt, pedig nem szokott feljönni, mindig a kapu előtt várt a gyerekekre, hogy együtt lehessenek. Most itt volt, s azt mondta: kell még egy kis idő, hogy elvihesse magához Lacikát és nővérét. S ugyanazt mondta, amit mások is: veszélyes az utcán! Ebből nem sokat értett Lacika. Azt tudta, mi az a veszély, amennyire egy alig négyéves fiúcska tudhatja. S hallotta sokszor, hogy a felnőttek dühösen szidnak valakit. Valami Kádárt szidtak mindig és valami oroszokat. Az édesapa a találkozáskor kiabált, ami különben szokatlan volt. – Elhoztam előre a pénzt, hagyd azokat a játékokat, még le is lőhetnek az utcán. – Vegyem úgy, hogy az életét kockáztatta a tanár úr a tartásdíj miatt! – kiabált az édesanya is.

Ettől a naptól fogva az amúgy nem sírós Lacika sokat sírdogált esténként, de nem árulta el, hogy miért. Bújt, ám másképp a mamihoz, majd lassan álomba sírta magát, előtte még lövéseket, kiabálást hallott, átlótt, vérző macikat látott.

A sok békés mackó aztán napközben mindig megnyugtatta, jó volt rájuk nézni, jó volt megsimogatni egyet-egyet. A maciállatkert, így hívta a sarkot. Ő pedig állatápoló volt, gondozó, ő volt a mackók mindenese. S ahogy közeledett a karácsony – egyre többet emlegette édesanyja a Jézuskát, az apa is mondta az utolsó telefonbeszélgetéskor, hogy nemsokára már biztos tudnak találkozni –, úgy kezdett félni Lacika attól, hogy nem sokáig maradnak náluk a macik.

S amitől Lacika tartott, bekövetkezett. Egy nap édesanyja – éppen esni kezdett a hó – boldogan közölte: holnap vihetem a macikat. Édesapának is megtelefonálta, hogy újra lesz munkája. Nem értem, hogy ez miért baj, emelte meg a hangját, aztán gyorsan befejezte a beszélgetést. Lacika közben kisorsant a konyhába, onnan pedig kedvenc helyére, a konyhából nyíló szobáscsúba. A Sziget utcai nagy pesti bérház múltat idéző része volt a hajdani cselédszoba, amelyet most lomtárnak használtak, itt tárolták a faháncsot is.

A bála ijesztő, formátlan jószágként nézett szembe Lacikával: egy hosszú, nagyon hosszú szál lógott ki belőle, egészen a konyháig, mintha szinte farkincája lenne a furcsa lénynek. Mi történne, ha égne a farkinca, villant meg Lacika fejében, mire végigégne a tűz, addig el tudnám oltani. Baj lesz, dörömbölt a figyelmeztetés. Nem lesz baj, nyugtatta a feleselő gondolat. Próbáljuk ki!

A végső döntés megszületett. A konyhában, a gáztűzhelyen lévő gyufa Lacika kezébe került, egy mozdulat, és égett már a gyufa, még egy mozdulat – a láng az állat faháncs farkincájához ért. S a tűz egy pillanat alatt végigfutott a szálon, a következő pillanatban a bála lángba borult. Lacika csak állt, nézte, nézte, nem tudott elszakadni a látványtól. Tűz, igazi tűz! Aztán érezte a meleget, a forróságot, és mint aki most tér magához, szívébe ütött a félelem, a félelem a tűztől, egyáltalán attól, amit tett.

Megfordult, átszáguldott a konyhán, a hosszú előszobán, be édesanyjához, aki éppen a macikat rakta az ismerős, nagy zsákba. Lacika odafutott hozzá, két kézzel kapaszkodott karjába és zokogva kiabálta:

– Mami, tűz van! Tűz van, mami!

* * *

Ez a gyerek nem normális, mondta a kihívott tűzoltók parancsnoka, miután könnyen eloltották a tüzet. A rendőrök a fejüket csóválták, egyikük azt javasolta, hogy nagyon ajánlatos lenne orvoshoz vinni Lacikát. Abban mindenki egyetértett az izgatott, sandán is tekingető szomszédokkal együtt, hogy sokkal nagyobb baj is lehetett volna, óriási szerencséje volt a családnak.

Lacika pedig megúszta büntetés nélkül, bár ezt a nővére sehogy sem értette. Az édesanyjuk még azt sem hagyta, hogy beszéljenek a tűzről, és azt sem, hogy a találkozásokor az apa kérdőre vonja a gyereket. Aztán eljött a karácsony is, a bejglík és a karácsonyfa illata a füstszag emlékét is elűzte. A cselédszobába új bála érkezett, minden visszatért a régi kerékvágásba. Lacika nem sírt esténként, s mint korábban, úgy bújt újra a mamihoz. A gyufát zárták Lacika elől – ennyi volt a változás. A füstös fal és az ajtón fölpattozott olajfesték emlékeztetett sokáig a tűzre: nem volt pénz festésre, mázolásra.

KAISER LÁSZLÓ versei:

VILÁGDÖNTÉSEK

Semmi sincs itt, semmi hősi,
szánalmasságok hosszú sora,
de van a kérések törzsi
akarása, varázsló soha
nincs, pap sem, a kufár-igény
stílustalanul lármás, hangos,
zsákmánynak jutalom és fény
jár, dicséri bőszen sok csahos
a szerzőt és a megszerzőt,
aki várja a pénzt, a sarzsit,
hatalmuk nincsen, csak hiszik,
nem tényezők, nem – csupán annyik.

ADY BÚCSÚJA

Eljátszottál mindent,
főlega szép öregségemet,
tény a tegnap, lebeg a ma,
a holnap nem lesz veled.

Nem lesz veled a holnapom,
s ha elmegyek, ne legyél,
legyen velem egymagam:
akit te osztottál ketté.

Az örök egy és örök három
hallgat és tán bólogat,
nem értesz semmit, én meg bánom
az egykor volt csókokat.

FOHÁSZ

A tombolás utáni
csönd nyugalmatól
ments meg engem, Uram!
Hogy magam baját
tovább ne osszam,
segíts meg engem, Uram!
Hogy selejtes sejtjeim békéjét
ne rontásban találjam,
segíts meg engem, Uram!
Hogy fuldokló dühöm
hurokká másnak ne tágítsam,
segíts meg engem, Uram!

A tombolás utáni
csönd nyugalmatól
ments meg engem, Uram!

ITT

Innen ha el, mindig vissza:
lakhelyekről otthonomba,
fekhelyektől saját ágyba:
félig árva itt az árva.

Sok várostól egyetlenhez,
megtérek én mindig Pesthez,
gyerekkorhoz, sok halotthoz:
elmúlt nap itt jövőt hordoz.

Megtérek, mert itthon vagyok,
emlékeim itt szabadok,
alig rettent, hogy menni kell,
s mindig van itt, ki elvisel.

Itt viselem el magamat,
nekem mindenem megmarad,
mert változás is itt örök,
s itt szöknek tőlem ördögök.

És legkisebb a látszat itt,
hogy bírom század kínjait,
hogy nem rágtak szét halálok,
s magyarnak lenni nem átok.

És itt van ő, már nem kislány,
velem nőtt fel – és nincs hiány;
érte maradok Pesten s itt:
érte látok el Krisztusig.

„ÉDES LEHETETLENSÉG”

Szemelgetés Szentkuthy szerelmi aforisztikájából

Összeállította, a bevezetőt és a jegyzeteket írta: ARANY LAJOS

Az emberi kapcsolatok, a férfi-nő viszony ezerféleségét, ezeregyéjszakáját írta, a szerelemnek mintegy a katalógusát állította össze Szentkuthy Miklós (1908–1988). Gondolatok garmadáját felvonultató regényeiből valóságos szerelemfilozófiát olvashatunk ki, műveit lapozva az érzelmek kátéját tanulmányozhatjuk.

Azt kérdezi a narrátor a *Szent Orpheus Breviáriuma* című tízrészes eszszéregény *Kanonizált kétségbeesés* (1974) című fejezetében, hogy frivol dolog-e a szavak játéka. Válasza: „Nem. Épp ellenkezőleg: költői és tudományos világlelés és világleltározás.” A világ valóságát szavakkal átölelő Szentkuthy – Szent Orpheus, mint Goethe, „egyebet sem írt” önéletrajznál. Műve életéből épített gondolatdóm: óriás méretű és minőségű önvallomás. Németh László szavával: „gondolkozójában” ülve komponálja művébe a nagyvilágot ez a sasszemű megfigyelő, a valóságot mérnöki-matematikai pontossággal és érzékeny lelki felvevőműszerrel mérő krónikás. Írásművészetében is „aszkezis” és „orgia”, éterikusság és naturália szintetizátora. Az *agapé*: szellem, *erosz*: lélek és *szexus*: test kölcsönhatását elemző alkotó. A mikrokozmoszt, az élőlények, főleg az ember teljes biológikumát, emóciók és rációk világát, s az univerzumot egyaránt röntgentekintettel vizslató, metafizikai igényű mesélő realista. Ő mondta az 1983-as könyvnyi interjúportréban, a *Frivolitások és hitvallások*ban: „ifjúkorom óta mostanáig, minden pillanatban, állandóan foglalkozom metafizikai kérdésekkel, tehát a faggatás, a hit, a nem hit, állandó kavargó témám”.

Mindig játékos, az olvasóra cinkosan kacsintó, bámulatosan intellektuális humorú, minden papírízű tudománytól csillagmérőföldre járó: bölcsnél bölcsőbb, a művészet- és az életfilozófiát szimbiozisba hozni tudó, meghökkenítő emberismeretű írónk ő, minden szürke elmélettől idegenkedő élet- és lét-tudósunk. Gyónóként vallotta: „hármat kell összeegyeztetni magamban: a katolikus ortodoxiát, a végtelen sok erotikát és a hétfejű sárkányként rám törő kételkedést”. Attól is izgalmasak a művei, hogy neki ez is sikerült. Kinyilatkoz-

tatottan teljeset kíván nyújtani – s nyújt: „egész életem minden árnyalatát közölni, kifejezni, játszani és könyvelni akarom”, írja Goethe „kezével”!

Szent Orpheus – Szentkuthy köznapi és művészi énje értelmében is próteuszi lényé vitára sarkall; az elbeszélő egyszer Casanova, máskor Brunelleschi, aztán hol Monteverdi, hol Borgia Ferenc álarcában tűnik fel; van, hogy női lélekbe költözik: I. Tudor Erzsébet, azaz Cynthia (!) maszkját viseli. Olykor pedig Genji herceg, s feltűnik IV. Miklós pápaként. Hősei bőrébe bújva is megmarad persze önmaga: így kettős arcképet fest. A Breviárium egésze tehát olvasható az elbeszélővel gyakran azonosítható író burkolt önarcképeiként.

A palástolt önportrék egész sorát felvonultató életmű legjellemzőbb pilléréből, a sok műfaj jegyeit hordozó és egyesítő, sok ezer oldalas főműből, a *Szent Orpheus Breviárium*ából idézünk most örökbecsű, ám nyilván vitára is készítő aforisztikus (egyszersmind gyakran vallomásos) gondolatokat. Szisztematikusan olyanokat, amelyek elsősorban egy aktuálisnál is időse-rőbb tárgykört tartanak szem előtt: a szerelmet, a férfi-nő kapcsolatot elemzik – Szentkuthy-módra, azaz senkivel össze nem téveszthetően egyedi poétizáltsággal, stilizáltsággal, retorizáltsággal. A citátumokat az író mondatkatedrálisaiából, gondos nyelvi megalkotottságú szövegszöttekből, összefüggő szövegből emeltük ki. Hátha kedve ébred az olvasónak arra, hogy ne csak a részt, hanem az egészet igyekezzen megismerni.

ASZKÉZIS

[...] az aszkézis a gyönyörűség-izzításnak is egy neme, pikantéria és csalás is: mindamellett gyönyörű morális piruett marad. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 35*)

BOLDOGSÁG

Hűség, hála, önfeláldozás – ezek nem evilágias dolgok, márpedig a szerelem maga evilág, tehát a boldogság forrásai sohasem lehetnek. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 43–44*)

*

Az élet a boldogságot akarja, ez az isten, ez a test, ez a virág, ez az ember és ez persze mindenekelőtt a *gondolat* is: a boldogság az egyetlen *tény* az életben, ezt kell fixálni, ez a stúdium, ez minden [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 84*)

*

A boldogság ez: a testi valóságok szédítő konkrétsága és a köréjük fűződő értelmezések színes kétely-teljessége – együtt. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 84*)

*

A boldogság nem ismer múltat, és nem hallott jövőről, levet és kivet mindent, ami nem ő [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 85*)

*

Milyen minimális rendetlenség elég a szervezetnek, hogy a teljes boldogság, örületek, hallucinációk, évmilliók előtti félelmek és babonák kitörjenek belőle. (*Cynthia – II. 160*)

*

[...] kacagó közönnyel szakítottunk *minden művészeti ambícióval*. Csak a *valóság*, úgy, ahogy átéltük, láttuk, hallottuk, ízleltük, tapintottuk, orgiáztuk, golgotáztuk [...]. Csak ez érdekelt bennünket. *Csak az elérhető legszemélyesebb testi-lelki boldogságunk, egészségünk, üdvösségünk*. Az ilyen *anti-ars* és *anti-poetica* fajzat a világon a legkevesbé vak-individualista és süket-egoista állatfaj! Akik [...] ennyire az úgynevezett „private happiness”-re (John Cowper Powys...) törekszenek, életük boldogságának biztosítására törnek, a felejtés Léthe-vizének legfenekére hajítva minden „artistikus” szempontot: legszenvedélyesebb rokonszenvvel és beleérzéssel, beleéléssel kívánják, vígan-vad, boldog-bőszült aktivitással *mások* hasonló egészséges eufóriáját. (*Euridiké nyomában – V. 36*)

DÉMON-MAJOM ÉS APHRODITÉ-LITTÉRATURE

Valóságnak és természetnek két halálos mérge és ellensége van: az ösztönök eksztázisa és a művészi megformálás, a démon-majom és az aphrodité-littérature. (*Fekete Reneszánsz – I. 298.*)

ÉLET

Az élet érzéki és gondolati részből áll. Az *érzések* részét örökre megnyugtatták a közelmúlt festői és zenészei: ezekben a művekben a fül és szem testies közvetlenséggel eléggült ki, minden freskó és dallam a nőikkel és ételekkel egyenlő erővel hódított meg bennünket [...]. Az *agyat*, a gondolkozást ezzel szemben tökéletesen csak a legfelsőbb matézis elégítheti ki: versek, filozófiák, regények mindig csak otromba és nevetséges kompromisszumok az egészen *szenzuális* és egészen *elvont* élet között. (*Europa Minor – I. 590*)

*

[...] csak szín- és hangbenyomásokból áll az egész szerelem, az egész élet. (*Cynthia – II. 55*)

ÉLET, GONDOLAT ÉS BOLDOGSÁG

[...] ha egy élet egyáltalában megéri az élet nevet, úgysis gondolat, s ha egy gondolatnak valami racionális varázsa van, kezdettől fogva élet volt, és nem tételek fogalmi csipkézete. [...] Mi lesz e szakadatlan „élettel gondolkozás” vége? Nem egy rendszer, hanem a boldogság. [...] az emberi élet örök célja és magja: a nem-etikettező, őszinteségi boldogságkeresés egyetemessége. Örök gondolkozásnak és boldogságnak ilyen logikus, tragikusan elhatározott és mégis rokokóan könnyed kapcsolata hol található? (*Széljegyzetek Casanovához – I. 36*)

EMBER

Az embereknek két természetes ösztönük van mindössze: csak ez a kettő, harmadik nincs; de ez a kettő végtelen: az egyik a végtelen babona-szomj és babonakétség, a másik a végtelen kétely-neurózis és kételyben is kételkedés. Ez a lelki élet Ádámja és Évája. Ez ellen küzdeni lehetetlen. (*Eszkoriál – I. 354*)

*

Ahogy az ember inkább tud, mint él, talán ezzel párhuzamos jelenség az is, hogy az ember (főleg lelki életében) inkább az összes szerelmi változatoknak elkoresosodott gyűjtőhelye, mint egy bizonyos fajta szerelemé. (*Vallomás és bábjáték – II. 246*)

EMLÉKEZET ÉS LÉLEK

[...] az Emlékezetet időnként ha jól megcsiklandozod, értékes darabok bukannak elő a lélek mélyjárataiból. (*Euridiké nyomában – V. 6*)

ERKÖLCS, MORÁL

[...] még mindig titok a sex, és – vírusként vegetál az álerkölc. (*Kanonizált kétségbeesés – III. 46*)

EROTIKA, SZEKUALITÁS

[...] az érzékiség is csak a maszk-titok által lesz igazán nagygyá. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 31*)

*

[...] az érzékiségnek egy biztos ismérve van: a legnevetségesebb pózokban is szenvedélyesen át tudja adni magát a test mélységesen komoly örömeinek – nem igényel semmi, de még csak szemernyi esztétikát sem.

Akinek ún. megfelelő milió: színek és illatok, megfelelő pózok és formatanilag kodifikált előjátékok [...] kellene, szóval „hangulat” – lehet a világ legszebb, legokosabb és legjobb nője, de a szerelmet bízva lehetőleg másokra. A „hangulat”: az impotencia leghervadtabb lárvája, amit kiagyalt magának. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 50*)

*

Az örökre rokonszenves marad, mikor az erósz nem a pszichológiával, hanem a cirkusz-trapézzal és színpaddal lesz rokon. (*Fekete Reneszánsz – I. 193*)

*

Ma jóformán csak a szentséget és a perverzítást ismerjük. Ez persze így van rendjén, ez jó variáció a szex csakis és örökre csakis variálható témáján. Rosszul mondom: *nincs* témája, ez éppen a lényege.

A szexnek csak egy definíciója képzelhető: *variazioni eterne senza alcuno tema.* (*Fekete Reneszánsz – I. 195*)

*

[...] a nőnek nem a csókja, nem a hízelgő babusgatása, nem az ölelése a legnagyobb kincse, hanem a járása, a lábak ritmusa, ahol a test rajza és a mozgás szárnyalása szétválaszthatatlanok. A lépés! Ez a titok, a vágy és beteljesülés, nem a közösség keserű pipacsa. A szoknyák távoli vízesésre emlékeztető suhogása, a bokák szikrázó meteorjai, a lábak minden pillanatban fellibbenő, de újból egyensúlyba táncoló vázái, a térd fölötti árnyak delfines cikázása az éjfél X-eiben: ez a szépség, az egyetlen erósz. (*Europa Minor – I. 622*)

*

A végtelenkedő gyönyör [...] gyakran vesztes marad, sarkában ott kopog fekete lován a mulandóság, az idegösszeomlás, betegségek, maga az üres sírgödör, melyet a természet a nászágyak mellett, ürességével és koponya-aprólékaival úgy támaszt, szinte függőlegesen a lecsurgó lepedők mellé, mint festményt a staffeleira vagy tükröt – vagy színpadi süllyesztő rejtett csapda födelét.

A gyönyör újabb gyönyört akar, ez megint újabbat, és elég hamarosan kiderül, hogy a legrafináltabb perverziók sora: záros és véges [...]. (*Vallomás és bábjáték – II. 234*)

*

[...] az emberállat *nem* tudja, *mi* is tulajdonképpen testében a hivatlan vendégként randalírozó szexuális erő: ennél fogva hol szüzességgel, hol hiperhülye orgiákkal hódol a vaklázú Baromnak. (*Vallomás és bábjáték – II. 234–235*)

*

[...] Ámor és Szexualitás isten jóformán mindig egymással ellenkező úton járnak [...]. (*II. Szilveszter második élete – II. 692*)

*

Az ölelés mámara az egyetlen, ami Isten és isteni – az ekstázis, vagyis a kilépés a földi öntudat semmirevalóságából az ópiumos túlvilágba – a régi verkli, akármilyen ócska, akármilyen sípoló-légzésű sípláda: szerelem és halál összefonódása – mégiscsak az emberiség alapizgalma. (*Kanonizált kétségbeesés – III. 184*)

*

Orpheus szívére szorított kézzel vallotta: lehetetlenségek lehetetlensége, hogy a szexualitás (bármely formájában) *bűn* legyen [...]. (*Véres Szamár – IV. 301*)

FÜRDŐ

A fürdő tisztaság: keresztelés és higiéné egyszerre. A fürdő hiúság: az asszonyok tükörnek használják a tő elcsöndesült színét. A fürdő meztelenít, tehát erősz-játék. Nimfa-mítosz és civilizált higiénia kergetődznek. Valóban, milyen jogosan vették egynek középkori apácák a tisztaságot és a szerelmet. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 26–27*)

GONDOLAT

[...] gondolat az, ami az ön- és fajfenntartástól aránylag függetlennek látszó élettani izgalmat okoz, ezt az izgalmat pedig mindig vagy egy „abszolút nüansz”, vagy pedig ezernyi dolog véletlen konstellációja váltja ki, egy reláció-csoportosulás, mely ugyan ab ovo megnevezhetetlen, de szenvedélyt korbácsol az agyban. [...] A „gondolat” [...] nem agybéli valami, nem emberi – „gondolat” csak a természetben, a külvilág tárgyaiban van, kompozíciójával azonos. Ami bennünk van – az csak a szenvedély, az izgatottság ezen intellektualizálhatatlan intellektum fölött, ezen névtelenség lírai igenlése. [...] a „gondolat” e kettő: egy abszolút *leírás* és egy abszolút *izgatottság* együtt. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 74–75*)

*

Az agy, a *gondolkodás* is az állatias *ösztönélet* éppolyan variációja természetünknek, mint a szerelem. (*II. Szilveszter második élete – II. 570*)

GYEREK

[...] őszinte prédikációja és őszinte kamasz-erotikája megfér egymás mellett a gyermeki lélekben – ez teszi gyermekké. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 32*)

HAJNAL

A kora hajnal [...] legtitkolódzóbb titka a természetnek [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 56*)

HIÚSÁG

[...] a hiú kozmetika olyanná teszi a nőt, mintha minden: betegség volna rajtuk, rüh, lepra, trombózissal felérő véraláfutás. (*II. Szilveszter második élete – II. 667*)

HUMANIZMUS

Ez a humanizmus: a boldog élet a szépséggel és fiatalsággal. Minden más betegség [...]. (*Cynthia – II. 59*)

IDEGESSÉG

[...] az amőbák örök izgatottsága nem az idegesség egészséges őse-e? (*Valomás és bábjáték – II. 256*)

INDULAT

A szerelmes, vágyakozó lányok, fiúk hóján, a vágától betegek lesznek, hal-dokolnak, csontvázként ölelgetik az Életfa-pálmákat, minden indulat csak így jó, ha elemésztí az embert, az Isten-szeretethe is bele kell ájulni, nászhalál az égiekkel: ez az egyetlen teológia, egyetlen misztika az – Életfa indigó árnyékában. (*Véres Szamár – IV. 103*)

METAFIZIKA ÉS MATÉRIA

[...] istenség szlempillangó transzcendenciája, metafizikák selyemlepkéje (bombyx mori!) és a leganyagiasabb földi mámorex-matériák egyek és azonosak! (*Véres Szamár – IV. 428*)

NŐ-FÉRFI

A férfiak és különösen a nők a világ végezetéig fogják rágsálni a maguk monogám öngyilkosság-teóriájukat – az ő dolguk [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 45*)

*

A nagy szerelmest mindig arról lehet megismerni, hogy semmi érzéke nincs a nők egyénisége, emberi szabadsága, öncélú élete iránt: az ilyesmit gyáva idióták respektálják, s a nőknek is csak a salakja dől be a „lojalitásnak” – a legtalmibb szó a szerelem szótárában. A nagy szerelmes a nőt úgy kezeli, mint a nagyon szép virágokat és nagyon szép könyveket: szereti hol ebbe a vázába tenni, hol abba a kertbe ültetni, hol ebbe a bőrbe kötni, hol amabban a csónakban olvasni – ami igazán nagy, izgalmas és isteni, az csak *tárgy* lehet [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 57–58*)

*

[...] természeti törvény s kevés nő tud belenyugodni: aki igazán úgy szereti őket, ahogy megálmódták maguknak, az természeténél fogva sok-sok más nőt is szeret, mert zseniális szerelemre-születettség donjuansággal szétválaszthatatlanul azonos. Aki meg örök hűséggel, kényelmes monogámsággal szereti őket, azokból mindig hiányozni fog az a veszett tűz, ami a szerelem egyetlen értelme, a kármin delírium. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 65–66*)

*

A Don Juan-típus számára az ezredik asszony is „első igazi szerelem” [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 66*)

*

Abban a pillanatban, hogy egy nő meri vállalni a férfi gyönyörre- és nem szerelemre-rendeltségét, és nem fél attól, hogy ezzel örökre szabadon eresztette és elvesztette a férfit: rögtön örökre megnyerte magának, mégpedig éppen azt, amit a nő istenigazában akar, nem a testet, hanem az egzaltáltan hódoló lírát. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 83*)

*

A női szépséget így szeretem legjobban: mikor nem esztétikum, nem ideál, nem művészi dolog, hanem a primitív asszonyi hiúság kétségbeesése; mikor technika, mikor kenőcs [...]. (*Fekete Reneszánsz – I. 192*)

*

[...] nem szeretem, mikor a nők első kézmozdulata egy csokornál, hogy szétlázítják a virágokat – én a masszát szeretem [...]. (*Cynthia – II. 54*)

*

[...] hányféleképp lehet nőknek jó alakjuk! (*Cynthia – II. 54*)

*

A „hívás” életem végzete: mindig csak olyan nővel kezdtem, gyáva kamasz lévén, aki valamilyen formában hívott. (*Cynthia – II. 56*)

*

Én a nőkben [...] két dolgot értékeltem túl, javíthatatlan naivsággal: az egyik a kedvességük, a másik legkülsőségesebb érzékletes vonásaik – kézrándulások, hanglejtések, pillantások, s így mindig elképesztően hazug és használhatatlan arcképeket gyűjtöttem róluk magamnak. Minden természetes, banális kedvességben már égi jóságot láttam (mert örök kamasz maradván, minden lányban eredetileg halálos ellenséget szimatoltam), s viszont banális félrenézésekben s véletlenül, csak forma kedvéért kiejtett társalgási szavakban más-kor már óriási bestialitásokat véltem leleplezhetni. (*Cynthia – II. 62*)

*

Az ideális együttlét a barátságos házasság és a nappali, kapkodásos találkahely között van [...]. (*Cynthia – II. 86*)

*

Elképzelhetetlenül misztikus lehet a nőekkel való élet – hazugság nélkül [...]. (*Cynthia – II. 86.*)

*

Csak a hazugságba torzult nő-viszony ismer külön érzélgést és külön érzéki-séget [...]. (*Cynthia – II. 87*)

*

[...] engem az az ördögi viaskodás érdekel, mely minden férfiban végigmegy: az asszony égi dogmának, Isten-arculatnak tükre-e, vagy csak élettani csökkenés, az a bizonyos kivágott és így nyomorék borda? (*Cynthia – II. 90*)

*

Ami a testen kívül van a férfi–nő viszonyban, az mind bohócparádé? (*Cynthia – II. 130*)

*

[...] csak egy kicsit is értelmes és kicsit is szeretetteljes szeretők (szeretet, értelem – szeretet, értelem: nem tudok mást), ha házások, úgy egy perpatvart könnyebben, megértőbben és humorra fordítva a dolgokat intéznek el, ha epekedő kamaszok, a test szemtelenkedő tövisét és a lélek sok analitikus cafrangját türelmesebben és kissé kételkedőbben viselik el – a féltékenység kínjait inkább látják vegytani bohózatnak, mint komoly figyelmet érdemlő lélekállapotnak –, a szakítást nem fogják gyászindulóra méltatni, hanem csak egy fanyar mosolyra, az erkölcsi félrelépésekért nem fognak hóhér után kiabálni, s a szerelmi erények miatt még nem kapkodnak elhamarkodott glóriák után. (*Vallomás és bábjáték – II. 244–245*)

*

[...] ó, nemi morál, mily meghatóak a te színjátékaid! [...] (*Kanonizált kétségbeesés – III. 284*)

*

[...] ó, hogy értenek a nők a [...] *kettős*, ide is, oda is pillantásokhoz, pupilla pingponghoz! [...].(*Véres Szamár – IV. 121*)

ÖLELÉS

Az ölelés mámora az egyetlen, ami Isten és isteni – az eksztázis, vagyis a kilépés a földi öntudat semmirevalóságából az ópiumos túlvilágba – a régi verkli, akármilyen ócska, akármilyen sípoló-légzésű sípláda: szerelem és halál összefonódása – mégiscsak az emberiség alapizgalma. (*Kanonizált kétségbeesés – III. 184*)

*

Az ölelkezés tönkretette – tulajdonképpen erőltetett volt –, és nincs feketébb forrása a testet, lelket fojtó szorongásnak, lidércelő depresszióknak. (*Kanonizált kétségbeesés – III. 369*)

PERVERZITÁS

Ez a perverzitás fekete csúcsa: a természetes kívánságot intellektuális megfontolásból színészkedni [...]. (Szeljegyzetek Casanovához – I. 96)

PLETYKA

[...] az embereket csak a másik ember érdekli, a másik nő ruhája, szerelmi élete, a másik pap birtoka vagy aszkézis-tréningje, a másik király koronája – elemi módon csak egy izgat: mit csinálhat zárt ajtó és ablakai mögött a legistenszerűbb isten – a másik ember? Ennek az eretnenségnek humanista szertartása a pletyka. (*Fekete Reneszánsz – I. 298–299*)

*

[...] a pletyka [...] a tapasztalat perverz alakja [...]. Az emberek mindig még valódibb valóságot akarnak, az ember emberi voltáról mind gyökeréig hatóbb igazat, s akkor jön ez a beteg pletyka-kielégülés [...]. (*Eszkoriál – I. 354*)

PUBERTÁS

[...] csak álminkban fordul elő, a kamaszokban, egy nagyon démonikus, csodaszép nő, aki „kedves hozzánk”, a piszkos gyermekhez. (*Cynthia – II. 73*)

*

[...] minden kamasz [...] nagy betegség- és anatómia-ínyencségben él[...].
(*Cynthia – II. 75*)

*

[...] szexuális pletyka [...] (palotában, tengeralján), hogy az axolotl (szalamander lárvája) – már lárva korában, hogy ne mondjam, alsófokú embrió-szezonjában: botrányosan gazdag nemi életet él – sejtökísérlet s máris Don Juan. Nem leszek-e ezáltal *megértőbb* a pubertás szerelmi útvesztőivel? (*III. Szilveszter második élete – II. 643*)

RÓZSA

A rózsát nem a tövise teszi szúróssá, hanem a virág tartása, egész „mentálitása”, levelei s elhelyezkedése. Nincs „vonala”, nincs alakja, mint a nőknek vagy a kállának, s csak alak erotikus vagy vegetatív. A rózsa izolált, naiv kis pompa-pont – ágak, levelek nem ondolálják, kígyózzák bele a „természet” hazug színházába. (*Fekete Reneszánsz – I. 236*)

SZENTIMENTALITÁS

[...] a szentimentális elragadottság a szerelmi élet lehetetlenné tevője [...].
(*Széljegyzetek Casanovához – I. 98*)

SZÉPSÉG

[...] a „Szépség”: *biztos* (semmi egyéb nem az), és mint valami híd ível idegeinken át: a legmélyebb biológiai és fiziológiai mélységekből (ismeretlenek) a legmagasabb, agyonvágott, agyonkívánt metafizikai, isteni Abszolútum felé (ismeretlen) – az érzékiség és a Végső Szellemiség között ível, keveredik, valami ebből, valami abból. (*Kanonizált kétségbeesés – III. 52*)

SZERELEM

A szerelem a reggel dolga, kaland, üdvösség – a halványodó Hold és az ezüst park-ködök ajándéka. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 26*)

*

[...] olyan állati őstromantikák és őskáoszok, mint a szerelmi érzések, csak meghalhatnak, karikatúra-agóniába veszhetnek a civilizáción belül. Bár azt is sejtjük, hogy talán éppen csak ez a civilizáció tette ilyen kaotikussá és romantikussá – civilizáció nélkül a szerelem – platitudo? (*Széljegyzetek Casanovához – I. 26*)

*

[...] a szerelemben a lényeg: az érzékiség határtalansága és az álom-álmodás határtalansága [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 28–29*)

*

A szerelem [...] édes lehetetlenség [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 29*)

*

A szerelem nem emberek halálos játéka vagy érzéki pasziánsza, nem lélek, nem test, nem házasság, nem kaland – a szerelem: „helyzet”; tárgyak, emberek, idők konstellációja, ahol mindig minden tárgy vagy idő, vagy akár ember-komponens is egyformán minden ranglétra nélkül számít. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 31–32*)

*

[...] az egyetlen kielégülést biztosító szerelmi forma van a társadalomban: ha az egyik fél szolgál, a másik úr. [...] A „lelki összhang”, a „testi megértés”: nonszensz. Szerelem nincs úr és szolgál felosztás nélkül. Vagy a férfi úr, és a nő engedelmes rabnő, vagy az asszony Szemiramisz, s a férfi terrorizált eszköz. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 34*)

*

A szerelem egyetlen hely és idő ultralokális virága: csak itt van, egy milliméterrel odébb már nincs. A világ egynéhány szertekócolt eleme egy pillanatra, Isten tudja, miért, összeáll: ez a szerelem. A nő csak kis interpunkció a dolgban, kedves, jelentéktelen cifraság. A világ heterogénségének véletlen zsibbadása: ez a szerelem. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 38*)

*

[...] mindig valami egészen konkrétat, egészen praktikusat, ha tetszik, valami egészen *prózait* kell akarni a szerelemben, hogy annak minden mítosztromfóló, vadult varázsa kiszabaduljon. Minden költői jellegű öröm alapja prózai megbeszélés és megállapodás [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 38*)

*

A szerelem tiszta világiasság, tiszta gyakorlati kérdés és funkció, baconi kísérlet empirista pózok nélkül: a dolgok a szerelemben nem „jelentenek” soha semmit, mert csak nemlétező dolgok szoktak kínosan „jelenteni” valamit, ezzel a jelentésalibivel palástolva, elég reménytelenül, nemlétezés aktjukat; a dolgok a szerelemben jók vagy rosszak, haszontalanok vagy előnyösek, mindig eszközök egy esetleg jobb örömhöz, de semmi önálló értékük, szépségük vagy értelmük nincs. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 39*)

*

A szerelmi boldogtalanság egyik leghozzáférhetőbb biztosítéka, ha az utolsó találkozási lehetőség egészen bizonytalan – lehet, hogy holnap, de lehet, hogy két év múlva –, az ilyesmi nulla. A játék ott kezdődik, ahol eleve elhatározott szűk időben gombolyodik le az egész. *(Szélgjegyzetek Casanovához – I. 40)*

*

A szerelem a civilizációban bujkálás, titok, hazugság, csalás. Ebből tud a költő és moralista „tragédiát” pepecselni magának, ami a trotilság görög neve. *(Szélgjegyzetek Casanovához – I. 40)*

*

[...] a szerelemben a legeslegkisebb dologért, egy árnyékért, egy hazugságért, egy alig-lehetőségért kell rögtön elhagyni a legnagyobbat, egy egész Olimpuszt, egy egész Rómát, minden istent és egyházat. *(Szélgjegyzetek Casanovához – I. 59)*

*

Ahogy a művészet csak tökéletes technikából élhet, a szerelem is csak mint virtuozitás isteni és boldogító. *(Szélgjegyzetek Casanovához – I. 65)*

*

Ha szerelem a test dolga, akkor ezt az eszközt ismerni kell, akkor anatómusokat olvassunk és ne lírikusokat, klinikára járjunk s ne színházba. *(Szélgjegyzetek Casanovához – I. 65)*

*

A szerelem a jelent akarja, egyáltalában ő a praesens maga, de oly zsarnoki követelődéssel, hogy a múlt csak örök bohóca lehet. *(Szélgjegyzetek Casanovához – I. 69)*

*

A szerelmi helyzeteknek nincs egy-egy kicirkalmazott motívuma (testi! lelki! erkölcsi!), és nincs egy lehetséges definíciója (flört! nagy szenvedély! barátság! convenance!): ezer dolog együtt, amit nem irodalmias komplikációként élveznek, hanem töretlen charme-nak. A régi leckét nem lehet eléggé ismételni: csak hordárok definiálnak és lókupecsek motiválnak. *(Szélgjegyzetek Casanovához – I. 83–84)*

*

A pecsét, mely piros, heraldikus, olvadékony és miszteriózus egyszerre, örök jelképe a szerelemnek: csók, rítus, titok, vegetáció, alaktalanság és forma mind benne keringenek. Semmiféle művészet vagy vak filozófia nem talált ki oly tökéletes szerelem-analízist és szerelem-monumentalizálást, mint az, aki,

ahogy mondják, „fölfedezte a spanyolviaszkot”, a pálca gyertyalángon való gyújtása, az első hab, az első láng és füst, a tömjénillat, a cseppenés, a pörkölődő papír, az elkenés, a gyűrű, a címer-negatív és címer-pozitív, a fagyott rajz, a szertecsurgó szélek a rajzon kívül: mindez mítosz, Proust és Paracelsus egyszerre. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 91*)

*

[...] a szerelmi élmény, mindjárt jelentkezése első pillanatában (amikor abszolút kép): gondolat és tett számára egyformán megközelíthetetlen [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 94*)

*

[...] a szerelem egy arcról kapott vízió és semmi más [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 130*)

*

A lélek láthatatlan, márpedig aki szeret és szerelmes, az nem hihet láthatatlanban [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 130*)

*

A világon nincs kevésbé válogatós ösztön, mint a szerelmi. (*Fekete Reneszánsz – I. 186*)

*

A szerelem mindig a valóság válsága, az élet benne annyira paradoxonnal azonosul, hogy minden pillanatban számolni lehet az eshetőséggel, hogy rögtön már nem is élet. A szerelem nem az élet egy része, megnyilvánulása, hanem épp ellenkezőleg, az egész élet, még pontosabban: az élet akkor, amikor mint egész állítja elénk magát. (*Fekete Reneszánsz – I. 297*)

*

[...] a szerelem nem más, mint csak emberi szilánkjá a természet minden magnetizmusának [...]. (*Eszkoriál – I. 360*)

*

[...] szerelmes szívben: természetes helyén van az örökmécs Isten-húrja, mélységzárója és – a szentolvasó apáca-koralljaiban: a legerősebb földi vágy szüreti présből préselt, termékenyítő könnyei. (*Europa Minor – I. 524*)

*

A szerelem öngyilkos üdvözülés: szadisztikus társadalmi hókuszpókuszokban leli kedvét. Sem testi, sem lelki dolog, hanem társadalmi hervadás-őrület, liturgizált dekadencia. Vers-ötölgetés, végtelen levelezések; óriási

ruha-masszák, festékek és kontyok; spanyolfal-barikádok; éjjeli staatsvizitek; a mindig láthatatlan, elfüggönyözött nők. Mindez maga a betegség. De nem őszinteség-e ez? (*Europa Minor – I. 547*)

*

[...] a szerelem lényege[...]: az abszurdum[...]. (*Europa Minor – I. 623*)

*

[...] csak szín- és hangbenyomásokból áll az egész szerelem, az egész élet. (*Cynthia – II. 55*)

*

Az nálam mindig már a szerelem halálának legpontosabb jele, ha történelmi alakokról vagy olvasmányaimról kezdek beszélni. (*Cynthia – II. 71*)

*

Az tény, hogy a „szerelem” – használjuk ezt a szép biedermeier-romantikus szót a „szexus” megunt leltári iktatószáma helyett, legalább néha –, hogy a „szerelem”: valami nagyon erős, halál mellett legerősebb titok az életben, értelmetlen (talán értelmetlen), igen-igen középpont, szinte testünkben testünk-től *idegen* hatalom, Madame Minden és Szenyorita Semmi forognak örökké körülötte, és éppen ez az abszolút rejtélyesség és leírhatatlan ereje a fő-fő oka annak, hogy a Nagytermészetben (és az emberben) oly mérhetetlen sok elmentmondó és kísérletező változata van. (*Kanonizált kétségbeesés – III. 44*)

*

[...] a „szerelem” [...] homályos, de abszolút erő: épp azért abszolút és abszurd körülötte a hülyékházi – rendetlenség. (*Kanonizált kétségbeesés – III. 46*)

*

[...] minden szerelemnél nagyobb szerelem [...] az, ami a szemekben van [...]. (*Kanonizált kétségbeesés – III. 56*)

*

[...] mint mindenütt mindörökké, a szerelem lesz a végső győztes. (*Véres Szamár – IV. 108*)

*

Maria Magdaléna Montemedale [...] lelkében, testében, szentszerelme tiszta szentáhitatában: nem volt különbség a földi ölekezés örvénye és az égi ölekezés Legméltóságosabb Oltáriszentsége között. (*Véres Szamár – IV. 222*)

SZERELEM ÉS HALÁL

[...] szerelem és halál összefonódása [...] az emberiség alapizgalma. (*Kanonizált kétségbeesés – III. 184*)

SZERELEM ÉS ENTELLEKTÜEL

[...] az entellektüelek ki vannak zárva a szerelemből. [...] Az entellektüelre oly kizárólagosan csak a külső hat, csak az epidermisszel tud táplálkozni, hogy minden érintkezés, kapcsolat lehetetlen. (*Fekete Reneszánsz – I. 188*)

SZERELEM ÉS KÖLTÉSZET

[...] valami szemérmetlen, barbár őszinteség [...] minden szerelem és költészet ősforrása. (*Cynthia – II. 162*)

SZERELEM ÉS MŰVÉSZET

Ahogy a művészet csak tökéletes technikából élhet, úgy a szerelem is csak mint virtuozitás isteni és boldogító. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 65*)

SZERELEM – SZERETET

A testi és lelki szerelem, a kék és a szent szeretet összefüggései [...] még teljesen tisztázatlanok. Az isteni vonzódás az emberek között lehet, hogy az állati idegrángás egy szublimált változata, ha ugyan nem az egészséges állat egy beteg deformációja, nyomorék elsőkélyesedése. Lehet a *szeretet* valami magnetizmus, elektronok teljesen házárd elektricitása, lehet, hogy félünk az idegen Világegyetemtől, és gyáván összebújunk, lehet, hogy Isten-kereső metafizikai tapogatódzás, és Isten helyett a nő hímmel, a hím nővel próbálkozik metafizika-pótléket beszerezni – lehet, hogy a szerelem a véletlenül és hibásan szaporodásra tévedt flóra és fauna kellemetlen elmebaja. (*II. Szilveszter második élete – II. 641*)

*

Állatok vagyunk-e az állatokkal (vagy nálunk százszor állatiabbak), mikor szerelemről beszélünk – avagy az állati szerveket talán felmagasztosítja a melléktermékként, váladékként, psycho-bohózatként létesülő – líra, gyengédség, idealizáló hormon, az érzelem? Zagyva szörnyűség a szerelem egzakt állati volta (nemi szerveink és ürülékszerveink kvázi felcserélhető) – meddő a Rómeó és Júlia-féle szublimáció, tőlünk független vakörület a verseket virginálon verő imádás. Az egyetlen, ami jó – a szeretet – bár hátha ez is csak macskaparzás és tangódizőzők szentimentális számainak legfalsabb keveréke? (*Kanonizált kétségbeesés – III. 284*)

*

[...] a szeretet (szerelem?...) feltétlenül megvilágosítja az értelmet (egyetlen igaz izgatószer az értelemnek [...]) (*Véres Szamár – IV. 122*)

SZIGET

Van-e szebb a szigeteknél? (ha ugyan van valami *végértelmesen* szép körkörös sárgolyónkon). Isten legelső gondolata a Teremtésről: misztikus *sziget* volt [...]. Valahogy minden érző ember a boldogságot, históriai és minden mitológiákat egyetlenegybe összeöleltető békét, szerelmet, vallásos üdvözülést, állatok békességét, fuvalákat és gyümölcsöket: öröktől fogva – – – nem *szigeteken* álmódott-e meg? Vágy és sziget szinte egyértelmű szavak lettek. (*Véres Szamár – IV. 294*)

TÁNC

A tánc: félig nász, félig szende Vesta-torna. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 27*)

TEST ÉS LÉLEK

[...] nem lehetne-e, ó, nem lehetne-e összeegyeztetni szentlelkünket herehergelt húsainkkal? (*Véres Szamár – IV. 86*)

TUDÁS

[...] a legtudósabb tudás a földről: a megértett tavasz, a megismert hold, az isteníthető leány. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 61.*)

VÁGY

[...] egy vágy sosem függhet össze a tárgyával. (*Cynthia – II. 93*)

VELENCE

Velence hittétel és fellebbezhetetlen valóság, minden dolog összeomlása után az egyetlen dolog, amiért élni érdemes, de ezért aztán örökké. [...] Velence nem szerelmi háttér. Velence maga a szerelem. [...] Velence aspektusai természetesen kimeríthetetlenek, holtunk napján éppoly hamis hangú amatőrök vagyunk túlvilági polifóniájában, mint az elején [...] [...] a megtalált metafizika: Velence. [...] Velence mindig az egész létezés, a valóság atlantikus tragédiája [...]. (*Széljegyzetek Casanovához – I. 29–30*)

* * *

(Az idézet után a *Breviárium* vonatkozó részének címét adjuk, a cím melletti szám az alább feltüntetett kiadásoknak megfelelő kötet- és oldalszámot jelöli. Ha nem a teljes mondatot idézzük, erre szögletes zárójel közötti pontokkal utalunk, ugyanígy egy-egy citátumon belül a kihagyott szövegrészekre.)

Kevésbé ismert idegen szavak, kifejezések, nevek magyarázata: *Bombyx mori*: selyemlepke; *convenance*: ildomosság, illendőség, megfelelés, alkalmasság, ajánlatosság; *Cynthia*: a fiatal Tudor Erzsébet hercegnő (1533–1603; a Tudor-ház utolsó sarja, I. Erzsébet néven 1558-tól 1603-ig Anglia királynője); *Escorial*: a 16. sz. végén épült kolostorpalota Madrid közelében, az egyik legnagyobb késő reneszánsz kori épület, „a világ nyolcadik csodája”; *platitude*: terjengősség, laposság; *Staats-*: állami; *staffelei*: festőállvány; *variazioni eterne senza alcuno tema*: különösebb téma nélküli örök variációk; *Vesta*: a családi tűzhely, az otthon és a család istennője a római mitológiában.

Az *Europa Minor* címet az író magyarázza a *Frivolitások és hitvallásokban*: „a rómaiak a mai Törökország területét, némi kiegészítéssel, Asia Minornak nevezték. És az emberek fejében kicsit úgy maradt meg, hogy Európa a világ teteje, Ázsia pedig sokkal kevesebb. Hát én erre megfordítom a dolgot: *Európa* sok szempontból sokkal kevesebb, mint Kelet: *Europa Minor*.”

A CITÁTUMOK FORRÁSÁUL SZOLGÁLÓ KÖTETEK MEGJELENÉSI ADATAI:

Szent Orpheus Breviáriuma I. [Szé]ljegyzetek Casanovához – 1939;

Fekete Reneszánsz – 1939; Eszkoriál – 1940; Europa Minor – 1941]; Magvető Könyvkiadó, Bp., 1976; *Szent Orpheus Breviáriuma II.* [Cynthia – 1941; Vallo-más és bábjáték – 1942; II. Szilveszter második élete – 1972]:

Magvető Könyvkiadó, Bp., 1976;

Szent Orpheus Breviáriuma III.

[Kanonizált kétségbeesés – 1974]:

Magvető Könyvkiadó, Bp., 1976;

Szent Orpheus Breviáriuma IV.

[Véres Szamár – 1984]: Magvető Könyvkiadó, Bp., 1984; *Szent Orpheus Breviáriuma V.* [Euridike nyomában]: Magvető Könyvkiadó, Bp., 1993.

(Arany Lajos)



FUCSKÓ MIKLÓS haikui
(és más japán versei)

HIÁBAVALÓ...

Ruhátlan fekszel.
S e ponttól már nem tudlak
levetköztetni –

NAPÓRA

Útszéli Krisztus
a szántás óralapján:
árnya rám mutat –

PIANO

fűzek kottáján
kabóca-hangjegyeket
zsongat őszi szél –

(HERÓDES-ÉJ)

Holdsarló villan.
A gyerek-csillag-mező
mind learatva –

PÁRHUZAMOS MAGÁNYOK / II.
(*Pilinszky Jánosnak*)

Ázott plakátarc.
Lassan lefoszlik rólam
is ez az árnyék –

(?)

Reflektorfényben
állsz. Árnyad már menekül
minden irányba –

ÚSZOK A NINCSBEN
(*Bali Brigittának*)

Sodor a vers meg
az éj – abortál minden
vásott valóság –

ÜGYNÖK-HAIKU

Megfigyelem és
jelentést írok róla(m).
:Tükörrel szemközt

(...)

MADÁRVÉSZ-JELENTÉS

A szupermarket-
parkolóban reszkető
rigó kéreget...

TÉLVÉGI HAIKU

Világít éjjel
két melled, mint hóbuckák
a szántásokon.

JÓNÁS-HAIKU

Bár hánykódom csak,
az Úr megóv e cetben:
– s jobb, mint ecetben.

ELKÖSZÖNŐ HAIKU

UFARSZIN

Mennetek kell már
kedveseim, ennyi volt
már „mene, tekel” –

AZ ÉJSZAKA TITKAIRÓL

Éjjel írok csak.
Ilyenkor kegyelmesebb
a szégyen töre,

s elvérző alkonyokon
nőm szép, becézni való –

Durmol a csöppség
– tolvajként lesem álmát –,
mint anyja ölén

elmosolyul szelíden:
csöpp ég. Éjjel írok csak...

SZOMORKÁS DALOCSKA

TÉL-ELŐN

Levél zörren. S míg
rőt rozsdalángja lebben
mélyzöld szememben,

pillámon üszök-
varjú kárál: „ez ősz már,
kár!” – Kár felednem.

Barna szemedén
átsuhan sötét árnya,
tépett tolla hull:

MENEKÜLT HAIKU

Szózuhatagban,
tekinteted sátorként
vonom magamra...

feketéllik hó
gyűrt lepedőjén a kín:
irgalmatlanul –

EGY JAPÁN SZÍNÉSZRE

rizsporos arcán
hóka vigyor, de könnye
feloldja a mázt –

madártoll röptét játsz'ta;
tánca: kimért haiku –

*

Circumdederunt:
széncinke-lábnymom kottáz
villanydrót-árnyra –

*

Negyvennégy évem
havazik: kint, s bent porzik
Halálka tánca... –

ÜNNEP UTÁN

Hó fehér vászna
leng. Széthasítja egy zord
fenyőcsontváz –

(KUTYAÉLET)

Ökörnyál-pórázt
szagat szilajul kutyám.

SZÁMVETÉS

A bába idő
'sorsot' ígért, s már hozza
hús szemfödelem.

Szítakötőfék
torpantja tócsák tükre
előtt, s pipacs-stoptábla...

Elherdálva a
'jó adomány', s nyüszít
érte mit ér –

(LÉT-TORNÁSZ)

Lélek-kötéltánc:
emlékek indája tart
múlt s jövő között –

ÁRNYAS TRIPTICHON

(Anónak)

Megtört pityke-Hold
szemem. Arcomra hull a
platánfa árnya –

(VIGASZTALÁSUL...)

Fehér tintával
hóba rótt sor/s/ok: Isten
olvasókönyve.

PÁL CSABA versei és rövidprózái:

MELENGESS, NAPSUGÁR!

A hó alatt – egy csigaházban
Morzsányi most a Csend,
S fölötte a Hold lámpása
A pihéken át alig dereng

A Csend pihen, s míg álmodik,
Immár napfényt áhítanak
A csigaházra óvón hajló
Pálmafák is – a hó alatt...

(Debrecen, 2012. február 14.)

DIAGNÓZIS

Mi nagyatyák, atyák, fiak csak állunk döbbsenten –
megannyi szájtátiak –, s nézzük (tar fejünk, inas
kezünk remeg, térdünk reszketeg, szánk fogak híján
vayon, zacsink katéteren lóg, s – hm, horrible dictu
– már nyálunk is csorog), hogy az idő – á la Dali –,
hogy az idő köröttünk – mondhatni: ocsmány mód
– szétnyúlósodott.

(Debrecen, 2013. január 31.)

ÁPRILIS

(Lassan tizenegy...)

„Írj verset!” – mondod.
De minek! Ugyan!!!
„Írj szépet, szíveset –
mert tavasz ideje van!”

Mert tavasz van:
 április.
 Furcsa, de
 idén épp húsvét
 után.
 Bolond, korai nyár
 tombol,
 mely botor mód már
 kóbor,
 kótyagos
 cserebogarat
 koppant a
 bérház falán.
 Tavasz van:
 április.

Lassan tizenegy.
 Attilát várjuk.
 Józsefet.
 S mellé ünnepeljük még
 Mihályt!
 Nem a Vitézt... A másikat...
 A Fazekast, a libást,
 ki negyedezed éve
 született...
 Hát így köszöntjük
 Debrecenben
 most
 a költészetet.

(Debrecen, 2016. április 7.)

6. FÉLPERCES

Abban az esztendőben furcsán viselkedett a természet. A nyári dátumokhoz már jónéhány lapot kellett visszapörgetni a naptárban, s az ég csatornáit is csorgóra álltak nap mint nap, de úgy igazán mégsem akart őszi lenni. A más-kor már a földön szél kergette levelek még pasztellzöldden remegtek a fákon egy-egy fuvallatra. Mintha a természet biztatgatta volna magát a nagy elalvás előtt, hogy van még ereje visszacsempészni valamit a nyárból az őszbe.

Calculus Minor egy már megsárgult levelet emelt fel a földről. Először a tenyerére fektette, s hosszasan szemlélte. A levél már teljesen alélt volt, de ereiben mintha még lassan áramlottak volna az élető nedvek. Calculus Minor méltóan még kicsit, aztán az utcai lámpa fényébe fordítva a magasba emelte. A levél körül aranyló sugárkoszorú tündökölt fel. Calculus Minor keze elindult egy ág felé, s – mintha csak a szél fújna arra – az ág a kéz felé. Mikor összeértek, Calculus Minor óvatosan elengedte a levelet...

Mikor először hátranézett, még látta kivillanni a lombból a tündöklő sárga foltot. Mikor másodszor hátrafordult, már nem. Minden egyes levél zöld volt már azon a fán...

(Debrecen, 2008. október 1.)

ismereteket azokkal, akik hosszú küzdelem árán sem boldogulnak személyiségük megfejtésével. Bár az is lehetséges, hogy azok, akik a világ rejtelmeit fürkészik, éppen azért boldogok, mert nem hajtja őket saját létük, cselekedeteik mozgatórugóinak megismerési kényszere. Ők egyszerűen elfogadják magukat olyanak, amilyenek, s nem foglalkoznak azzal, hogy miképpen vélekedik róluk környezetük. Nem zavartatják magukat azzal, hogy viszonyrendszerekbe és érdekszférákba illeszkedjenek, idomuljanak és csiszolódnak, alkalmazkodjanak és meghunyászkodjanak. Egyszerűen csak arra koncentrálnak, ami nekik jó. S ha az teszi őket elégedetté, hogy a világot fedezik fel, akkor jó úton járnak. Egyszerűen ettől boldogok.

(Debrecen, 2008. november 18.)

15. FÉLPERCES

Edo Lapis beletúrt a fiókjába. Az idei emlékmorzsákat kereste benne. Sikert is összeszedegtetnie néhányat. Kíváncsi volt, hogy így, az esztendő utolsó napján összeáll-e belőlük az a fényesen világosbarna héjú, ropogós zsömle, amit még az előző év végső napján a fiókjába képzelt. Mivel annak az évnek sorszámában, melynek végére éppen most kerül pont, volt egy 8-as is – és Edo Lapis úgy tartja, hogy neki a 8-as a szerencseszáma, annak dacára, hogy jövődömondó öreg barátja a 7-es számot halászta ki számára valahonnan a megmagyarázhatatlan szellemi folyamatok mélyéről –, úgy gondolta, hogy ennek az esztendőnek valamilyen szempontból mindenképpen sikeresnek kell lennie. Most, hogy a fiók mélyéről az emlékmorzsákat söprögette a tenyerébe, némiképp elbizonytalanodott. Vajon hol vannak a zömmel száraznak tűnő – mindenféle szöszökkel, koszmókkal, tintafoltokkal, iratkapsokkal, papírfecnikkel, kihullott ősz hajszálakkal, bordaközi nyilallásokkal, áthánykolódott éjszakákkal, zsörtölődésekkel, alantas megalkuvásokkal, félmosoly-maradékokkal és rózsaszín-felhős alkonyi egekkel elegyített – morzsácskák között azok, melyeket érdemes lesz belegyúrni az élet nagy cipójába? Edo Lapis óvatosan tenyerébe fűjt, hogy a szöszök, koszmók, száraz morzsák szerterepüljenek, s csak az maradjon a kezében, aminek súlya van. Hullott is, keveredett is a légben mindenféle erre-arra! Edo Lapisnak be kellett hunyia a szemét, nehogy belemenjen valami, s visszatartania a lélegzetét, nehogy köhögőrohamot kapjon. Aztán óvatosan kipislantott szemhéja alól. Tenyerében – pontosan az életvonala árkában – megcsillant néhány

aranyos morzsácska: könyvtári folyosók, délutánok, séták, kávé-, tea-, csokoládé-, kovászos uborka és süteményillatok, reneszánsz kötetek, selyemsuhogás, muzsikafoszlányok és redőnyön átszűrődő estvéli napsugarak. Edo Lapis óvatosan elhelyezte őket szakajtójába a többi csillogó morzsácska mellé. Fényesen aranybarna héjú, ropogós cipó lesz majd belőlük, ha Edo Lapis még sok ilyen morzsát tud gyűjteni. S reméli, hogy igen...

(Debrecen, 2008. december 31.)

16. FÉLPERCES

Szintelennek tűnt a világ. Minden csupa fehér volt, amerre csak nézett. Régen esett már a hó. Szinte idejét sem tudja, hogy mikor. Hiányozhatott volna is neki a havazás, de furcsamód ezt cseppet sem érezte. Nem az nyugtalanította, hogy a városban a hó miatt szinte nem lehetett közlekedni, s gyalogosan is legalább a bokaficamot kockáztatta az ember a csúszós matérián araszolgatva – hanem az, hogy minden fehér volt. Egyhangú, unalmas. Maga elé tartotta kesztyűs tenyerét, s unottan nézte, ahogy a hópelyhek megtelepednek rajta. Lassan felemelte a kezét, s ekkor az utcai lámpa erős fényében apró, színes csillámokat kezdtek vetni a pelyhek. Ekkor hirtelen eszébe jutott az, amit régmúlt gyermekkorában a rajzórán hallott, mikor reménytelen küzdelmet folytatott a vízfestékekkel. A fehér nem jellegtelen jelenség, hanem az összes többi szín egyetlen hatalmas, harmonikus összessége.

Lehajolt, s a friss hóból gyúrt magának egy golyónyi szívárványt...

(Debrecen, 2009. január 16.)

22. FÉLPERCES

Az orruk teljesen összeért. Egyre erősebben hallotta a másik izgatott zihálását, ahogy remegő cimpákkal szívta be ütemesen a levegőt – azért, hogy minél jobban érezze az illatát. Az ő illatát! Nem is emlékezett arra, hogy mikor érdeklődött valaki utoljára ennyire hevesen iránta. Talán akkor, mikor még nagyon fiatal volt, bőre kreolosan barna, feszes. Akkor sokan nem tudták megállni azt, hogy nagyon közel lépjenek hozzá, s megsimogassák, hogy érezzék bőrének bársonyosságát. Aztán a simogatások elmaradtak. Sőt, nemhogy elmaradtak, de sokszor egyenesen a lelkébe tapostak, belérúgtak.

Néha úgy érzi, nem bírja már tovább, teljesen szétesik. Ezért is esik olyannyira jól neki, hogy – végre – most valaki ismét feltűnő figyelmet tanúsít iránta. Igaz, ennek a valakinek kellemetlenül nedves az orra... De hát, annyi baj legyen: egy öreg papucs számára már az is valami, ha a kutyát érdeklí...

(Debrecen, 2009. november 17.)

TATÁR ÉVA versei:

A FEKETE SZOBOR

Íme a fekete szobor!
Borsos Miklós ideája
a siklósi vár előtt áll,
Kanizsai Dorottyája.

Íme a fekete szobor!
Megroggyant derékkal itt áll
az irgalom nagyszonya,
feketében mint a halál.

De látod-e azt az asszonyt?
Húszezer áldozat között
fiát keresi Mohácson
a drága ifjú püspököt.

És látod-e azt az asszonyt,
ki sikoltva és zokogva,
a fejnélküli testre hull,
szemfedőnek szent halottra?

És látod-e azt az asszonyt,
aki vádol, öklét rázza?
„Uram! Isten! E sok halált
nem foghatod a hazára!”

És látod-e azt az asszonyt?
Suttogva oszt parancsokat,
négy száz hűséges jobbágnak:
„Temessétek a holtakat.”

Íme a fekete szobor!
A bronz lepelben, a kőben
rejtőzve roskad a bánat,
a nagy magyar temetőben.

AKKORIBAN

Fájó, lázas létezés, remegő lélek,
belém szorult csend, lüktető dadogás...
Szerelmet kéne írni, de félek
e szavakból hiányzik a lobogás.

Egyszerű kis szerelmes szonett legyen,
Ne fojtson meg, engedjen szárnyalni,
testesüljön meg, s a mennybe vigyen –
mondtam magamnak – ilyet kéne írni.

Repültek az órák – a parton álltunk,
néztük, mint folyik lefelé a Tisza
vagy Duna, amíg a kompra vártunk.

Hajó se jött, nem fordulhattunk vissza,
átkeltünk, mert akkoriban te meg én
száraz lábbal jártunk a víz tetején.

KÖRBE 8.

Amikor a tolvaj,
tolvajt kiált,
belátom,
ettől kezdve,
már nem lehet körbe állni,

kiabálni kell:
Ember vigyázz!
Ember(telen) veszélyben
vagy.

KÖRBE 4.

Eléggé fekete?

Inkább szürke,
olyan seszínű,
színehagyott,
kifakult.

De azért eléggé fekete?
Vagy inkább fehér?
eléggé fehér?

Inkább szürke,
olyan seszínű,
színehagyott,
kifakult.

De azért eléggé fehér?
Vagy inkább fekete?

Minden fehér vagy fekete.
Ez a színvakság tünete.
Pusztulnak a receptorok,
készülnek a fehérbotok.

KÖRBE 6.

A tápláléklánc
első fázisában
a metsző fogak
harapás
rabságban
vergődve
az őrlőfogaktól
rágódva
roncsolódik
az enivaló.

S a nyelv?
Uram Atyám a nyelv
a nagy manipulátor
úgy tereli a fogak közzé
a táplálékot
hogy egyféle falattá
elegyedve

keveredve
toluljon
a torok-szorosba:

Nyelj!

Üzen a létkényszer
s az ízlelő bimbók
hiába nyílnak
jeleznén: keserű

Az éhség nagyúr!

Mindazonáltal
előre szólunk
ne érjen váratlanul senkit
ehhez:

Gyomor kell!

Cs. TÓTH JÁNOS:

UNIKÁLIS SZENVEDÉLY A GRAFIKA GYŰJTÉSE

Máté László kollekcijáról

Miként köthető Hincz Gyula, Kass János, Reich Károly vagy Szász Endre - a magyar grafika hatvanas években zeniten levő alkotóinak munkássága - a ma élő kortárs művészekhez? Milyen mércét állítanak az olyan klasszikusok a jelen alkotói elé, mint Amerigo Tot, Barcsay Jenő, Zichy Mihály



vagy Victor Vasarely? Mit láthatunk meg aktuális örökségükből, ha a mai művészek felől közelítünk képeikhez?

Ezek a kérdések teszik izgalmassá azokat a kiállításokat, amelyeket Máté László rendezett grafikai gyűjteményéből az elmúlt években. Debrecenben az akadémiai klubtól a Vasutas Művelődési Házon át a Csokonai Gimnáziumig, az Újkerti Közösségi Házig sorolhatjuk az intézményeket, ahol közre bocsátotta anyagát. Nagyvárad, Hajdúböszörmény, Kolozsvár művészetkedvelő publikuma is megtekinthette gyűjteményét és még Hajdú-Bihar megye számtalan települése kerülhet majd sorra. Máté László vizuális művészetet népszerűsítő tevékenysége kapcsán sokakhoz jutott, juthat el képzőművészeti minőség.

Az ismert közművelődési szakember kollekcója a nyolevanas évek eleje óta gyarapszik, többnyire műtárgyvásárlással. Inger-gazdag környezetű volt a szülői ház, ahol felnőtt, hiszen művészi festményeket láthatott a szobák falán. Az első alkotás, amit megvásárolt Cs. Erdős Tibor képe volt.



MÁTÉ LÁSZLÓ HOLLÓ LÁSZLÓ GRAFIKÁIVAL



Történetesen Kolozsváron ragadta el a birtoklási vágy, és az óta, amerre jár, ilyen szemmel figyel, de főleg az általa szervezett debreceni régiség vásár kínál gyűjteménye gyarapításához képeket. Igen szép kollekcója van közvetlenül a művészektől vásárolt alkotásokból is. Leginkább Burai István és László Ákos debreceni képzőművészek kvalitásos műveiből van komoly anyaga. Bárhol mutatták be a grafikákat, bepillantást nyerhettek a nézők a kiállító gyűjtő szenvedélye milyen értékeket enged magához közel.

Különös személy az, aki műtárgy megszerzését tűzi ki célul. A gyűjtéshez nélkülözhetetlen a birtoklási vágy, de fontos a jó ízlés, a kreativitás és kell némi anyagi ráfordítás is. Persze az olajképekhez vagy a kisplasztikákhoz képest jóval elérhetőbb áru a grafika, hiszen néhány /tíz/ezer forintért kvalitásos műveket lehet megszerezni. Ezen túl a gyűjtő imád felfedezni új vagy akár nagyon régi alkotókat. Ott akar értéket találni, ahol más el sem képzei. A gyűjtő óhatatlanul arra is gondol, hogy jó befektetés lehet egy-egy kép, bár legkevésbé ez a döntő szempontja. Van spekulációs aspektus is némelyeknél, igaz senki sem tudhatja, melyik mű lesz maradandó, melyik mulandó. Az idő rostáján méretik meg a műalkotás, ám itt is van bizonytalansági tényező, mert számos alkotót fedez fel évtizedekkel, évszázadokkal az életmű lezárása után a műtárgypiac.

Izgalmas szerencsejáték a jövőre fogadás, de Máté László gyűjtőkedvét a művek és az alkotójuk iránti tisztelet motiválja. Ízig-végig debreceni személyként tudja, hogy a város képzőművészeti múltjában a legismertebb értékek a grafika műfajához köthetők. Ahogy Vitéz Ferenc a Magyar Kultúra Napja alkalmából zajlott 2016-os, DAB székházban rendezett megnyitón említette, a debreceni rézmetsző diákok indították a sort. A Református Kollégium 1792-es szabályzata a tanulók figyelmébe ajánlotta a rajzolást. Számos grafikai, művészeti kezdeményezés mellett 1935-től az Ajtósi Dürer Céh a sokszorosító grafika és az exlibris műfaj bázisává tette a Debrecent. Az utóbbiak jelenkori folytatói is komoly szakmai rangú társaságot alkotnak. Itt jegyezzük meg, hogy a Grafikus Művészek Ajtósi Dürer Egyesülete /mert róluk van szó/ emlékéremmel ismerte el Máté László mecénási és művészetszervezői munkásságát. Közismert tény az is, hogy számos képárverést rendezett a régióban.

A gyűjteményből kiállított művek jó, tiszta szellemű munkák, mert nem akarják a művészet határait feszegetni. Tulajdonképpen e tekintetben példaszerű a válogatás a különbözőféle tárlatokra. A grafikák tematikája és műfajai is nagyon sokszínűek.



GONDA ZOLTÁN GRAFIKÁJA

Máté László magyar grafikát prezentáló anyaga nem távolságtartással viszonyul a közönséghez, hanem a fölszabadító erejű örökséghez csatolható. Ezeket a képeket lehet úgy élvezni, mint valami vizuális különlegességet, ami megérinti a recehártját és megragadja a lelket. Rendkívül változatos a grafikán belüli skála: van tus, ceruza-,szénrajz; akvarell, pasztell és vegyes technika, valamint a többszöröző eljárások széles palettája; fametszet, rézkarc, linómetszet szita...A szemléletbeli különbségek akkor tapasztalhatók igazán, ha közel hajolunk a képekhez. A legtöbb híve a természetelvű művészi világlátásnak van. A biztos kézzel rajzolt művek a körülöttünk lévő valóság megörökítését, képpé átírását szolgálják. A névsor Bényi Árpáddal kezdődik, Bíró Lajossal, Égerházi Imrével, Félegyházi Lászlóval, Holló Lászlóval, Móré Mihállyal, Szőnyi Istvánnal folytatódik és Vadász Endrével zárulhat. A szürreális felfogás hívei ugyancsak szép számban fedezhetők fel ezeken a tárlatokon. Eme munkák a reális, látott valóság elemeit elegyítik az álomszerű megközelítéssel. Basilides Barna, Kádár György, Kondor Lajos, Szabó Vladimir és Torok Sándor alkotásai sorolhatók ide. Az archaikus örökség motívumát a technika változatos eszközeivel valósította meg: Borsos Miklós, Gáborjáni Szabó Kálmán, Molnár C. Pál, Kunt Ernő illetve Schéner Mihály, hogy csak a már nem élő művészekről szóljunk. Hozzájuk hasonló utat járnak be a ma élő alkotók is. Az ő említésük csak azért marad el, mert életművük napról napra alakul, esetleg változik is. Velük bensőséges, eleven, sok esetben baráti kapcsolata van a közművelődési szakma legmagasabb kitüntetésével, a Besenyei György díjjal elismert Máté Lászlónak.



A magyar s benne a debreceni képzőművészekre odafigyelő gyűjtő 2017 márciusában egy vizuális izgalmat sejtető kiállítással készül: Holló László születésének 130-dik évfordulójára: unikális grafikákat fog bemutatni a Mester korai munkáiból.

Bárhol-bármikor lesz látható Máté László igényes képanya, érdemes lesz megtekinteni, mert meggyőződhetünk arról, milyen gazdag íve van a kortárs magyar grafikának.

A GYŰJTŐ MÁTÉ LÁSZLÓ

TARCZY PÉTER:

EGY HATÁRIDŐNAPLÓ JUBILEUMA

Egy 1996-os MATÁV előjegyzési naptárt neveztem ki húsz éve vendég-/emlékkönyvnek. Matyikó Sebestyén József (1951-2014), a siófoki Kálmán Imre Múzeum egykori igazgatójától láttam, hogy mindig cipel magával emlékkönyvet (több is volt neki), és mindenkivel írat bele pár sort, akivel közelebbi kapcsolatba kerül. Az egyik felbecsülhetetlen értékűt ellopták tőle Debrecenben – máig nem került elő. Emlékszem Illyés Gyula, Fodor András, Jékely Zoltán, Takáts Gyula, Szántó Piroska, Borsos Miklós és mások bejegyzéseire, rajzaira. Jóska vagy interjújt készített velük, vagy kiállításukat rendezte meg a múzeum galériájában. Barátom már több mint két éve a siófoki Kele utcai temetőben nyugszik, én húsz éve kaptam tőle kedvet, hogy dokumentáljam, mikor, kinél voltam. Azóta hurcolom magammal a fekete borítójú vastag naptárt, ami statisztikai adatokat, a teleföntársaság szolgáltatásait, körzetszámokat, térképeket is tartalmaz. Önkéntelenül Eco vagy Sebald módszerét alkalmazva gyűjtöm a bejegyzéseket.

Akik megnyitották a mára fontos dokumentummá nemesedett előjegyzési naptárt 1996. május 6-án: Bereczki Károly (1948–2014) Erdélyből áttelepült újságíró, Csontos János ma József Attila-díjas író, költő, publicista és e folyóirat szerzője, szerkesztője, Vitéz Ferenc. A Sepsiszentgyörgyön élt, de az egész világot bejárt Plugor Sándor (1940–1999) grafikusművész többször aludt nálunk. Pösö grafikáit Sütő András a *genius loci* messze fénylő üzeneteiként jellemezte, és Szilágyi Domokos *Öregék könyvéhez* készült tollrajzai az egyetemes magyar képzőművészet figyelemre méltó és „örökzöld” teljesítményei.



1996. július 2-án írta: „Ahol egy barátom van - otthon vagyok. Itt Bösörményben több is – hát itthon vagyok.”

Keze nyoma többször feltűnik a könyvben, mint Matyikó Sebestyén Jóskaé is, aki először 1997. július 23-án a következőket jegyezte az emlékkönyvbe:

„Tarczy Péter barátommal már hosszú évtizedek óta megpróbáljuk megmutatni a szűkös hazát, jelesül Árkádiát Pannóniának. Kár, hogy a szellemi sivatagban mintha Csokonai Vitéz Mihály korában élnénk. Aki napjainkban is járja Somogy megye falvait, érezheti csak meg igazán, milyen igényesség, milyen bátran 'héjjázó' lélek kellett ahhoz, hogy az Isten háta mögötti vidékeken görbekátyús utakkal átszelt vad berkek, erdők mélyén is a költő fölvirágoztassa a kiművelt emberfők kis magyar szigeteit, amelyeken gyökeret ereszthetett és tovább élt az európai sugalmakra visszhangzó hazai műveltség.”

A „fényes szelek” nemzedékének rajban felröppenő grafikusai közé tartozott a Kossuth-díjas Feledy Gyula (1928–2010). Többször találkoztunk, telefonon beszélgettünk. A miskolci Feledy-házban 1997. június 19-én interjú készítettem pályájáról, s kedves barátjáról, az akkor már halott Reich Károlyról kérdeztem. Az előbbi a három északkeleti megyei napilap összevont kulturális mellékletében, az utóbbi a kaposvári Somogyban jelent meg. Ekkor írta a könyvbe: „Péter, köszönöm látogatásodat és megtisztelő érdeklődésedet.” Őt

nap múlva Feledy egykori főiskolás társa, Kokas Ignác (1926–2009), a hazai gesztusfestészet jelentős alakjának szálkás betűkkel jegyzett sorai kerültek a határidőnaplóba:

„Péternek, sok szeretettel köszöntve és kívánva minden jót és szépet”.



PÓSA EDE RAJZA ÉS BEJEGYZÉSE
BALATONSZEMESRŐL

AZ ELŐZŐ OLDALON: AKNAY JÁNOS
KÖSZÖNTÉSE 2003 NYARÁN

Két nap múlva, azaz 1997. július 30-án már Pécselyen voltam Matyikó Jóskával Bodosy György költőt látogattuk meg, akinek első verseskötetéhez Illyés Gyula írt előszót. Gyuri bácsi egyébként eredeti nevén praktizált: dr. Józsa Tivadarként több Balaton-felvidéki falu betegeit látta el évtizedeken keresztül. Nemcsak Illyést, hanem Passuth Lászlót és Borsos Miklóst is gyógyította, ha éppen Tihanyban időztek. Mivel édesanyja olasz volt, így az anyanyelve is olasz némi túlzással, sokat is fordított erről a nyelvről magyarra. Gyuri bácsi ma is a Tihany közeli Pécselyen él, 91 éves. Első találkozásunkkor megköszönte, hogy meglátogattuk és a borát megízleltük. Feleségével, Pannikával mindig szeretettel fogadtak bennünket, Peti fiannak több római kori leletet is ajándékozott.

Még ugyancsak ebben az évben, augusztus 4-én Badacsonytomajban jártunk (általában Matyikó Jóskával mentem, néha csatlakoztak hozzánk feleségeink, a két Éva, s amíg fiam kicsi volt, őt is gyakran magunkkal vittük. Akkor Udvardi Erzsébetet, Bernáth Aurél tanítványát látogattuk meg nádteős műteremházában. Udvardi Erzsébet (1929–2013) a Balaton hangulatát, a természet jelenségeit expresszív-szürrealista művein redukálta lényegre törően. Bibliai és irodalmi témájú művein is a kozmikus időtlenség érint meg bennünket, mint Egry József tájain. Megajándékozott több munkájával, s hogy mennyire figyelmes volt, igazolja, a következő eset. Soha nem mondtam neki, hogy a halak jegyében születtem, ám valahonnan megtudta (igazán érdekelték az emberek, az utcaseprővel is olyan közvetlenül beszélgetett, mint a köztársasági elnökkel). Legközelebb már várt a kép: éjszakai balatoni nádas, holdfényben ezüstösen megcsillanó halakkal. Ekkor pusztán annyit jegyzett be a naptárba: „*Sok szeretettel, barátsággal és a halas képpel.*” A dátum 2001. július 15. Minden díjat megkapott, a Kossuthot is, de soha még csak szóba sem hozta. Volt neki mire szerénynek lenni. Férje, Tamás István (1932–1998) nagy műveltségű kulturális újságíró volt. A *Szent Bernadett c.* drámáját a Nemzeti Színház mutatta be, a püspököt Sinkovits Imre játszotta. Pista sorai a vendégkönyvben:

„Kedves Péter nagyon örülök a kiadói tevékenységednek – csak győzd tovább is energiával! – és a nyári balatoni látogatásaidnak, barátsággal: Tamás István”.

Pistát Dunaföldváron, Erzsikét Baján temették el a szülei mellé. Életüket a Balaton kötötte össze a Duna köti össze örök álmukat. Még Miskolcon ismerem meg, Wieszt Józsefet (1951–2007), majd Szentendrén is többször náluk

szálltam meg a nyolcvanas-kilencvenes években. Jóska remek művész volt, mindent tudott a festészetéről és a grafikáról. Akkoriban elég sokat ittunk, sokszor hajnalig. Miskolc, Böszörmény és Szentendre legtöbb kocsmáját ismertük. Jóska soha nem tolongott az elismerésért, soha nem helyezkedett, kicsit bántotta is, hogy a kisujjáig nem érők többre jutnak a plecsnikkel. Viszont Jóska mindent eladott, amit megfestett. Derkovits-ösztöndíjas volt, a Babits-centenáriumra megjelent német fordításkötetet az ő rézkarcai illusztrálják. Országos exlibris pályázat első díját is megkapta 1985-ben. Nagyanyám temetésén voltam Budakalászon, Jóska családja akkor ott élt szolgálati lakásban. Akkor jelent meg egyik kötetem, benne a róla írt portréval. Nagyon kellemes estét töltöttünk együtt, majdnem lekéstem az utolsó debreceni vonatot. Akkoriban voltak a svájci kiállításai, amit egy egri évfolyamtársa szervezett, aki kint élt. Ebből az anyagból őrzök egy olajképet (*A kanonok álma*). Amikor középső lánya nálunk járt a kisfiával, Jóska egy másik képe (*Műtermi csendélet*) elé állítottam őket, legyen erről fotó: az apa emléke, a lánya és az unoka. Dorogon, a szülői házra épített emeleten festett a halála előtti években, itt is többször találkoztunk. Szüleit, Ida nénit és Jóska bácsit is ismertem. A budakalászi este emlékét őrzik töltőtollal írt sorai:

„Kedves Péter! Régi barátságunk hosszú távolléted/távollétem ellenére semmit nem veszített erejéből, nagy a restanciánk, csak rajtunk múlik, mit pótolhatunk, mit építhetünk. Baráti öleléssel, Wieszt József.”

Sajnos a fekete könyv első fele zömmel már meghaltak kézírásait tartalmazza: Maghy Zoltán (1903–1999) hosszú bejegyzése festői programjára is rávilágít; Kiss Tamás költő (1912–2003) debreceni lakásán 1998. májusában jártam, ennek nyomát is őrzi az emlékkönyv; Cs.Uhrin Tibor (1936–2010) iparművész, festő köszönő sorai pár nappal a költő bejegyzése után született. Szabó Endre (1923–2007) festőművész olyan jó barátom volt, mint Matyikó Jóska. Bandi élete nagy részét Brüsszelben élte le, Belgiumban megbecsült, elismert festő volt. Több kiállítását szerveztem, vagy nyitottam meg itthon, többször írtam róla. Veermer-parafraízisai sajnos nem kaptak nagyobb nyilvánosságot, ám kijelenthető, hogy az egyetemes magyar képzőművészet fontos darabjai. Többször beköltözött hozzánk a kisszobába, vagy tiszavasvári műtermében kerestük fel Évával. Ragyogó portrét festett rólunk. A nyíregyházi temető őrzi hamvait. Több humoros bejegyzését és rajzát őrzi az emlékkönyv.

Körmendi Lajos (1946–2005) a sokoldalú irodalmár és kiváló, segítőkész ember 1998. augusztus 1-jén járt feleségével és Varga Gábor nyugalmazott

főiskolai tanárral böszörményi lakásunkon. Lajos akkor a Szabad Földnél dolgozott. Meleg hangon emlékezett meg a lap hasábjain egy általam szerkesztett kiadványról (*Kék-fehér ég alatt*). A találkozás emlékére írta a „feketébe”: „*Tarczy Péteréknél megpihenve szemüveg nélkül tapogatom egymás alá ezeket a sorokat, megköszönve a vendéglátást.*”

Balatonföldváron élő Pruzdik József festőművész. A sümegei Maulbertsch-vagy az operaházi Lotz-freskókat restaurálta, 1998 nyarán meghívott bennünket (Matyikó Jóskát és engem feleségeinkkel együtt) vacsorára Ott volt még Csicsery-Rónay István (1917–2011), Zichy Mihály dédunokája, aki a rendszerváltás előtt az Egyesült Államokban kiadóként és könyvtárosként tevékenykedett. Több történelmi munka fűződik a nevéhez. Jó barátja, Hubay Miklós (1918–2011) és egy fiatal festő társaságában érkezett. Hubay Kossuth-díjas drámaíró, műfordító, a firenzei egyetem professzora volt, tanított a Színház- és Filmművészeti Főiskolán is. Miklóssal már az első pillanattól kezdve megtaláltam a hangot, Giorgio de Chiricóról beszélgettünk, meg is lepődött, nem tudta, hogy a metafizikus festők közel állnak hozzám. Miklós örömmel jegyezte be „élménynaplómba” beszélgetés közben:

„Ebben a sűrű Európában egy nagy festő intenzív teremtőerejének mágikus terében – ahol Szent Ferenc a Belvederi Apolló testvére – még mi magyarok is egymásra találhatunk.”



HUBAY MIKLÓS, FEHÉR LÁSZLÓ ÉS LÁSZLÓ ÁKOS BEJEGYZÉSEI 1998-BÓL

Többször találkoztam Dankó Imrével (1922–2006). Megismerkedésünk után minden munkáját elküldte. A Déri Múzeum igazgatója nyugdíjba vonulása után mindennap láthatta szeretetett intézményét, ha kinézett az ablakon. Imre bácsi a vele készített interjúm megjelenése után gyakran hívott telefonon, hogy látogassam meg. Meg is jelentem náluk pár alkalommal. Első látogatásomkor írta a Matáv-naplóba:

„Péternek első nehezen ’összejött’ látogatása emlékére; bízom abban, hogy sok nem ilyen nehezen ’összejött’ látogatás fogja követni, Debrecen 1998.szept.17. Dankó Imre.”

Kiss Dénes költő (1936–2013), Supka Magdolna (1914–2005) művészettörténész bejegyzése után Bényi Árpád (1931–2006) gondolata olvasható, ami alá önarcképét rajzolta. Árpival akkor kerültem közelebbi kapcsolatba, amikor nagyszerű könyve, az *Ecset és stafeláj* megjelent és recenziót írtam róla. Felajánlotta, hogy megfesti a portrémat, annyi volt a kérése, hogy fekete pólóban üljek modellt. Amikor már mindketten jónak tartottuk magamat, akkor írta a következő sorokat:

„A végtelen lassú portréfestés vége felé kívánok neked minden jót, főleg állóképességet a tőrésben. Ez ma a legnagyobb hiánycikk.”

Tóth-Máthé Miklós íróval bejártuk a fél országot, az író-olvasó találkozókön én voltam a demonstrátor, többször megfordultam nála Debrecenben, ő is kijött hozzánk néha felesége, Enikő halála után. Több bejegyzését őrzöm, 1999. január 4-én azt írja többek közt:

„... Bízom benne, hogy a jövő polgári Magyarországában újra „boros nemzetté” vedlünk vissza. Igazam van, Péter? Isten adjon neked és kedves családodnak boldog, békességes új esztendőt!”

A hajdúböszörményi Deli Krisztina zongoraművész ma Mexikóban élt, amikor interjút készítettem vele, ekkor írta a „kéziratgyűjteménybe”: *„Köszönöm, hogy immár másodszor is a riportalanyod lehettem. Sok sikert kívánva, Deli Krisztina, 2001. augusztus 8. Hajdúböszörmény”.*

Egyik könyvem előszavát Tüskés Tibor (1930–2009) kritikus, irodalomtörténész írta. Akkor már munkatársa voltam a Somogynek, amit ő szerkesztett. Matyikó Jóska 2004 augusztusában megbeszélte velem egy találkozót. A *Jelenkor* egykori legendás főszerkesztőjével pécsi lakásán találkoztunk. Akkor írta az emlékkönyvbe a következőket:

„A nyár derűjét hozta az Alföldről a borús Dunántúlra Tarczy Péter” – s a bejegyzés felé még rajzolt egy balatoni hangulatot vitorlással, nappal és a badacsonyi hegygel. Kimentünk még a Misina alatti kertjébe, a „szamócásba”, ahol paprikás krumplit főzött nekünk. Kóti Árpád színész (1934–2015) egyszer járt bősörményi lakásunkon, ekkor jegyezte be a kurta mondatot:

„Remélem, erre a csendes helyre még eljövök”.

Kányádi Sándor, Gyulai Líviusz, Galambos Tamás és Ferdinandy György rövid bejegyzése után A. Nagy Gábor Berlinben élő, bősörményi születésű festőművész arról elmélkedik, hogy mennyivel jobb egy képzőművésznek Berlinben élni, mint Budapesten, de a skála tetején New York található...

„Még mielőtt megismernénk
a negyedik dimenziót, jó érzés
2 lábban a földön érezni
magunkat.”

MADARASSY GYÖRGY RAJZA ÉS BEJEGYZÉSE
2003 NYARÁRÓL



A 2007-es magyar kultúra napján Szakolczay Lajos irodalomtörténésszel beszélgettem egy riporthoz. Lajos a következő meleg sorokat jegyezte emlékkönyvembe:

„A föld, amelyen sátorát felütötte a magyar, őseink vérével szerzett föld vala. Kedves tehát, mert drágán vásároltatott – írja valahol Kölcsey. A magyar kultúra is ilyen kincs – nyújts feléje védő kart! Péternek szeretettel, barátsággal: Szakolczay Lajos üstfoltozó.”

Hajdúszoboszlón többször beszélgettem Rác György (1944–2008) festőművésszel. Kozmikus falképei között természetes volt számomra, hogy pár szóban fogalmazta meg az este hangulatát:

„Hajdúszoboszlón a nap és föld, ég és víz között egy pohár borral az asztalon”. Ott volt Joseph Kadar is, aki pár nappal előbb 2007. május 18-án írja: „Borús időben derűs képcserét bonyolítottunk le”.

Szilágyi Imre grafikusművésszel többször találkoztam a Balatonnál, mint Debrecenben vagy Böszörményben. Mindketten kétlaki életet élünk már hosszú ideje: ő a tó északi, én a déli partján töltöm időm egy részét. Több bejegyzése megtalálható a „feketében”. 2009 nyarán állandó utastársammal, Matyikó Jóskával látogattuk meg, aki több tárlatot is szervezett neki a Balaton körül. Feleségével, Melindával mindig nagy szeretettel fogadtak bennünket. Imre a következő sorokkal emlékezett meg erről a találkozóról:

„Kedves Péter! Végtelen öröm számomra, hogy Hajdúböszörmény után Cserszegtomajban is meglátogattál, irodalmi, történelmi adalékokkal gazdagítottál itteni otthonomban”.

Békésszentandrásra mentünk Varga Gabival, hogy meglátogassuk Lóránt János Demeteréket. János nemrég költözött haza szűkebb pátriájába, még az egykori szülői ház a folyamatos felújítás nyomait viselte. Szürrealista, ironikus képeit nagyon szeretem, akvarelljei is magas szintet képviselnek, amelynek lényegét senki nem fogalmazta meg olyan frappánsan, mint ő. Holland felesége, Lous Stuijzand is remek művész, és remek emberek mindketten. János megmutatta a kertjét, ahol zöltséget és virágokat termel, s itt a Körös mellett található nyugdíjas orvos testvére nyaralója is, aki egyébként Békéscsabán lakik. János az itteni csendben festi ragyogó akvarelljeit, télen is, ha előtte begyűjt a kályhába, előfordul, hogy ebben a végtelen csendben tölti az éjszakát is. Nem először találkoztam 2010, szeptember 7-én Jánossal, amikor a következő sorokat írta ma már féltve őrzött naptáramba:

„Végül is a falu határában találkoztunk és öröömre szolgál, hogy együtt emlékeztünk a régmúlt történéseire, újra élesztve közös barátainkat. Köszönöm látogatásokat, remélve nem az utolsót. Barát-sággal, Lóránt János Demeter”.

Gimnazistaként keresett fel a szerkesztőségben, ahol dolgoztam, s az óta nagyon jó a kapcsolat Áfra Janikával, aki jeles költő, több internetes kulturális portál és az *Alföld* szerkesztője. Művészeti író is, tárlatokat nyit meg, néha fest is érdekes dolgokat. A dátum jelzi, hogy 2011. május 24-én nálunk járt; a többi közt reményének adott hangot, miszerint „még vagy 40 évig nagyon sok finom bort iszunk majd együtt”. Én benne vagyok, akkor még „csak” 99 éves

leszek. Papp András író lapjának, a *Szókimondónak* több cikket írtam. Velem együtt szereti a minőségi írószereket. Egy szoboszlói presszóban orra alá dugtam a vendégkönyvet, hogy a Montblanc Le Grand golyóstollammal írjon bele:

„Ilyen remek tollal csak remek dolgokat kellene írni, de az emlékönyvnek lapjai rám nincsenek jó hatással – ritka kivétel, ha írok bele. Most is csak annyit, örülök annak, hogy megismerhettem Pétert, akinek rajzait, írásait szeretem. Barátsággal, Papp András Hajdúszoboszló, 2012. június 28.”

Másnap Bényei József lakásán jártam, ajándékoztam neki egy alig használt írógépet. A költő-író számítógépet nem használhat a szeme miatt. A következő sorokat ekkor írta az „emléknaptárba”:

„A közös munka sokat elárul az emberekről, s megtanít tisztelni, becsülni a másikat. Volt alkalmam Tarczy Péterrel együtt dolgozni, ismerem megszállott, értékmentő és felkaroló újságírói munkáját, azt a hitet és akaratot is, amit a képzőművészet értékeinek felmutatásába fektetett. Hogy aztán alkotóként a groteszket vállalta, nem lepett meg. Felismerte, hogy a világ groteszk, amelybe az ember beleszületik. Tapasztalatai groteszkek, de akinek ennyi barátja van, tud fintorogni is a valóságon. Barátsággal, Bényei József”.

Feleséggel, Évával közösen állítottunk ki Balatonszemesen, 2013 nyarán a Latinovits Nemzetközi Versmondó Fesztiválon. Tomanek Gabi, Tomanek Nándor fia, a megnyitó után írta a „skalpgyűjtőbe”: *„Örömmel néztem végig a tárlatot, 4-5 képet a szívembe zártam. Szeretettel és tisztelettel, Tomanek Gábor”.* Tüskés Tibor szülőfalujában, Szántódon emlékeztünk az íróra és irodalomtörténészre a róla elnevezett könyvtárban 2013. június 22-én. Többen tartottunk előadást munkásságáról. Jómagam a képzőművészethez fűződő vonzalmáról beszéltem, amit több könyve, tanulmányok, recenziók sora bizonyít. Özvegye, Anna a találkozó végén jegyezte a naptárkönyvbe:

„Péternek köszönöm, hogy olyan szépen megemlékezett Tüskés Tiborról, s nem felejtette el a 'Szamócást'. Szeretettel, barátsággal, Tüskés Anna”.

A Szamócás a Mísina alatti kert, ahol Tüskés Tibor paprikás krumplit főzött nekünk. Kopócsy Jutka gyakori vendége a bősziroményi művészteleplnek. Ilyenkor mindig meglátogat minket. 2013 nyarán arról elmélkedik, hogy:

„Böszörmény lassan számomra is a világ közepe lesz, Mindig vágyódtam arra, hogy a hazán belül még egy kicsi – lélekben tágas – hazám legyen.”

Vitéz Feri nyitotta meg Gyurkovics Hunor kiállítását 2013 szeptemberében a Hajdúsági Múzeumban. Akkor rögtönzött makámát az emlékkönyvbe:

„Csak azért, hogy legyen meg a kívánságod, / tizenhét év után, mondd, / s hogy ne legyen az újabb beírással gondod, / legyen, úgyis ünnepe van / – szakrális művészeti fesztivál a múzeumban; /s látok is itt egy Hunor-képet, / ahol a fény fölissza a kéket, / lám, behull az idő a messzi reménybe. Na, Vitéz Feri”.

Kedves atyai barátom, Friedrich Ádám Liszt-díjas kürtművész második könyvét, a Hajdúböszörménytől Hajdúböszörményig című visszaemlékezést én szerkesztettem és a nyomdai munkálatokat is nyomon követtem. Ádám Böszörményben nőtt fel, az édesanyja zongoratanár volt, a hazai szolfézstanítás meghatározó alakja. Ádám bejárta az egész világot az ÁHZ-vel, ám a hajdúvárosban érzi igazán otthon magát. Böszörmény díszpolgára csak azért utazott el vonattal a fővárosból, hogy láthassa a helyi művelődési központban rendezett kiállításomat. Nálunk jegyezte akkor a naplóba:

„Íme egy okkal több, hogy újból és újból Böszörménybe jöjjenek. Tarczy Éva és Péter és persze Péter képei meg a házi múzeum. Köszönettel, Friedrich Ádám”.

Az emlékkönyv eddigi utolsó beírását idén június 30-ai dátummal Csobánka Zsuzsa költő-író jegyzi. Sajnálom, hogy a magyar művészet, irodalom és tudomány több jelesének „skalpját” azért nem sikerült megszerezniem, mert elfelejtettem magamhoz venni a fekete borítójú naplót. Így nincs beírásom többek közt László Gyulától, Tatay Sándortól, Ágh Istvántól, Szakonyi Károlytól, Czigány Györgytől és sorolhatnám.

Viszont a naptárból kimaradtaktól egytől egyik őrzök dedikált könyveket. Körülbelül négyszáz dedikált könyvem van: Illyés Gyula, Somlyó György, Weöres Sándor, Vas István, Lázár Ervin és mások kötetei. Egyszer ezekből is lehetne mazsolázni.

SOLYMOSI GÁBOR versei:

MÚLTAMBAN TENYÉRNVI...

múltamban
tenyérnvi május
és párizsi ősz pihen,
mint szent lombokban
maroktól glóriás
gyümölcs.

szüntelen álmokkal
ölelget – ahol szaladsz,
ahol messzire visz
a vágy, mintha már
nem bennünk lenne –
az ezüst nyárfasor.

végtelen időknek tartom
túnt utak röpke álmát,
hallgatag patakok
sziklás vonulását,
amíg a szív dalol.
ha betérnél,
engem keresve,
szomjad oltani,
egyszer, valahol

IDŐTLEN CSEND EZ...

időtlen csend ez, konok,
amit neked hagyok,
mint pohár nélküli
duhaj fenékig-áldomást

rajzot tollhegyen,
mint mosolyt, mit időtlen
sötétben adsz, nehogy
arcomra látni feltegyem

csend van, időtlen,
delet verő szívével
akár a harangok hangja,
halálos szél iramlik hajamba

ITT MÁR RÉGÓTA...

itt már régóta várlak,
itt tűnt el végleg a
csodákkal teli tenger,
s eltűntek róla
fütyörésző kék egekkel,
szerelmet vivő,
vitorlás hajórajok

vihar kell a
zöldlombú fáknak,
tékozló,
szárnyakat törő,
amitől a csillag is
a folyóba vágdat,

ahol meztelenre
dobja ingét
az éj, ha égbe szállhat,
ahol szél szagatja
gyöngyruhádat

ott viharnak kell lenni,
ahol nő a tenger,
ahol várlak zengésben

jönni zöld szemekkel,
ahol csókkal festem
hajókra ringani szádat

KÉL, GURUL, SÜPPED...

kél, gurul, süpped az alkonyi
nap, álombokrok hajtanak
arancyrádás hajlatokat,
adsz nekem szélkereket,
csimpaszkodom nyakadon,
mintha lennék kisgyereked,
s kérnék cukrot, hintalovat,
s lengne puha sálam az égre,
ha futnék domboldalakat...
kél, gurul, süpped az
alkonyi nap, leheletedből
szór most harmatokat

NEM TUDOM ÉN...

nem tudom én, honnét járnak,
honnét járnak a csillagok,
honnét járnak világvégig,
hova mennek az angyalok.

én is csak úgy járok végig,
ahol mennek, nem maradok,
megyek én is világvégig,
táltosok közt pogány vagyok.

pedig, ha én imádkozok,
megsiratják az angyalok,
csak csillagod sosem sirat,
táltosok közt pogány vagyok.

megy a csillag, megyek én is,
honnét jövök, szerettél is,
rejtegetnek az angyalok,
táltosok közt pogány vagyok.

KICSIT LÉPNEK, KICSIT...

kicsit lépnek, kicsit mennek,
kicsit sírnak, míg ölelnek,
vénségesen templomokba
járogatnak miattunk a szentek.

én is megyek, mintha jönnél,
s kicsit néha megölelnél.
kicsit vénen, kicsit szenten,
s kicsit siratnám keresztem.

ESTI ÉNEK

szép és nehéz az este,
temérdek csillag
súlya nyomja,
csillog harmatos kabátom,
s melléjük szegődik
ragyogni cifra gombja.

vetném már
könnyebb időkre,
mikor meztelen,
ölelve jó, ledér mezőkről,
jó szagokkal,
csábítón a szél.

szép és nehéz az este,
messziről cipelve
ring az árny cipóm alatt,

felettem könnyű
szóid zúgnak,
s dalok sercegnek,
hol lámpafény lebeg.

A VERSEK ÚGY SZÜLETNEK...

a versek úgy születnek,
amint az ember,
sírva, zajongva
emlékért kutatva
lüktető erekkel,
csapzottan,
levegőt sívítva véve;

úgy születik a vers,
amint az ember,
rikkanva rí, ha világra
téved vak szemekkel.

úgy gondolok rád,
mintha te lennél
a dalokat szülő,
vérben fetregő múzsa,
mint ki illatos hársfavirágot
tart értem az égre,
mintha én születtem volna,
s megfogott volna
a földre estemben karod,
s ringattál volna gyöngye szájra;
mintha sétálnék
s kiülnék szirmot tartó ágsugárra,
s rajta hálnék, mint
amikor szeretők mennek
hálni egymással meleg szobába.

s ahogy e világ áll,
terpesztve kezét és combot,
tartani földet az égre,
úgy állj előttem
szerelmes füvek zajába,
mint ki megnyíltott szemekkel
néz a napsütötte rétre,
mikor úgy születik a vers,
mint az ember,
s fürdesd meg kitikkadt számat
gyöngye fellegekkel.

SEPRÉNYI ÁDÁM

ÁMIKOR A CSILLAGOK HULLANAK

*„...Mint a küzdelmes, zordon századok:
Te szabadságot adtál a hazádnak!...”*

Lehet-e élni a tudattal, hogy nem tettünk semmit akkor, mikor a legnagyobb szükség lett volna ránk? És ha teszünk, de ezzel beláthatatlan következményei lesznek tetteinknek?

A zsarnokság úgy emelkedett fölénk, akár a Sztálin-szobor a Blaha Lujza téren. Csak egy szobornak látnák sokan, de mi az elnyomás és a zsarnokság jelképét láttuk benne. Akárhányszor elmentünk előtte, éreztük, ahogy figyel minket. A szemei üresek voltak, mint a gépek, és mégis képes volt elnyomni minket. És mikor a szobor borult, mind hittük, hogy így bukik majd alá a sötét árnyék, mi Magyarországra feküdvé vette el a fényt. Akárhova néztünk, nem találtuk önmagunkat, elveszettek voltunk egy hatalmas világban, melyet nem mi irányítottunk. Hanem az oroszok. Bábok voltunk és a bábosok mozgatták a szálakat a kommunizmus szellemében.

De jól döntöttünk?

Hány ártatlan embernek kellett a mi döntéseink miatt reggelente a nap meleg fénye helyett hideg vasak csattogására ébrednie? Eddig rabságunk

láncának visszhangja kísértett minket, most pedig fegyverek halk ropogása, és elhaló néma sikolyok vádolnak azoké, akik holtan estek össze az utcákon.

Hogy fognak minket emlegetni? Mi leszünk azok, akik harcba kényszerítettek megannyi ártatlant, és ezzel a vesztünket okozták, vagy azok, akik reményt adtak egy nép számára?

Az őszi hidegben nem sejtve semmit indultunk meg, először csak egy elnyomó eszmény ellen. A kommunizmus szelleme ellen. S a nép maga indult sorsának elébe. Kart karba vetve énekeltük a himnuszt és mutattuk meg mindenkinek, hogy a magyar összefog, ha szükségében áll. Kezünkben a lyukas zászlók lebbentek a szélben, mi végigkísérte az utunkat. Szórálapok ezrei jártak kézről kézre, hirdelve mindazt, mit követeltünk a magyar nemzet nevében. És mindannyian egyszerre lélegeztünk. Ugyanazt akartuk.

A zilált magyarok egy pillanatra eggyé váltak, mint hajdanán Attila seregében, és egymást segítve vonultak a gyerekek, az ifjak és az öregek is. Szabadságot akartunk. Voltak köztük olyanok is, kik alig töltötték be tizenhatodik évüket, de akár a felnőttek, fegyvert ragadtak a kezükbe és vonultak velünk az utcákon. Hirtelen mindenki eggyé vált nem voltak különbségek, nem voltak alacsonyabb és magasabb rangúak. Csak magyarok.

De a kezünkben a lyukas zászlót gépfegyverek váltották fel. A házak falai hirtelen nem plakátok helyét, hanem menedéket jelentettek a záporozó elleneség tűz elől. Az omladozó téglák között megbújva reszketett anya és gyermeke, mikor a láncetalpas szörnyeteg tombolva söpört végig az utcákon. Nem volt senki biztonságban. Minden megváltozott. A szellő, ami kísért minket néma sírás-kínját hozta felénk és a vér szagát. Az üldözőből üldözött lett és a prédából vadász.

És azok, akik már soha többé nem térhetnek haza?

Azok, akik elestek az utcákon... Ismeretlenek kik egyszerre vonultak ki velünk, és talán csak egy apró véletlen miatt, ők áldozták fel magukat a magyar szabadságért. És a barátok, kikkel együtt nevelkedünk, kik oly sokszor szidták meg minket akkor, mikor valami bolondságba akartunk fogni, nem szólhatnak már soha többé hozzánk. A házak, hol valaha találkoztunk romokban hever, a téglái messzire repültek az utca kövein. A szerelmek, hol már soha többé nem csattanhat csók az ajkakon, mert a pirosposzsgás arc már csak üveges tekintettel néz fel a lángoló szerelmére. Mindenki, aki elveszítette valakiét összeroppant...

A gondolat, hogy bármelyikünk lehetne a halottak helyében. Bármelyikünk testvére, édesapja, édesanyja, barátja ott feküdhetne kihűlt testtel a

köveken, csak mert belekeveredett egy forradalomba. Csak mert idegenek ellopták a szabadságát. De már soha többé nem láthatja meg. Szemeit a halovány köd lepi el. Elég-e nekik az a pusztaság a szabadságról, mit mindannyian elképzeltünk egy szabad hazáról? Egy álmom, melyről beszélni se lehetett azelőtt, mert oly törekeny volt, hogy egy hangosabb szó összezúzta volna azt. Nem adhatja vissza halottait a föld, apáknak és anyáknak kellett fiaikat eltemetni, de voltak kik az utcákon vérbe fagyva hajtották fejüket örök álomra. Gyermekük várták haza izgatottan apjukat guggolva és reszketve az ajtó mellett, mindhiába. Nők és férfiak, fiatalok és öregek.

Akkor mikor reggel felkelve az utcákat magyarok vére színezi, mert nem lehettünk szabadok. Akkor, mikor szabadságunk követeltük vissza, amihez mindenkinek joga van, és tenni akartunk, de terror lett a válasz rá. Egyszerre üvöltötte egy nép: „Ruszkik haza”, és szállt, szállt a tereken és utcákon át az emberek hangja, összerendezte megannyi ellenséges katona szívét. És mégis... Válaszul tankok és puskák hányták a golyókat az ártatlan tüntető tömegekre. Reszketett az utca, mikor a páncélos vörös csillag hatalmas robajjal gurult végig oda, ahol eddig kisgyermek foztak, üveggolyóztak. Hol szerelmes párok kéz a kézben sétáltak. S a csillag most a két kezét elszakítja egymástól.

A forradalom elbukott és a reményünket, mint az üvegeket törték szét az elnyomók. A tankok fegyelmet teremtettek és mind ki szerepet játszott a harcokban sötét kamrák mélyeire száműzték, rideg vasak közé száműzték a szabad eget lecserélve, hogy örök példát szolgáltatassanak, hogy a forradalom apró szikrája se lobbanthassa be újra a szabadság tüzét. De nem tudták, hogy azt, amit ezzel megteremtettünk, már nem lehet eltörölni. Sohase lesz többé ugyan olyan a világ. Kínózhatnak minket, gyilkolhatnak, egy pillanatra szabadok lettünk és ezt a pillanatot senki nem veheti el tőlünk. Mi teremtettük meg magunknak mindezt. És bátran tenné meg újra ezt az egész nemzet.

És nem hiába estek el! Mind hittek abban, hogy amit tesznek, nem lehet elég azért, hogy meghálálhassuk az országunknak, hogy magyarok lehettünk.

Ki hordja majd e terheket? Az ostor csattanni fog és nem csak egy embernek kell majd mindezért felelősséget vállalnia, hanem egy egész nemzetnek. De mind képesek lettünk volna odaadni magunkat a szabadság ügyének érdekében.

Mind szabadok vagyunk, mindannyian magyarok vagyunk.

KOROMPAINÉ MOCSNIK MARIANNA:

FÓHAJTÁS A MESTER ELŐTT

*Emlékezés Bényi Árpád festőművész
Berettyóújfaluban töltött éveire*

A berettyóújfalui Bihari Múzeum október 23-i ünnepségén felidézte Bényi Árpád művészetét, a Berettyóújfaluban töltött időszakát. Alább Korompainé Mocsnik Marianna múzeumpedagógus előadásának szerkesztett változatát olvashatjuk, melyben Bényi Árpád szövegei, visszaemlékezései is szerepelnek.

A mostani megemlékezésnek több apropója van: Bényi Árpád az idén lenne 85 éves, 50 éve zárták be első önálló kiállítását Debrecenben, és már 10 éve nincs közöttünk – ezekkel a szavakkal bírta rám az özvegye, Bényi Árpádné Lenke férje és saját maga visszaemlékezéseit az 1956-os események utáni évek történéseiről, különös tekintettel a Berettyóújfaluhoz kötődő 16 évről.

Megtisztelő és felelősségteljes a feladat. A képzőművészet rajongójaként s a Bihari Múzeum munkatársaként úgy érzem, hogy kötelességem a 2005-ben Berettyóújfalu díszpolgári címével kitüntetett Bényi Árpád festőművész itt töltött éveit örök emlékezetként lejegyezni. Az 1956-os forradalom 60. évfordulója indította el ezt a folyamatot, hiszen Bényi Árpád és a város kapcsolata csak a forradalmi események tükrében teljesebben ki-előttünk.

A forradalom idején Bényi Árpád Kunhegyesen dolgozott. Körmenyi Lajos *Öt perc az élet* (Barbaricum Könyvműhely, 1997) című kötetében az '56-os eseményekre így emlékezik:

Bényi Árpád: Lobogás

Az én számomra 1956 nem október huszonharmadikán kezdődött, hanem november tizedikén. Addig hajnaltól késő estig egyebet sem csináltam, mint olvastam az újságokat, hallgattam a rádiót. A baráti körrel való intenzív kapcsolat abban merült ki, hogy én elmeséltem, amit ők nem hallottak, s ők is elmondták, amit én nem tudtam. November tizedikén aztán felmentem Pestre, mert én szeretek mindenről saját szememmel meggyőződni. A Kossuth térre vitt az utam, aztán a Köztársaság térre és máshova is: megnéztem az óváros golyónyomait. Baloldali fickók mesélték el nekem, hogy lőtték az ávósok, s hogy ki, hogyan, kiket provokált. Ezzel töltöttem el tizenegy napot Budapesten. Utána hazajöttem, ahogy tudtam, gyalog, autó-

stoppal, vonattal, tehervagonokon, mozdonyra kapaszkodva. Beállítottam a községbe egy halom újsággal, amely október 23 címet viselte. Még emlékszem belőle egy viccre: A Nagybudapesti Városrendészeti Bizottság közli a lakossággal, hogy a Csizma térről eltávolította a csizmákat, és helyette szökőkutat épít, hogy akik eddig nyaltak, azok most öblögessenek.

A baráti kör révén terítettük a községet ezzel az újsággal. A kultúrház igazgatója mindenféle bizottságban benne volt, intenzív szervezője volta forradalmi ébredésnek. Neki adtam meg a pesti címet, ahonnan ezt az újságot be lehet szerezni, hogy legyen utánpótlás. Attól kezdve ő rendszeresen fölment Budapestre motorkerékpárral, s hozta az újságot.

November huszonvalahányadikán Budapestről lejött egy egyetemi hallgató lány, aki elkötelezett forradalmár volt. Elmesélte nekem, hogy végezték ki az ávósok a barátját, aki szintén újságírást tanult. A lány hozott egy csomó verset, s kérte, szervezzünk egy irodalmi estet, ahol a forradalommal kapcsolatos verseket mondanánk el. Megszerveztük. Legalább háromszázan hallgatták végig, forró levegője volt az egésznek. Becsületére váljon a kunoknak, hogy később erről semmi konkrétumot nem tudtak a vallatóim, csak a tény, hogy volt. Jó néhányszor megverték, azt kérdezve, kik szerepeltek ott, de mindössze annyit mondtam, én is csak hallottam, hogy volt egy ilyen est.

A jól sikerült irodalmi est után megkértek, hogy számoljak be budapesti élményeimről. Még ez is novemberben történt. A kultúrház nagytermében csináltak egy nagygyűlést. Összejöttek sokan, elkezdtük, s tíz percen belül elment a villany. Elképzelhető, hogy nem véletlenül. Nem tudom, honnan, de villámgyorsan előkerült egy csomó gyertya. Nekem is a markomba nyomtak egyet, a tömegben is fogtak néhányat: elképesztően izzó hangulat alakult ki. Aki lekapcsolta a villanyt, az tulajdonképpen jót tett, mert fojtóbbá vált az indulat, és az ember az éjszakában, amiben csak egy-két pislákoló fény van, nagyobb hangerővel, szuggesztívebb módon beszél. A beszámoló elsőpró erejű tapsviharral fejeződött be. Bár színültig volt a terem, a vallatói merről az esetről sem tudták meg, hogy ki beszélt, mit mondott, kik szervezték... Semmit nem tudtak. Jó néhányszor megkapáltak miatta Szolnokon, a Ságvári Endre úton, ami most Szapáry utca. Megnéztem: nem stimmel a házszám, mert akkor tizennégyes volt, most pedig tizennyolcas a rendőrség száma. Tehát 1956 novemberében két hatalmas nagygyűlést szerveztünk a községben, s egyetlen vamzer nem akadt a kunok között! Ilyen a világon sehol nincs! Csak a kunoknál! Ez a legintenzívebb kunsági élményem.

Aztán jött 1956. december nyolcadika, a salgótarjáni sortűz napja.

„Egy fametszeten izzó elhatározással próbáltam képpé formálni azt az aljasságot, hogy a munkás-paraszt kormány [...] belélovet ebbe a népbe” – írta visszaemlékezésében.

Az akkori események annyira felkavarták érzéseit, hogy az eredetileg Radnóti Miklós *Erőltetett menet* című verséhez készült illusztrációt fába véste és a barátai kérésére plakátjukhoz felajánlotta, amit ők a *Szabad Magyarországot!* felirattal kiegészítettek. Ezt Kunhegyesen kinyomtatták és terjesztették. Nem kellett sok idő, hogy az alkotó neve is kiderüljön, amiért 4 év börtönbüntetést kapott. Szörnyű megpróbáltatások vártak rá. Lapozzunk bele visszaemlékezésének képzeletbeli naplójába:



Véső és ecset a rácsok mögött

Kistarcsán az internálótáborban valami rendőrtiszt megbízásából fényképekről portrékat kellett rajzolnom. Persze nem adtak puha rajzceruzát, ezért kínszenvedés volt a rajzolás. Míg így is jobb volt, mint fent az emeleten, ahol 83-85-en voltunk egymás hegyén-hátán. Ott aztán torlódtak a hajmeresztő igazságtalanságok. A műhely, ahol rajzoltam, emberszabásúbb méreteivel 5-6 cipész, csizmadia, szabó számára adott teret. Ez menedék volt. Mindenkit lefoglalt a munka, és közös megegyezéssel nem beszélünk saját kálváriánkról, csak a közös zuhanyozásnál lehetett látni a rettenetes verések nyomait.

Kistarcsa után jött a poklok pokla Szolnok, a megyei rendőrkapitányság politikai osztálya a Ságvári utcában. Az épület padlasterében kialakított betonfalú cellákban szenvedtünk, ahol a kihallgatások tortúráin kívül még az ablak nélküli forró betonfalak is nyomasztottak.

A nyomozati anyag lezárása után a hatvanegyedik nap éjszakáján egy kétméteres szakaszvezető levitt az őrszobába, s megkérdezte, tudok-e írni. Persze kiderült, hogy ő versírára gondolt. Mondtam, hogy azt nem tudok. Mire ő: „Széteverem azt az értelmiségi pófádat, ha nem írsz egy verset!” Címet is adott: „Egy forradalmár szerelmi vallomása”. „Harminc percen belül meglegyen, mert ha nem, akkor jön a gumibot!” – mondta. Már 25 perc is eltelt, és még egyetlen sort sem írtam. Az utolsó öt percben Petőfihez

menekülve kezdtem írni, hogy: *Még nyílnak a völgyben a kerti virágok...* Az első versszak után elfogyott a kapott idő, meg a memóriám is. Elolvasta, legyintett egyet és azt mondta: „Na, magától ez is jó!” Felbátorodtam, és megkérdeztem, hogy rajzolhatok-e a vers alá valamit. Megengedte, és én rajzoltam egy anatómiai hitelességű plasztikus szívet csöpögő vércseppekkel és alatta vértócsával. „Hiszen maga jobban rajzol, mint ír!” – mondta, és egy arasznyi kolbászt is adott jutalmul. Sőt ideadta az igazolványát, hogy a fényképe alapján őt is rajzoljam le. (...)

Ezután jött a megyei börtön, ahol az első hét végén bekiabált egy smasszer a vasajtón, hogy van-e itt sírkőfaragó mester. Rögtön jelentkeztem. Ettől kedve három hónapon át a börtönudvaron csináltam egy smasszer apjának sírkövét. Szabadtéri műhelyemet természetesen ott helyeztem el, ahová a konyha ablakai nyíltak. Innen a rab szakácsok aztán adogattak ki nekem mindenféle ételmaradékokat, amiket a bekötött nadragszáramba rejtve vittem fel este a cellatársaknak.

Húztam az időt, hogy a munka minél tovább tartson. Agyagból megmintáztam a síremléket, aztán negatívot készítettem, majd cementből és műkő-zúzalékból kiöntöttem a „szobrot”.



Hatalmas nyereség volt, hogy majdnem egy negyedév telt el így gyorsabban. A cellában töltött éjszakák viszont annál nehezebben teltek.

A SÍRKŐ MA IS ÁLL A BERETTYÓÚJFALUI
TEMETŐBEN

A sírkőfaragásnak az igazi haszna az lett, hogy a börtönparancsnok létesített egy dekorációs műhelyt, amit rám bízott. Ide aztán bevihettem magammal egy cellatársamat is, aki az általam előrajzolt betűsablonokkal önállóan végezte a plakátok, transzparensok gyártását, én meg portrékat, tájképeket festhettem. Ezzel ismét elment egy esztendő. Csak vasárnapokon voltam részese, hallgatója a cellában zajló idegtépő történeteknek. Sok cellatársam önpusztító töprengéssel beteggé gyötörte magát a képtelen vádák és a kilátástalan jövő miatt.

1958 nyarán átvittek Pestre a Gyűjtőfogház jobb csillagának a második emeletére. Itt meg az volt a rettenetes, hogy az alattunk lévő szinten vol-

tak a halálra ítélték, így esténként hallottuk a kivégzésre, a siralomházba hurcolt elítéltek búcsúját az élettől. (...) Mivel a munka lekötött, kevesebb koncentrációval pusztította lelkünket a téboly.

Így történt, hogy ecsettel, vésővel, ceruzával könnyebben teltek a napok, s mivel ki is fárasztott a munka, rövidültek az álmatlan éjszakák is.

Két és fél év (792 börtönéjszaka) után amnesziával szabadult. Természetesen nem kapott sehol sem állást. Egy jólelkű igazgatónak, Tarcsi Istvánnak köszönhetően Berettyóújfalu mégis befogadta, a Gyermekvárosban kapott segédmunkási állást. Talpra akart állni. Portásként őrizte az intézmény kapuját. A beérkező dolgozók regisztrálása után felsöpörte az utcafrontot, majd a portásfülkében olvasott, rajzolt, beszélgetett az arra járó emberekkel. Szabadulásáról és Berettyóújfaluban töltött kezdeti időszakról *Spórolás* című visszaemlékezésében így vall:

Spórolás

Felraktak egy teherautóra, bevitték a Nyugati pályaudvarra. Én egy hatalmas bakancsban voltam, zokni nélkül, rövidnadrágban, pólóban. Április tizenharmadika volt, jéghideg idő. Mondom, engem így azonnal elkapnak, csak nem a börtönbe, hanem a diliházba visznek. Elkezdtem futni a József körút felé, a barátomhoz, hogy adjon már valami ruhát. Már várt. Az ügyvéden keresztül megtudta, hogy aznap engednek ki... A mai napig várom, hogy megkérdezze tőlem.

– Hogyan sikerült a nevemet kispórolni a vallomásodból?

Mert ő benne volt egy olyan ügyben, amiért négy akasztófát osztottak ki. Talán illetet volna megkérdezni.

– Hány pofont kaptál a hallgatás miatt?

De nem kérdezett. Párttitkár lett. Nem ő az egyedüli. Ott volt az a nő is, aki a forradalom alatt hozta a lángoló verseket lobogó lelkesedéssel a községbe. Letöltöttem a börtönbüntetésemet, elkerültem Berettyóújfalura. Egyszer jött egy újságíró küldöttség apparatcsikkokkal. Köztük volt ez a nő is. Szépen elment mellettem, aki ott álltam a seprúval a portánál. Még csak a szeme sem rebbent. Csak nem fogja magát kompromittálni? Elment mellettem másodszer is, akkor már egyedül. Oda se pillantott. Néhány esztendővel később találkoztam vele. Akkor már újra tanítottam. Mondom.

– Nem ismered meg?

– De igen.

– Négy éve is megismertél?

– Igen.

– Na, akkor ezt ki is beszéltük!

Otthagytam. Ha valakinek meg kellett volna kérdeznie, az ő nevét hogy tudtam kispórolni a vallomásomból, neki mindenképpen. Ha beszélek, nem lett volna újságíró, nem lett volna párttitkár...Furcsa az élet. Na, de milyenek legyenek a párttitkárok? Jók talán? Nyilván így kerek a világ.

A forradalom idején megjártam a mennyet, a megtorlaskor megjártam a poklot. Túléltem. Azóta bármiről kezdünk beszélgetni, két-három perc múlva akaratlanul is a forradalom, a börtön felé kanyarítom a szót. Kitörhetetlen, meghatározó élményem volt. Ma sem hagy nyugodni.

Mégis – saját bevallása szerint – élete legszebb időszaka volt ez, mert senki sem bántotta és sok barátot szerzett. A telepen lévő gimnázium tanárai hamarosan megismerték és barátjukként fogadták maguk közé. Feleségével, Lenkével, is itt ismerkedett meg, mint pályakezdő pedagógussal 1959-ben.

„Árpád minden megjelent irodalmi művet elolvasott, tájékozódott a képzőművészeti élet eseményeiről. Esténként összejöttünk, a fiatal pedagógus barátainkkal, és nagy beszélgetések közben megváltottuk a világot. Ő rajzolt, festett, szobrokat készített – emlékezett felesége a fiatal Bényi Árpádra.

A mai napig látható *Az olvasó lány* című szobra a gyermekváros udvarán. De készített szobrot Arany Jánosról, Liszt Ferencről és Bartók Béláról. Sajnos, ezek sorsáról nem tudunk.



BÉNYI ÁRPÁD SZOBRA: OLVASÓ LÁNY

Potyók Tamás festőművész így jellemezte ezt a korszakot: „Bényi Árpád rajzai, grafikai alaposágról, sokféleségről, művességről árulkodnak. Az 1950-es, 60-as években készült, túlnyomórészt ceruzarajzok, a biztos kezű és szemű rajzolókat mutatják. Azt a megfigyelőt, aki általában egy-egy emberi portré megfogalmazásában bizonyítja mesterségbeli tudását és karakterérzékét. Ura eszközének, és bravúros könnyedséggel formálja meg azt a figurát, amely

témát nyújtott számára. Például: Lenke, Bandi, Szomorú lány, Kéményseprő, Öreg bácsi. Tisztán, pontosan, intelligensen, vagyis a rajzolás mesterségének birtokában hozta létre e korai remekműveit.”

Majd egy váratlan fordulat következett, amely további életét gyökeresen megváltoztatta. Egy, a Gyermekvárosba látogató minisztériumi küldöttség tagja felfigyelt a tehetséges alkotóra. Mondhatni, csoda történt: az '56-os múltja miatt börtönt is megjáró Bényi Árpád előtt megnyílt a világ. Lehetőséget kapott, hogy rajztanárként taníthasson a gyermekvárosban.

„Árpád akkor mindent beleadott. Lelkesen készült az órákra, csodálatos rajztermet rendezett be. A tanításon kívül szakköröket szervezett, foglalkozott a tehetséges állami gondozott gyerekekkel. Aztán a gimnázium is igényt tartott a munkájára. Rajzot és művészettörténetet tanított ott is” – emlékezett vissza az özvegye. Vezetője lett a Bihari Rajztanári Stúdióinak. „A térség szellemi és közművelődési, illetve művészeti életének meghatározó alakja lett” – írta róla Vitéz Ferenc.

1966 azonban személyes életének örömei mellett szakmai megbélyegzést is hozott. Első debreceni önálló kiállítását három nap után betiltották. Pesszimizmussal vádolták, nevetséges indokokat felhozva, miszerint távol áll az életszemlélete a szocialista életérzéstől. Bírálták a képek címválasztását. Kritizálták az üres asztal megfestése miatt, hiszen ilyen a szocializmusban nem létezik – mondták. De még a csendélet vekkerórájának hiányzó mutatója is éles bírálatra készítette kritikussait.



A MŰVÉSZ EGYIK „PESSZIMISTA”
FESTMÉNYE A BIHARI MŰZEUMBAN

Bényi Árpád azonban nem adta fel. Megbélyegzése után is dolgozott, talán még nagyobb akarattal és meggyőződéssel, mint addig, hiszen küldetése volt. Életének próbatételei további hitet adtak számára.

Berettyóújfaluban műtermes lakást ígértek neki, s tele volt tervekkel, előtte álltak a megvalósítandó feladatok. Sajnos, azonban két év alatt sem készült el a műtermi lakás, és ezzel adós maradt a város a festőművész előtt.

1975 újabb mérőföldkő volt életében. Amit Berettyóújfalu nem tudott biztosítani, a debreceni nagyerdei művésztelep megadta. Ott dolgozott 2006-ban bekövetkezett haláláig. Példátlanul termékeny festő volt ő.

Sümegei György művészettörténész így idézte föl szavait Bényi Árpád 75. születésnapján kiállított képei előtt állva: „A kép ott kezdődik, ahol semmivé foszlik a szó és színrögge csomósodik.”

Az alkotó munka mellett igazi pedagógus volt. Nemcsak a nyíregyházi Tanárképző Főiskolán itták tanítványai a szavát, hanem a debreceni egyetemisták is szívesen hallgatták a művészet-történeti óráit. *Ecset és stafeláj* c., 1998-ban megjelent művészeti és pedagógiai tapasztalatait összegző könyve mindenki



számára továbbgondolásra készető „útmutató” lehet az elődök látásmódjáról, térszemléletéről, fény- és formavilágukról.

A Medgyessy Gimnázium képzőművészeti tagozatának létrehozásából is kivette a részét, és abban elévülhetetlen szerepet játszott.

BÉNYI ÁRPÁD FESTMÉNYEI

Nem tagadhatom, hogy újra és újra elővéve, gondolatai között mindig talállok felfedeznivalót, továbbgondolásra, elmélkedésre késztetőt. A *Töprengések a műteremben* című írásában ezt a lehetőfinom ars poeticát:

„Festő dolga ebben a még emberlakta világban, hogy csendes együttlétre hívja azokat, akik már elengedték egymás kezét, s hogy a rámába zárt arasznyi létezés embermeleget kínáljon, s hogy a kihűlt kispadok helyett képek közé gyűjtse a zajtól és szőrengetegtől megzavart indulatokat...”



„Füzeteimbe gyűjtöm lelkesedésem és átkaim relikviáit, hogy az indulatok szélszéljében tudjam, min lelkesedtem tegnap.”

A Bihari Múzeum képzőművészeti gyűjteményében 8 festmény található: öt kép 1975-ben, két festmény 1976-ban, a nyolcadik alkotás pedig 2001-ben került a múzeumba.

2005-ben Porkoláb Lajos, a Nadányi Zoltán Művelődési Központ igazgatója javasolta a város képviselő-testületének, hogy a város napján, a festőművésznek díszpolgári címet adományozzon. Felterjesztésében kiemelte: Bényi Árpád „a tanítást nemcsak az iskolai munkájában végezte, mint tanár, hanem előbb gyerekeknek vezetett szabadiskolát (képzőművészeti szakkört), aztán a '60-as években megszervezte (Erdélyi Gáborral közösen) a Biharban dolgozó pedagógusok képzőművészeti körét. Ennek nagy jelentősége volt az egész bihari iskolarendszerben, mivel korszerűsítette a bihari térség vizuális nevelését. (...) Az alkotás mellett nagyon jelentős volt az a művészettörténeti és művészetelméleti képzés, melyet Bényi Árpád nyújtott számukra. A '70-es '80-as években az általános iskolákban tanító rajztanároknak szinte valamennyi tagja részt vett a pedagógus képzőművészeti körnek a munkájában.”

A 182/2005.(IV.28) ÖN.sz. határozat döntése alapján a művész a Város Napja alkalmából tartott ünnepi képviselő-testületi ülésen vehette át a megtisztelő címet a menedéket adó városban, Berettyóújfaluban.



A tisztelet jeleként a város kiállítással kíván emlékezni 2017-ben díszpolgárára, amelyen az özvegy jóvoltából olyan alkotásokat mutathatunk be, amelyek Berettyóújfaluban készültek, és eddig nem láthatta a nagyközönség.

A megnyitón fel fog lépni a művész Salzburgban élő fia is, aki Berettyóújfaluból indulva gordonkaművészként írta be nevét a kortárs zenetörténetbe.



BÉNYI ÁRPÁD FESTMÉNYEI
A BERETTYÓÚJFALUI BIHARI MÚZEUMBÓL

JUHA RICHÁRD: A PESTI SRÁC

Szoboravatás Washingtonban, Csepelen és Lengyelországban

'56-os Pesti srác szobrot avattak Washingtonban – írta október 17-én a Mandiner. Az online hír- és véleményportál részletesen beszámolt az eseményről, melynek főszereplője a debreceni szobrászművész, Juha Richárd volt.

JUHA RICHÁRD MŰVE, A PESTI SRÁC SZOBRA A WASHINGTONI MAGYAR NAGYKÖVETSÉG ÚJ ÉPÜLETE ELŐTT ÁLL



A szabadság szeretete és a szabadságért való küzdeni tudás köti össze a magyarokat az amerikaiakkal – mondta Németh Zsolt, a külügyi bizottság elnöke a washingtoni szoboravatáson. A budapesti Corvin-köz után már az amerikai fővárosban is áll az '56-os forradalomban harcoló *Pesti srác* szobor.

Az alkotás Juha Richárd debreceni művész munkája, azé a művészé, aki a többi között Mindszenty bíboros mellszobrát készítette a Terror Háza Múzeumban, illetve Mansfeld Péter, Salkaházi Sára, Kodály Zoltán mellszobrait. Az ő tehetségét dicséri a nyíradonyi Trianon-émlékmű és Konrad Adenauer szobra Budapesten – olvasható a mandiner.hu beszámolójából.

Németh Zsolt mellett beszédet mondott Seszták Miklós nemzeti fejlesztési miniszter és Horváth János, volt kisgazda politikus, aki 1956 után amerikai egyetemeken tanított, majd 2003–14 között a magyar országgyűlés korelnöke volt. Avatóbeszédet mondott Szemerkenyi Réka, Magyarország washingtoni és Colleen Bell, az Egyesült Államok budapesti nagykövete.

Seszták Miklós 1956-ra emlékezett, a forradalmat és szabadságharcot méltatta, s fontosnak nevezte, hogy az ifjabb nemzedékek is tisztában legyenek a magyar történelem e jeles és történelemformáló eseménysorozatával. Németh Zsolt és Horváth János személyes emlékeket idézett fel. Németh Zsolt lelkész édesapját '56-ban bebörtönözték, Horváth János pedig az 1945 utáni koalíciós időkben a kommunista börtönöket is megszenvedte. (www.mandiner.hu)

A washingtoni *Pesti srác* szobor Juha Richárd eredetileg Csepelre tervezett (fegyveres pesti srác) emlékművének zászlót tartó változata, melyet a Szent Imre téren lepleztek le október 23-án. Juha Richárd az '56-os forradalom legfiatalabb hőseinek és áldozatainak emléket állító szobrát avatták fel a Szent Imre téren. Az eseményen a lengyel delegáció is részt vett.

Németh Szilárd országgyűlési képviselő, a Fidesz alelnöke úgy fogalmazott: „Szeretnénk azzal a lengyel néppel közösen ünnepelni, akikkel nemcsak '56, hanem évezredes testvéri barátság fűz össze bennünket” – a lengyelek elsőként küldtek segélyszállítmányokat Magyarországra, és Szczein lakosai 1956. december 10-én szolidaritási tüntetést tartottak, szétverték és elfoglalták a szovjet követség épületét.

Az életnagyságú (fél méteres kőtalapzaton álló, 175 cm magas) bronzszobor elkészültéért a többi közt köszönetet mondtak Piotr Krzysteknek, Szczein polgármesterének, az '56-os Emlékbizottságnak és az Angyal István pályázaton elnyert támogatásért.

Németh Szilárd kiemelte, hogy a Szczeinben idén december 10-én felállítandó Pesti srác-szobor (a csepeli hű, ikerszobor másolata) a magyarok és lengyelek évezredes testvériségét, és a hős szeczeini polgárok iránti hálánkat fejezi ki.

Juha Richárd számára iránymutató volt, hogy édesapja 1956-ban a Műszaki Egyetemen diplomázott, részt vett a forradalomban, ő pedig 15 éve tagja az 1956-os vitézi lovagrendnek. A washingtoni, a csepeli és szeczeini szoborig számos '56-os témájú művön keresztül vezetett az útja. A fiatalokat jelképező *Pesti srác* arcán elszántság és optimizmus tükröződik – ezek a fiúk és lányok hitték, hogy győzhetnek a szovjet tankokkal szemben...



Vitéz Ferenc: Újabb képzőművészeti írások

A LÉLEK PLETYKA FÉNYE

Rác Imre kiállítása Hajdúszoboszlón

Mindaddig, amíg nem ismerkedtem meg Rác Imre festményeivel, meg voltam győződve róla, hogy bár a fény az egyik legfontosabb festői tényező a színek mellett – nem véletlenül számít alapeszmének a fény-árnyék hatások pontos és az atmoszféra megjelenítése érdekében formált kifejezése –, csupán néhány jelzővel láttam el azt. A plein air fények mellett ismerünk belső fényeket, szűrt vagy éles fényeket vagy évszakokra és napszakokra jellemző fényeket.

A középkori frontális síkábrázoláson nem a fények, hanem a színek szimbolikus jellege dominált; majd a reneszánszban a perspektíva kapott egyre nagyobb szerepet; a németalföldi festészetben már a fény-árnyék együtt szolgálta a jellem és a környezet kifejezését; a manierizmus és barokk (el Grecótól kezdve) a belső (nem az enteriorból sugárzó, hanem misztikus eredetű) fények korát hozta el; míg az impresszionizmus a fényt magát helyezte középpontba. Pontosabban, az optikai hatásokat, melynek Monet a Roueni katedrálisról különböző napszakokban készített sorozata az egyik reprezentatív példája (és Degas mozgásábrázolása, Renoir vizes levegője) – sorolhatnánk a festői újításokat Gauguin, Van Gogh és Cézanne nevével, hiszen itt kezdődött a modern művészet...

Rác Imre képeinek megismerése előtt még arra is gondoltam, hogy a fényeket a költészet tudja olyan minőségekkel ellátni, amelyek úgy mutatnak túl a hétköznapiaságon, hogy a lehető legtermészetesebb lelki és fizikai jelenségeket nevezi el a szokásosnál eltérő módon vagy szokatlan kontextusban. Eszünkbe juttatva akár Sütő Andrást is, aki az *Anyám könnyű álmot* ígér című esszéregénye egyik részletében, egy dialógus végén az egyik unokahúgával fogalmaztatja meg a költészet lényegét. – Hogy miért szereti a költészetet? „Mert én is tudom azokat a szavakat, de nekem nem jutnak az eszembe.”

Nos, Hölgyeim és Uraim, Rác Imre olyan fényeket fest meg és nevez el, melyeket mi is érzünk, mi is ismerünk, azonban nekünk nem jutna eszünkbe a fények neve, sőt, a fényre nem is emlékszünk, csak egy élethangulatra. Gyakran hivatkozom Sík Sándor esztétikájára – ő a lírai, epikai és drámai minőségeket a következő módon határozta meg:



A líra élethangulatot fejez ki, ábrázolásának középpontjában az egyén és a lelkiállapot áll, a szerkezeti felépítettség szerint az akkordot és a variációt alkalmazza. Az epika a világképet fejezi ki, középpontjában a világ és az élet van, elbeszélésmódja pedig „széles”. Végül a dráma a morált közvetíti, az embert és a sorsot helyezi fókuszba, a legfontosabb szerkezeti metódusa pedig a sűrítés.

RÁCZ IMRE FESTMÉNYEI
(BALRA: FELVIDÉKI EMLÉK)

A fenti szempontok alapján Rácz Imre képein legkevésbé az epikus karaktert fedezzük föl, ami egy festő esetében inkább erény, mint hiány. Kevés a drámai jegy, hiszen bár a művész az embert és sorsot is faggatja, s akár a sűrítéssel is jellemezhetnénk, nem sűrít, inkább elvonatkoztat, absztrahál, realista alapból (konkrét élményből és látványból) indul el, majd egy szürreális és expresszív kompozícióban ér véget az élmény feldolgozása. Rácz Imre képei inkább lírai festmények – ezért is találkoznak a költői fénykereséssel.

Élethangulat és lelkiállapot mellett akkordok vannak jelen a festményeken – s ebben az értelemben zenei variációknak is lehet tekinteni a képeket a fényre. Külön kell beszélni ennek apropóján a Rácz Imre-festmények szakrális karakteréről, de előtte én is hadd idézzem föl azt a vallomásrészletet, amely az invitáló kiadványban is olvasható, és a művész is a költői karakterrel jellemzi a munkáit:

Ebben szól arról, hogy a képalakításban a vizuális kifejezőeszközök közül leggyakrabban a színekre, illetve azok hatására épít, de a festményeiben a fény játssza a főszerepet. „A napsütés, melyben feloldódnak a formák, elvezítik konkrét alakjukat, kontúrjukat, csak a színes foltok maradnak, képelemmé válnak. A házfalak, kerítések, a fák a fényben kibontakoznak, színekké, érzelmekkel telnek meg, líraivá válnak.”

Rác Imre fényei költői fények. Legalábbis abban az értelemben, hogy újrafogalmazzák a bennünk lévő élményt. Ebből a most kiállított félszáz képből (amelynek legnagyobb része olajfestmény) minden második munkának a címében a fény is ott van. Magam is meglepődtem, aki sokáig gondolkoztam azon, hogy merjek-e írni a fekete sugarakról vagy a fekete fényről verseket, hogy milyen sűrű és gazdag univerzumot rajzolnak elénk Rác Imre fényei. Tessék újraolvasni a címeket, s össze is áll a lista, hogy milyen lehet a fény!

Tünékeny és átszűrődő, színes, őszi, csendes, esti, sejtelmes, távoli és (fínom szinesztéziás képet alkotva) sétáló a fény, és lehet érkező, lehet a lámpák és a múlt fénye, régi pajta fénye, utat képez, lehet árnyékkal, foltokkal kifejezve, látunk fényzugot és fényközt. További öt-hat festmény utal még közvetett módon a fényre, például az árnyékkal (hiszen az árnyék sem keletkezik fény nélkül) vagy az átszűrődéssel; a fényre vonatkozik a tüzes jelző és az alkony is, illetve az ablak, mert a fény az ablakon át is érkezhethet, vagy kiszűrődhet a világba.

Noha ő ezt nem fogalmazta meg, én úgy gondolom, hogy a fény Rác Imrénél: egyszerre idő és hely (tehát emlék is – az emlékezet idejeként-helyeként testet öltő szakrális képződmény), állapot és hangulat, ha úgy tetszik: fizikai és metafizikai élmény. A fény a szellemi létezés vagy az isteni minőség kifejezője – ezért volt olyan fontos a gótikus rózsablakok és a festett üvegablakok szerepe a katedrálisokban; de az Ige megtestesülése az *Angyali üdvözlés* képeken is gyakran a fény (a Szentlélek-fénysugár) segítségével történik.

A Fekete Borbála Alapítvány idei díjazottja: a Fény festője. Aggatták ezt a jelzőt már sokakra – a magyar festészetből a balatoni Egry Józsefet vagy Zsögödi Nagy Imrét említjük e helyütt, s nem véletlenül: mindketten a helyi fényeket festették.



A FEKETE BORBÁLA-DÍJAS
FESTŐMŰVÉSZ A FÉNY
SOKFÉLE MINŐSÉGÉT FEJEZI
KI A KÉPEIN

Rácz Imre Hajdúböszörményben született (1957. december 18.), 1981-ben matematika-rajz szakos tanári diplomát szerzett, és majdnem három évtizede a debreceni egyetem gyakorló iskolájának művésztanára. A művészetoktatás jelentőségét átélte a saját példáján keresztül is: 15 éves korától Hajdúnánáson vett részt rajztáborokban. Rajzpedagógusként 1997 óta rendszeresen állít ki; a megyei őszi tárlat nívódíjasa; rajzpedagógiai szaktanácsadó, és rendszeresen vesz részt pályázati zsűrizésekben. Nemcsak a tehetséggondozással foglalkozott, de részt vett virágkarneváli kocsik tervezésében s oktatási anyagok illusztrátoraként is. 2006-tól tagja a Hajdúsági Nemzetközi Művésztelepnek, ott emléklapettet és az idei telepen nívódíjat kapott.

Rácz Imre *Kötődéseim* címmel rendezett gyűjteményes tárlatot 2014-ben szülővárosában. A megnyitón hangzott el – Tamus István megfogalmazásában –, hogy (épp Zsögödi Nagy Imrére hivatkozva) a tájképek a légiesség és tárgyiasság alacsony foka miatt válnak ikonikussá.

Ez az *alacsony fokú* tárgyiasság jellemzi Rácz Imre itt kiállított munkáit. Annak ellenére, hogy végső soron minden második festmény a fény (az abszolút tárgy nélkülség) jegyében született, az emlékekben, nyomokban és asszociációkban megjelenített világ a tárgyvalóságra is vonatkozik.

Külön blokkot alkotnak a portrék és csendéletek. A portré – közte az önarckép és az *Identitás* (amely inkább vonatkozik a festői útkeresésre, mint a fizikai arcképmás megtalálására) – a szakmai tudáson, karakterérzékenységen túl a szimbolikus ábrázolás szándékaira utal (különösen annak tükrében,



RÁCZ IMRE
FESTMÉNYEI

hogy a hangulatok mögött s a fények tükrében föltűnő tárgyi vagy környezeti motívumok mire utalnak).

A fény egyszerre megköt és fölszabadít. Hétköznapi realitás és misztikum a kép: a festékbe (kompozícióba) fogalmazza a létezést s az egzisztenciális kérdéseket (pl. mit tehetünk azért, hogy az álom egyszer valósággá váljék.) S azt is kérdezi Rácz Imre, hogy „*Ki vagyok én?*” – A képeivel véglegesen válszol. S Ady Endrével is tehetné ezt, a „*Sem utódja, sem boldog őse*” jegyében: „*Vagyok észak-fok, titok idegenség / Lidérces messze fény*” – emlékezünk Ady ember-fenségére.

Ha már az irodalmi asszociációknál tartunk, a „*szeretném, ha szeretnének*” vágyáról sem szabad elfeledkezni: Rácz Imre a fényre való éhséggel a szeretetétiséget fogalmazza meg. *A kapun túl* ott van a múlt és a jövő (attól függ, a kapu melyik oldalán állunk); a *Felvidéki emlék* látszólag konkrét hely, adott az idő is, viszont a templomi szakrális térben a kép általános élmény; a *Távoli fény* vagy a *Távoli harangzó* pedig arra utal, hogy a fény valóban nemcsak szimbólum, hanem létélmény, s nem egyszerűen egzisztenciális kaland, hanem tapasztalat.

Amikor Rácz Imre elkezdett hinni a Fényben, ott kezdődött igazi művészi útja. S a festményei arról is tanúskodnak, hogy a fényt nem mesterségesen vagy messzi, nem látható és fizikailag érzékelhető formában kel keresni, hanem azt az életérzést kell reprodukálni, mikor az ember meglátja a saját szemében a fényt. Ezen a ponton már valami más kezdődik: nem festészet és nem költészet – itt kezdődik a hit, hogy nem hiába születünk a földre. És ez ellen már az sem hat, hogy a lélek fénye pletykafény: szereti elmondani, hogy mi történt, és szereti tudni, hogy mi lesz abból, amit elmesélt...



AZ ITT KÖZÖLT SZÖVEG ELHANGZOTT
RÁ CZ IMRE HAJDÚSZOBOSZLÓI KIÁLLÍTÁSÁN
(NOV. 3-ÁN), A SZOBOSZLÓI GALÉRIÁBAN;
MEGJELENT A SZÓKIMONDÓ CÍMŰ FOLYÓIRAT
2016. NOVEMBERI SZÁMÁBAN (2–4. OLDAL)

LÉLEKKÉ VÁLIK A KŐ

Kurucz Imre 70. születésnapjára kiállításához

Amikor Kurucz Imre Bessenyei Györgyről mintázott szobortervét zsűrizte a lektorátus, fanyalogtak az ítések. – Hol van a bécsi pompa, a testőrségi fenség, a nemes küldetésstudat? Hiszen ő a magyar felvilágosodás megteremtője, aki még akadémiát is szeretett volna alapítani. Kurucz Imre válaszként megmutatta a bihari remete (egykori pusztakovácsi) házáról készült fotókat, s mesélt az itt eltöltött évekről. A megyei táblabírói időszakról ugyanúgy, mint arról, ahogy letette a tollat, s ahogy lelkesedések és lemondások között őrlődött. A zsűri fejet hajtott az érvek előtt: ez a Bessenyei egyszerre konok és alázatos, lángoló szellemű és megkeseredett, s ebbe a környezetbe nem illene az a kép, amelyet a bécsi udvari ifjúról alkothatnánk.

Mindennek már 25 éve: a szobor elkészült, 1991-ben avatták föl Kurucz Imre művét a bakonszegi emlékház udvarán. Ma, a 70. születésnapjára kiállításra egy fotóreprodukció idézi föl a művet, még néhány köztéri munkáról készült fénykép társaságában. Fél száz Kurucz Imre-alkotás került az elmúlt évtizedekben a közteterekre, középületek falára vagy belső terébe: egészalakos

bronz- és kőszobrok, mell-szobrok, emlékművek, nagyobb részt domborművek. Valódi történelmi emléktár elevenedett meg munkája nyomán: a szülőváros és szülőháza dicső személyiségei ugyanúgy, mint történelmi traumái.

Noha a szobrászi egzisztencia középpontjában az emlékezet helyei állnak, a munka nagyobb részét az emlékezés folyamata alkotja. A köztéri szobor vagy emlékmű a közösségi környezetet és egyéni világlépet is meghatározó alkotás, az érem vagy kislasztika ugyanolyan árulkodó,



bensőséges jellegénél fogva vallomás értékű. Egy tenyérnyi felületen is ott sűrűsödik a sors. Kurucz Imre az áttekintő kiállításra bronz kispasztikáit, reliefes portréit, a korábbi időszak torzóit hozta, egy 50 darabos válogatást az érmeiből és plakettjeiből (díjak és kitüntetések mintadarabjaiból), valamint legújabb márvány munkáit. Így az egész kiállítás híven tükrözi Kurucz Imre eddigi életművének fontosabb stációt és alkotói periódusait.

Képet alkothatunk arról, ahogy a helyi emlékezetet szólítja meg és a bihari élménykört dolgozza föl. Nadányi Zoltánról bronz domborművet láthatunk, csakúgy, mint az itt koncertező Liszt Ferencről. Hitelesen fejezi ki a helyi színen és szellemen túl a nemzeti identitást, az együvé tartozás elkötelező élményét a történelmi traumákon és dicsőséges korszakok emblematikus alakjain keresztül (gondoljunk a fejedelmek sorozatára – kispasztikák, portré-domborművek idézik Bocskai, a Báthoryak, Bethlen és a Rákóczyak vagy Lórántffy Zsuzsanna emlékét).

A személyes élmény is jelen van. Időrendben áttekintve műveit, a legkorábbi alkotás 1980-as márványszobor (Niké), mely a klasszikus-mitologikus témakör (mint építő szobrászi tanulmány) inspirációjáról tanúskodik. 1985-ös datálású az *Anyám* című márványszobor, s akár a családi reflexió, úgy az identitáskonstrukció fontos része a mesterek és példaképek megjelenítése. Bihar első szobrászaként hazaköltözve (a budapesti stúdió és Kirchmayer Károly útmutatásait nem feledve), Medgyessy Ferenc példája is vezette, akit egy 1997-es márvány munkájában is megidéz. A művészbarátságok szellemi kötődések, így a művek között azok is megjelennek (gondoljunk pl. az idén készült *Székelyhidi Ágoston in memoriam* alkotásra).



KURUCZ IMRE
MÁRVÁNYSZOBRAIBÓL

Az önkép meghatározásában jellemző stációk rögzítése történik az önabrázolásban: a művész 2007-es vörös márvány önportréja egyszerre realista és szimbolikus alkotás, mint a legtöbb munkája.

Kurucz Imre törekszik egyrészt a portréalany hiteles ábrázolására. A megjelenés mögött keresi az éthoszt, erkölcsi jellemet, de a megalkotott képet és a portréval közvetíthető üzenetet is. Arcképeiben és domborműveiben jól megfigyelhető az egyszerre művészi és emberi szándék: a történelmi személyiség nemcsak egy elmesélhető élettörténet formájában él tovább, de az etikai üzeneteiben és gondolati tanulságaiban is.

A szobor egyik legnagyobb feladata az, hogy ne csak a hiteles képmást, de a hiteles éthoszt (a gondolati és szellemi arcmost) is közvetítse. Az *Összetartozás* és a *Mag* című nonfiguratív munkák fölött látható Pálfi István bronzportréja, aki a magyarság összetartozását képviselte, és a szellemi magvetőszerepet egyaránt vállalta (hazánkban és Európában).



Ez az arcmost (a közösségi és nemzeti önkép) ott van a torzóban és nonfiguratív szobrászmunkákban, melyek az egyén és közösség dialógusának fontos térbeli megjelenítői. S épp az elvonatkoztatató képesség miatt jellemzi Kurucz Imre legújabb alkotói korszakát a szerves és a vele társuló szimbolikus megjelenítési mód.

PÁLFI ISTVÁN RELIEFJE



A szerves vagy organikus jelző itt arra is utal, hogy a szobrász a növényi létezőmódra (a növekedésre, kibontakozásra) koncentrál. Ezt nem szükségszerűen növényi ornamentikával fejezi ki, hanem a gondolat, a szellemi tér növekedésében való részvétellel. S noha a legtöbb ilyen munkája idei datálású, nem új a megközelítés Kurucz Imre művészetében. *Őshal* c. kompozícióját 2001-ben faragta márványból, s fölhasználta ehhez a természet kreatív erejét is: tudniillik, egy úgynevezett talált tárgy, egy különös kőzetanyag szolgált alapként és értelmezési közegként a minimalista eszközökkel megformált alkotáshoz.

Érdeemes volna hosszabban méltatni a köztéri munkákat, a történelmi (szimbolikus, figurális és portré-) műveket, az emlékműveket és plaketteket – a történelmi emblémát, a személyes és közösségi sorsot –, befejezőként azonban hadd szóljak arról, hogy Kurucz Imre számára mi jelentheti a szoborba-térbe fogalmazható létezésörökséget, az ún. egzisztenciális élményt. Noha az ő figurális munkái és köztéri művei tanúskodnak értékrendszeréről – és a szobrász olykor kiszolgáltatott, létezik egy olyan terület, ahol nem lehet a látvány- és portréhűséget számon kérni a művésztől, mert a szobrászi mű lényegét a gondolat vagy egy érzés térbeli kifejezése adja meg.

Ennek szellemében ugyan lehet beszélni arról, miként tükröződik az éthosz a történelmi portrékon – és itt is ki kell emelni azt, hogy Kurucz Imre a helyet és az időt nem elmeséli az arcokon, hanem sorssá formálva sűríti –, fontosabb a gondolat közvetítése.

Ezért is lehet különös jelentősége a művész legújabb sorozatának, mely nem előzmények nélküli.



Kurucz Imre 2016-os (70. születésnap) ciklusában nagyobb szerepet kapott a megújulás és újjászületés gondolata. Soroljuk a címeiket (*Ébredés, Madár, Birtoklás, Elszakadás, Erato, Mag*) – s velük együtt a kérdéseket is megfogalmazzuk.

Mit jelent a madár, és mit jelent az ébredés? Vajon összekötöttük-e a kettőt? Sikerülhet-e a repülés éteri könnyűségét és a maradás alázatos szépségét ötvözni a márványban? Hogy az ébredés egy madártoll pihekönnyű sugallata, és ebben a szobrászi gesztusban lélekke válik a kő? – kell-e ennél szebb vallomás arról, hogy minden reggel újrakezdődik az életünk?

Ellentétes létélményeket testesít meg a *Birtoklás* és az *Elszakadás*. Kurucz Imre márványkompozíciói nélkül talán eszünkbe sem juthatott volna, hogy valamit megszerezni könnyebb, mint valamit elengedni. Az egyik emberi alapkésztetés lett a birtoklás, de nem tanultuk meg a lemondást. – Nem tartozik az európai filozófiához, a zen buddhista mester példázatát idézve azonban érthetőbbé válik mindez. Amikor a mestert arról értesítették tanítványai, hogy a tűzvészben mindene odaveszett, ő nevetésben tört ki, és ezt mondta: Így legalább sokkal könnyebb lesz meghalni.

Bár Kurucz Imre számos alkotása emlékező mű, a dicső vagy fájdalmas múlt mementója, nem a halotti fényekről beszél, hanem szobra a múlt időből alkotott élő tömeg fénye. Arról üzen, hogy van szépségben lemérhető értelme az életnek. Hogy a szépség – Hamvas Bélával szólva – ott tündöklük föl teljes valójában, mikor valami megsemmisül a kiteljesedésben. Arról, hogy mindannyian lehetőségek, új életek: magok vagyunk.

Persze, csak akkor, ha tudunk Magunk is lenni...



A 70 ÉVES KURUCZ IMRÉT TÓKÉS LÁSZLÓ
EP-KÉPVISELŐ ÉS MELEGH VILMOS
SZÍNŰVÉSZ IS KÖSZÖNTÖTTE

FOTÓK: KARI SÁNDOR

A „KURÁZSI” LÉTÉLMÉNYE, AVAGY: AZ ÉRZÉKI VONAL

*Józsa János (1936–2016) emlékkiállítás
a debreceni Kölcsey Központ Bényi Árpád Termében*

Józsa János 80. születésnap kiállítása lett volna ez az áttekintő tárlat. A művész nyáron elhunyt, így a ránk hagyott életmű ma még erősebben szólít meg minket szülővárosában, Debrecenben.

Az emlékezet jövő idejű is: nemcsak azt vesszük számba, hogy mi történt, de azt is, hogy mi az üzenet. Józsa János fontos szellemi hagyatéka a kurázi. Ez a merészséget ugyanúgy jelenti, mint a tudással fölvertezett bátorságot a létezéshez. Összefüggések keresését, a káosz-ból a konfliktusok útján alkotott rendet. S természetesen gondolunk itt a karrier kezdetére is.



Vizonylag fiatalon, 30 éves korára kijelölte útját a hazai és nemzetközi képzőművészeti életben. Ady- és Radnóti-illusztrációiért 1963-ban kapott Munkácsy-emlékplakettet, 1965-ben Brecht *Kurázi mama és gyermekei* c. könyvéhez készített fametszeteket, elnyerve a Lipcsei Nemzetközi Könyvművészeti Kiállítás ezüstérmét, s a könyv első díjas lett. A sorozatot Bertolt Brecht özvegye is méltatta, melyet a kiadványt gondozó Magyar Helikon Könyvkiadó művészeti vezetője, Szántó Tibor tolmácsolt 1965. július 2-án keltezett levelében.

„Amint a sajtóból értesült, közös vállalkozásunk, Brecht: Kurázi mama című műve, úgy is mint művészi grafika, és úgy is mint könyvkiadvány, sikert aratott a Lipcsei Könyvművészeti Kiállításon. Ezúton is megragadom az alkalmat, hogy gratuláljak önnek, és megköszönjem a szép munkát. Hadd közöljem azt is, hogy a kiállítás előtti hetekben Budapesten járt Bertolt Brecht özvegye, Helene Weigl asszony, aki ugyancsak elragadtatással nyilatkozott az illusztrációk vonatkozásában.”

A nemzetközi sikert díjak és más elismerések követték, köztük országos és nemzetközi pályázati díjakkal, különdíjakkal, érmekkel, művészeti fődíjakkal. Könyvillusztrációi 1965-től sorra jelentek meg: József Attila-, Radnóti-, Petőfi-, Tóth Árpád-kötetek, Móricz-illusztrációk, és az Ady-centenáriumra kiadott versválogatás grafikáit is Józsa készítette. Több tematikus kötetben jelentek meg művei, számos könyvborítót tervezett.

S ha már a könyveknél tartunk, ne feledjük a Könyvek Könyvét, a bibliai ihletettséget. Papp László gyűjtői fölkérésére alkotta meg a *Keresztút* című, tűzzománc stációsorozatot, Krisztus szenvedéstörténetét ábrázolva sajátos konstruktív kompozíciós építkezésmódjával, a szimbólumot és a realista (emberközpontú) megjelenítést balladai hanggal és látomásos erővel ötvözve. A 14 stáció a Pilátus előtt álló Jézus-jelenettel kezdődik, a keresztről való levétellel zárul, s ezt két triptichon, a betlehemi és a golgotai hármaskompozíció zárja (mindkettő látható a kiállításon).



2001-ben, Józsa János 65. születésnapjára a Déri Múzeumnak adományozott több festményt és 84 grafikai lapot, alkotói korszakainak és sokszorosító grafikai eljárásainak keresztmetszetét adva. Bizonyítva, hogy a teljes festői életművet létrehozó Józsa művészetének állandó aranytartaléka a rajz. S a vonal mesterének szolgálatában áll minden szín, minden anyag.

Svájci kiállítása után 1983-ban *A vonal mint festői elem* címmel közöltek kritikát, kiemelve: a grafikai attitűd egész festői univerzumát meghatározza: „Grafikái a legapróbb részletekig hatoló rajzolóra vallanak, festményeit a mértaniig egyszerűsíti. Józsa a színeit keményen, szárazon és strukturáltan rakja föl. Könnyen meggyőzi a nézőt arról, hogy a pusztán vonal is lehet

festészeti alkotóelem, s az nem feltétlenül bontja részeire a kompozíciót. A lényegest emeli ki, és erőteljes színhatásokkal alapoz alája. Leggyakoribb motívuma a zene. Szüzséinek Józsa [mint Vándor c. alkotásának, melynek ott még a festményvariációja szerepelt, alább tűzzománc képe látható] – világos formáival ellentétben – dekoratív és játékos keretet ad.”



Hamarosan Utrecht legnagyobb galériájában rendezett tárlatot. A kritika szerint az izgalmas témákat földolgozó, ó- és újtestamentumi bibliai mozzanatok újragondoló Józsa egyedülálló alkotói világot hozott létre, melyben ugyanolyan fontos szerepe van a népművészeti elemeknek, mint a vele párosuló kifinomult affinitásnak.

Egy másik külföldi tanulmány azt méltatta, hogy a figuratív művek főmotívuma maga az ember. Nürnbergben együtt szerepelt a *Kortárs Művészek*



Dürer-variációi albumban Miró, Dalí, Picasso, Magritte műveivel. A weimari exlibris-világkatalógus önálló fejezetet szentelt Józsa-nak. 10 eredeti munkáját közölte, kiemelve: a festészetben és grafikában egyaránt, a téma, hangneme, stílus és technika egysége alkalmassá teszi a művészt egy teljes világkép kifejezésére.

Józsa János az exlibrisek és illusztrációk területén érte el jelentős sikereit. Az illusztráció Józsnánál nem csupán egy más művészeti ágban született alkotás képzőművészeti leírása, hanem a mű és művész között létrejött szellemi és lelki viszony kifejezése: az élmény autonóm érvényű újraalkotása.

Mindig elzárkózott attól, hogy azt a jelenetet ábrázolja, amelyhez a grafika készül. Azt illusztrálta inkább, amit megérezett a műből (életműből és a személyiségből), annak hangulatát, atmoszféráját kívánta jelezni. S az exlibriseknél az is fontos: ki van a név mögött.

Lenkey István Józsa János művészetéről írt cikkei közt méltatta az illusztrációkat, meglátva a vonalak ereje mellett a tónusokban rejlő kifejezési lehetőségeket. *„Radnóti finom hangulatú, de sodróerejű verseihez a halk szavú rézkarcot, József Attila verseihez a linóleumot választotta.”* Az Ady-versek összetett és változatos gondolati tartalma is megjelenítésre ösztönözte Józst. Ezek a lapokon kezdetben jelentős szerepet bízott a színekre, felzaklatóan szép költeményeinek hangulatát *„színeképekben akarta a nézőkhöz közel vinni.”* A versválasztás is világszemléletről tanúskodott: az illusztrált műben az élet himnusza, a virágzás-pusztulás sajátos dialektikája van jelen.

„Brecht kemény tárgyiassága, nyers és végletes gunyorossága, megrendítő pátosza, mély és világos gondolatisága nem sikkadt el, hanem megújult erővel, teljesebben jut szóhoz. [...] Petőfi verseinek illusztrálásában a sokhúrú érzelmi folyamat hullámvásárát tárja fel. Józsa [...] érzelmi, hangulati, gondolati egységgel ad hangot az olvasmány élményének, s egyaránt hangsúlyozza a motívumot és annak jelentését. Ez magyarázza, hogy pontosság-ra, szabatoságra, konkrétságra törekszik, és ugyanakkor egyértelmű, világos, hatásos kifejezésre is. Gondolatait, érzéseit, élményeit a motívumok tulajdonságainak és viszonyainak sokoldalú ábrázolása fogalmazza meg. Ezért tud sajátosan és egyszersmind természetesen szólni [...] élményeiről.”

Erről a továbbgondoló és alkotó hozzáállásról festményei és grafikai tanúskodnak, melyből a képekkel egyenrangú válogatást kapunk, bár az elmúlt fél évszázadból az utolsó egy-másfél évtized munkássága kevésbé van jelen (a múzeumi és városi tulajdonban lévő művek mellett a magángyűjtői, hagyatéki anyag szeleesebb bemutatását helyi adottságok is korlátozták).

Józsa János maga is 1965-öt emlegette a „nagy dobás” éveként. A lipcsei Nemzetközi Könyvművészeti Kiállítás magyar bizottsága pályázatot írt ki a *Kurácsi mama*, a harmincéves háborúról szóló krónika illusztrálására. Ezt az akkor még ismeretlen Józsa nyerte, ám hamarosan a hazai és nemzetközi grafikai élet aktív résztvevője lett. Idézzük az epizódot a művész szavaival:

„Azonnal megszereztem a Kurázi mamát, és gyorsan készítettem néhány linómetszetet. Szerencsére jelígés volt a pályázat, így nem érhetett hátrány amiatt, hogy ismeretlen grafikus vagyok, ráadásul debreceni.

– Kedves Józsa elvtárs – mondta a nagyhatalmú művészeti vezető –, egy könyv fog megjelenni, és a zsűri az ön munkáit választotta ki. Az egy dolog, hogy most megnyerte az első díjat, de az illusztrációknak Lipscsében is teljesíteniük kell. Nem linót, hanem fadúcokat kérünk ehhez. Tud maga egyáltalán fametszetet készíteni?

Fametszettel addig még nem volt dolgom, de mit mondhattam volna, még harmincéves sem voltam, a legnagyobb természetességgel vágtam rá: – Persze, hogy tudok! – Elmentem az asztalozhoz s körtefából készítettem fadúcokat. Ezeket megmetsztem, összesen tizenkilenc darabot, és elküldtem. Tizenkettőt ki is választottak, a könyv megjelent, majd jött a levél, hogy Lipscsében is díjat nyertem. Jól jött a siker is, de ami még fontosabb volt, hogy nagy kedvet kaptam aztán a fametszéshez.”

Akik ismertük őt, jól tudtuk, hogy Józsa Jánost mindig körbevette a művészkönyvezet. Néha a művészársakkal, gyakran a művészetpolitikával gyűlt



meg a baja. Tartós és mély barát volt azonban Ady, Radnóti, Nagy László vagy Móricz, foglalkoztatta a magyar történelem, általában a lázadás motívuma, ezen belül Dózsa parasztháborújának témaköre. Örök hívás volt számára a természet, és meghatározó élménye lett a zene.

„A bennem lévő feszültség a zene által először kibontakozott, mint egy hatalmas belső, szabad térben, valósággal kiteljesedett ez a feszültség, élni kezdett, amikor pedig kiélte magát, akkor lecsillapodott, és hatására a béke, a harmónia érzése kerített a hatálmába.”

JÓZSA JÁNOS DÓZSA-TRIPTICHONJÁNAK RÉSZLETE

A zenei témát értelmezve, Béneyi József a harmónia kompozíciós szerepét emelte ki: „*Oly módon simul a térbe az ábrázolt tárgy, hogy már-már megszűnik tárgy lenni, önmaga lényegét sugározza. Nem a zenélő embert, a zeneszerszámot, hangszert, hárfát, tárogatót vagy hegedűt ábrázolják csupán, hanem az általuk megszólaltatott zene örömét, szépségét és harmóniáját tükrözik. [...] valami többet, mélyebbet próbál kifejezni: a zene belső lényegét, emberre tett hatását.*”



JÓZSA JÁNOS: ZENÉLŐK
(TÚZZOMÁNC)

S önálló tanulmányt lehet szentelni a kisgrafikai és exlibris-művészetének. Mintegy 400 alkalmi lapja készült, ehhez még legalább 200 illusztrációt kell hozzászámolnunk. A zene–nő–természet hármasa olyannyira megigézte alkotói fantáziáját, hogy bár eltérő hangsúllyal, de gyakran a zene, az elemi őcsoda tisztasága s az örökké megújulni képes természet és az állandó női jelenlét adja a témákat irányító legfőbb harmóniaforrást. A harmóniateremtő szimbiózis aztán a festmények és tűzzománcok világát is áthatja.

Itt is láthatjuk, hogy Józsa János életművében számos réteg olvad egybe. Zene és irodalom, donquihotizmus és krisztusi áldozatvállalás, nyugati és ortodox örökség, a Biblia és erotika is termékenyítő erő. Ugyanilyen erő a családi örökség, az anyaélmény (megrázó erejű festményei és grafikai tanúsokodnak erről). Számos kompozíciót irányít a társkapcsolat allegorikus kifejezése, átíveli művészetét az önábrázolás – a jelenetes portrék mellett a szerepjátszó attitűddel –, s leánya, Poppea növekedését is egész festőciklus kíséri. Józsa János életét megjelölte a civil és művészi kurázi. Ösztönözte minden technika magas szintű művelésére (a faragástól és egyedi rajztól, festményen, zománcan keresztül, a sokszorosító grafikáig, többszínnyomásos metszetekig), s ez készítette gyakran önemésztő művészi vitákra, hogy a debreceni szélsóvilágból, egy kovácsműhelyből nyíljék meg előtte a maradandó alkotás univerzuma.



A zenei struktúrák képi látása és a dekomponálás utáni világteremtés egy-azon gyökérből fakad: vonalakban látta és érezte a világ lüktetését, ez vonal és folt legyen bár rajz vagy kottajegy. Ma pedig az emlékezés határa is lehet az életet és művet újratemtő vonal: olyan határ, amely kijelöli a látható és a láthatatlan közötti létezést. Biztosan tudva, hogy Józsa János színei és vonalai mögött mindig föltárul az is, ami láthatatlan.

(A DEBRECENI KÖLCSEY KÖZPONT BÉNYI ÁRPÁD TERMÉBEN 2016. NOVEMBER 14-ÉN MEGNYÍLT JÓZSA JÁNOS-EMLEKKIÁLLÍTÁS MEGNYITÓ SZÖVEGÉNEK SZERKESZTETT VÁLTOZATA)



KÉPES MŰVÉSZETI HÍREK

NYIRKOS ISTVÁN (2013-ban, életének 80. évében elhunyt) nyelvészprofesszor, a DEAC egykori labdarúgója, későbbi klubelnök bronz mellszobrát, Juha Richárd alkotását, október elején avatták föl a Debreceni Egyetem sport-centruma előtt.

**ÚJ 1956-OS EMLÉKMŰ DEBRECENBEN**

A forradalom és szabadságharc hőseinek és áldozatai tiszteletére avattak emlékművet a Csokonai Színház előtti téren október 23-án, avatóbeszédet Papp László polgármester mondott. A szobor maga is emlékhelyen áll: a Kossuth utcán, a rendőrség és az AVH épülete előtt a tömeg közé lóttak.

Az avatáson elhangzott: „Győrfi Lajos alkotása megrendítően szimbolizálja a debreceni hősök lelkét, és tisztelges mindazok előtt, akik vezetőként vagy résztvevőként szereplői voltak az októberi eseményeknek, majd áldozatai lettek a brutális megtorlásnak”.

A NÉGY MÉTER MAGAS SZOBOR, MELYEN GALAMBOK REPÍTIK AZ ÉG FELÉ A FORRADALOM SZIMBÓLUMÁT, A LYUKAS ZÁSZLÓT, AZ '56-OS EMLÉKBIZOTTSÁG TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT EL.

MEGYEI ŐSZI TÁRLAT: RÉGI HELYSZÍNEK, MEGÚJULT KÖRNYEZETBEN

Az idén a megszokottnál később, november 11-én – a „Látható nyelv” jegyében rendezett –, Magyar Nyelv Napjához kapcsolódva nyílt meg a Hajdú-Bihar Megyei Őszi Tárlat, mely már több mint hat évtizede a megye képző-, ipar- és (újabbban)



fotóművészeti életének egyik legjelentősebb seregszemléje. A csúszás oka egyébként egy örömteli esemény volt: a tárlatnak helyet adó Belvárosi Galéria felújítási munkálatai ekkorra fejeződtek be, így korszerű és méltó környezetbe kerülhettek az alkotások. A csoportos szemlén 74 hivatásos és amatőr művész 92 munkáját állították ki. A december 12-ig nyitva álló kiállítást Fátyol Zoltán képzőművész rendezte, a tárlatot is ő nyitotta meg.

AZ ŐSZI TÁRLAT EGYIK DÍJAZOTTJA, SZÁSZ ZSUZSA, KIÁLLÍTOTT MŰVE ELŐTT

A tárlaton díjazták Szász Zsuzsa mellett Seres Gézát, Lukács Gábort, különdíjat pedig a Szent Bazil Alkotóköri kapott a magyar nyelv ápolásáért.

JOBBRA: UZONYI FERENC FESTŐMŰVÉSZ KIÁLLÍTOTT MUNKÁJA ELŐTT; LENT: BUKA LÁSZLÓ FESTMÉNYE
(A KÖVETKEZŐ LAPON: A TÁRLAT KÖZÖNSÉGÉNEK EGY CSOPORTJA)
FOTÓK: VARGA JÓZSEF





JAPÁN METSZETEK BALATONFÜREDRŐL AZ EGRI BOROZÓ BORBARÁT GALÉRIÁBAN

A debreceni Grafikusművészek Ajtósi Dürer Egyesülete már 12 éve működteti a balatonfüredi művésztelepét. Az egyesület tagjai mellett japán (tojamai) művészek is alkotnak a táborban. Füreden az elmúlt években sokféle grafikai technikával foglalkoztak az alkotók, például a keleten meg-honosodott a fametszéssel, illetve a szintén nép-szerű linómetszéssel.



A november közepéig nyitva állt tárlaton a japán művészek több mint tíz metszetét láthatta a közönség a debreceni Egri Borozó Borbarát Galériájában. A tárlatot Tamus István grafikusművész, az egyesület elnöke nyitotta meg.



MŰVÉSZPORTRÉK A „MŰVÉSZBOROZÓBAN”

Cserőháti Kovács István festő- és grafikusművész kiállítása nyílt meg november 18-án az Egri Borozó galériájában. Az idén 66 éves Cserőháti kollégiumi tanulmányai helyszínére érkezett vissza; a megnyitón a Berkesi Sándor vezette Kántus tagjai énekeltek, és a jellemzően művészpörtrékat fölvonultató tárlatot az egykori osztálytárs, Oszváth Sándor művelődéstudományi tanácsos ajánlotta az érdeklődők figyelmébe.

A művész édesapja – akinek a portréját szintén látni lehetett a kiállításon – a népfőiskolai mozgalom jelentős alakja volt, néprajzkutató, a falusi cserkészmozgalom országos megszervezője. A családnak jó barátja volt Vass Lajos zeneszerző, karnagy (balra, fent). Kovács István a Cserőháti előnevet a megigéző Tisza-menti tájról vette föl (melynek helyén ma már a Tisza-tó nyújtja a természeti és szabadidős örömeiket).



BALRA, KÖZÉPEN: MÓRICZ ZSIGMOND PORTRÉJA;
LENT A KOLLÉGIUMI KÁNTUS TAGJAI ÉS BERKESI SÁNDOR

A BAJCSY-ZSILINSZKY UTCAI GALÉRIÁBAN DECEMBER 17-IG
FOGADTA A TÁRLAT AZ ÉRDEKLŐDŐKET



GONDA ZOLTÁN
festőművész legújabb
önálló kiállítása
a mátészalkai Szatmári
Múzeumban nyílt meg
november 14-én.

A képen középen a művész,
balra a tárlatot ajánló
dr. Cs. Tóth János művésze-
ti író, jobbra dr. Cservenyák
László múzeumigazgató
látható.



KUBINYI KRISZTINA festményeit kamara-kiállítás keretében mutatta be a debreceni belvárosi Both Dega Imbisz Képnézegető Galériája november közepén.

Az alkotó (korábban a Potyók-festőiskola növendéke) vonzódik a természet, a virágok és a hangulatok vagy az allegorikus ábrázolások iránt is. Legközelebb február 5-én mutatja be képeit a DOTE Elméleti Galériájában Baráth Pál tanítványai között.



LAPZÁRTA:

*Maksai János kiállítása Debrecenben,
a DOTE Elméleti Galériában*

Huszonöt éve nyitok meg kiállításokat Maksai János festményeiből; ezen a helyen is több alkalommal álltam már a képei előtt – két éve például a 60 éves jubileumi tárlatán; de szinte minden egy-két esztendőben van alkalmam újabb válogatásait szemlélzni. S hangsúlyoznám az *újabb* jelzőt, ugyanis bár őriz életműdarabokat, a kiállításokon mindig a legfrissebb munkáival jelentkezik.

Ez részben a tematika megújulását, illetve bővülését jelzi, de nem azt jelenti, hogy a régebbi témákhoz ne nyúlna vissza az újabb élmények vagy a technikai megoldások és a látásmódban kifejeződő változások szellemében. Hadd említsek meg néhány példát ehhez.

A kezdetektől (az 1971-es szabadiskolai időszakot záró 1983-as első csoportos, majd egyéni kiállításokig) foglalkoztatta a természeti és az épített környezet, a táj és az ember kapcsolata. Tájképein az erdei-erdőszéli világ, valamint az emberi



tevékenység nyomát őrző tanyai közeg, az élettér (a tanyai udvar) rekvizitumai jelentek meg. S míg a fény mind inkább meghatározó szerepet játszott a képen, a festmény atmoszférája mégis a nosztalgia csöndes-szomorkás érzésével társult.

MAKSAI JÁNOS: ELMŰLTIDŐ

A lassan elmúló időt is ábrázolta ugyanis Maksai János az elhagyott tanya képével. S ez a múltó idő fölött érzett melankólia, a romantikus töltésű boldogszomorúság érzése hatotta át a virágcsendéleteket, az enteriőröket, valamint az allegorikus kompozíciókat. (A Vita et Anatomia nagyméretű pannótriptichonja a legnagyobb ívű vállalkozása volt, melyben szintetizáló képességét is mutatta.)

A festői allegória műfajában a legelső, máig ívelő figurális elem a bohóc volt, s a bohóc, szimbolikus egzisztenciájánál fogva, eleve kettősséget fejez ki: a tömeges szórakoztatása mögött a magányt, a nevetés mögött a könnyecseppet, a színek és a maszkok mögött a sápadtan és üresen visszanező tükröt.

A portrék műfaja is mindvégig művészi feladatot jelent Maksai János számára, a hitelesebb festői előadás érdekében törekedve arra, hogy a megformált arcképben ne csak a modell valóságát ábrázolása, hanem az ember sorsának a kifejezése is ott legyen.

A tematika hamarosan gazdagodott – az utazásoknak és újabb tapasztalatoknak a fényében – a városábrázolásokkal: jellemző terek és utcák, hangulatok és jelképes épületek sorakoztak a vásznanakon, s különösen foglalkoztatta a művészt például a mediterrán városképekben rejlő sokszínű megközelítésmód lehetősége. Ám nem régen jellemzően a debreceni terek, utcák, épületek felé fordult az érdeklődése: a szülő- és lakóhely festése nemcsak az életteret, hanem önmagát is segített jobban megismerni.



Azt is megfigyelhettük, hogy – színes tinták helyett a valóságosnál színesebb festékekkel álmodva – nem pusztán a városképnek kívánt Maksai János intenzívebb és fényesebb vagy ritmusosabb küllemet adni, kiszínezte vele az életét, mint ahogy azokkal a lírai festményekkel, amelyeken mesei és idillikus környezetbe helyezte álmodozó-émlékező nőalakjait.

Teljes alakos vagy portrészzerűen megjelenő figurái előbb a kertben (talán egy újraálmodott édenben), később a házak között, a városokban is föltűntek, s állandó attribútumok kísérték jelenlétüket. Virággal a kézben, a hajban vagy a



kalapon, fehér vagy lila ruhában láttuk őket, szemérmesen elfordulva vagy éppen kihívó gesztust fogalmazva meg. S mintegy megtestésítve ezzel is a szüziességet és lelkiséget, valamilyen vibráló harmóniába feszülő kettősséget is kifejezve, hiszen a tekintetben és a mozdulatban a rejtőzködés és a kihívás, a finom érzékiség is ott rejtőzik.

A virágok állandó elemei a kompozícióknak. A városképeken elmaradhatatlan a virág (erkélyen, házfalon-tetőn, a kertekben vagy járdák mellett), már-már önálló életre kel színes pillangónyájként a mezőn (kedvünk volna gyerek-

ként vagy bolond szerelmesként meghemperegni, méhekkal versenyezve, a szirmok között), és az elmúlás bánatát feledteti a romos falakon.

Jól látható viszont, hogy a lírai allegorikus alkotások szereplőinek mozgását is a virágok és indák, a szirmok és levelek táncoló-növekedő ritmusa szabályozza. Ezek a jellemző festménydíszek finom stíluskontrasztot teremtenek: a romantikus



zsánerkörnyezet modern szecessziós hangulattal ötvöződik általuk.

A nőalakokat (noha a szituáció és az életér is elképzelt) a mai napig határhelyzetben ábrázolja: egy kapu alatt, egy kerítés mellett, az ablakok és ajtók között állva. Ez az álom és a valóság határvidékét jelképezi, illetve a

múlt és jövő (tehát az emlékezés és az ábránd) közötti, sokszor alig érzékelhető választóvonalat, illetve a döntéshelyzetet is megfogalmazza.

S ha már a kapu és az átjáró motívumánál tartunk – de ide lehet sorolni a főleg a tájképeken föltűnő és kompozíciószervező út szimbolikus jelentését is –, hadd hívjam föl rá a figyelmet, hogy a legújabb kiállításon nemcsak az épület természetes részeként mutatja be a művész a kaput/ajtót vagy az ablakot, hanem kiemelve, önálló étellel és jelentéssel felruházva. Több ilyen képet is látunk. A nézői alaphelyzet szerint kívülről, az ajtón túl pedig egyszerre a múlt és a jövő is ott rejtőzhet: még nem léptünk be, titok a házbelső; vagy még egyszer visszanyünk mindarra, amit ott hagytunk.



A nyitott ajtó, a virágos ablak és a gondozott porta azt feltételezi, hogy lakják a házat, azonban gyakoribb az elhagyottság érzése.

Amilyen szép, olyan félelmetes: akár a két elhagyott csónak a fodorozódó vízen...



MAKSAI JÁNOS A KIÁLLÍTÁSÁT A DOTE ELMÉLETI GALÉRIA NOVEMBER 27. ÉS DECEMBER 20. KÖZÖTT RENDEZTE MEG

500 ÉVES A REFORMÁCIÓ

Ünnepvárás – Ünnepvarrás

Ezzel a címmel rendeztek kiállítást Sóllyom Irén gobelin képeiből a gyulai evangélikus templomban, novemberben – a művész azonos című albumában is megtekinthetők azok a vallási témájú képek, melyekből egy kisded falinaptár is megjelent. A reformáció 500. évfordulójára kiadott sorozatban a hónapra szabott képek alatt Luther énekek olvashatók az Evangélikus Énekeskönyvből.

Karácsonyt a „Mennyből jövök most hozzátok, / Jó hírt mondok, jer, halljátok...” kezdetű – 15. ének köszönti.



1517 – 2017

500 éves a REFORMÁCIÓ

Luther énekek
az Evangélikus Énekeskönyvből

Sóllyom Irén textilképeivel

NÉZŐ • PONT TÁMOGATÓI ÉS ELŐFIZETŐI

BODÓ ISTVÁN és felesége – Debrecen
Ceze Út- és Mélyépítő Kereskedelmi és Szolgáltató Kft. –
Debrecen – CZENTYE JÁNOS
DEBRECENI MŰVELŐDÉSI KÖZPONT
KAPITÁLIS KFT. – Debrecen
MÁTÉ LÁSZLÓ – Debrecen
FORMULA HOLDING KFT. – Sántha Antal – Hajdúböszörmény
SZABÓNÉ PAPP IBOLYA – Szekszárd
SER–MÜLLER KFT. – Serfőző Attila – Debrecen, Hajdúböszörmény
Dr. Szelekovszky Sándor és családja – Mályinka
TIT STÚDIÓ EGYESÜLET – Budapest



www.tit.hu

BAKONSZEG

Fenyvesvölgyné
Tóth Mária Zsuzsanna

BERETTYÓÚJFALU

Bihari Múzeum
és Sinka István Városi Könyvtár

BÁRÁND

dr. Palástiné Deli Elvira

BUDAPEST

dr. Bolvári-Takács Gábor, Honvéd Együttes Nkft., Magyar Táncművészeti Főiskola,
dr. Koncz Gábor, Nagy Gábor Miklós, Palásthy Lajos, Szabó Magda Szellemi Öröksé-
géért Alapítvány, dr. Szurmainé Silkó Mária, Vasné dr. Tóth Kornélia

DEBRECEN

Bényi Árpádné, Bereczki Gizella, Bodó István, Teodóra Both és Both Tibor, Czentye
János, Erdélyi Márta, Hegyi Rezsóné, Holló Lászlóné, dr. Juha Enikő, Juha Richárd,
Kiss József és felesége, Koncz Tibor (Civis Art Képzőművészet), Koós Károly Művészeti
Szakközépiskola, Korompai Balázs és Korompainé Mocsnik Marianna, Kovács István
(Egri Borozó Borbarát Galéria), dr. Kövér József, dr. Krénné Cserép Zsuzsanna,
dr. Kurucz Márta, Magyarne Ember Mária, Májer István, Maksai János és családja,
Máté László, dr. Matolcsi Lajos, dr. Nagy Attila és felesége (UroPath Bt.), Nagy Krisztina
és Vass János, Nuridsány Éva, dr. Ötvös László és családja, Papp Károly, dr. Papp Gyula,
Piskóty Teréz, Seprényi Ádám, dr. Takács Erzsébet Ildikó, Szabó András, dr. Tar Károly
és T. Szoboszlai Katalin, Rózsa János és R. Ponz Mária, Tamás-Kis Andrásné, Tímár
Tamás (TT Play Kft.), Turcsányi Béla, prof. em. Ujváry Zoltán, Vargáné Szabadka Tünde,
Várkonyi Zsolt, dr. Virágh Mária.

DERECSCHE Koncz Sándor és családja	KESZTHELY Dr. Sólyom Sándor
EGER Dr. Kődöböcz Gábor	KOMÁROM Orbán Irén és családja
ÉGERSZÖG Tóth György	KONYÁR Szónyi Sándor és felesége
ÉRD Skornyák Ferencné Turner Zsuzsanna	MÁLYINKA Dr. Szelekovszky Sándor és családja
FELSŐZSOLCA Dr. Bobula Zsuzsanna	MIKEPÉRCSE Wass Albert Közösségi Ház és Könyvtár – Integrált Közösségi Szolgáltató Tér
GÖMÖRSZŐLŐS É. Kovács László Gömör szőlős Község Önkormányzata Tompa Mihály Gömöri Kulturális Egyesület	MISKOLC Máger Ágnes Varga József
GYULA Póka György	MOHÁCS Imolay dr. Lenkey István Hegyi beszedések Baráti Társasága
HAJDÚBÖSZÖRMÉNY Hajdúböszörmény Város Önkormányzata Kiss Attila polgármester Illyés András Molnár Pál Pál Nagy Balázné Sántha Antal (Formula Holding Kft.) Szabadhajdú Közművelődési Média és Rendezvényszervező Nkft. Takács László (Hajdúböszörményi Művészeti Megálló Galéria) Tarczy Péter	MONOR Kodály László
HAJDÚDOROG Görög Demeter Művelődési Ház	NAGYRÁBÉ Balogh Gyula
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY Hézsó Ferenc és felesége	PANNONHALMA Gaál András és felesége
DEBRECEN MEGYEI JOGÚ VÁROS ÖNKORMÁNYZATÁNAK KULTURÁLIS ALAPJA A NÉZŐ • PONT 2016. ÉVFOLYAMÁT, VALAMINT A RÁCSOK ÉS VIRÁGOK CÍMŰ, 1956-OS ÉS BÉNYI ÁRPÁD EMLÉK- KÖTETET ÖSSZESEN 70 EZER FORINTTAL (6,5%-OS INTENZITÁSSAL) TÁMOGATTA.	SZEKSZÁRD Illyés Gyula Megyei Könyvtár Szabóné Papp Ibolya
	TISZADADA Boncsér Árpád

TARTALOM

Néző Pont '75	491
<i>VENDÉGSÉG</i>	
Ködöböcz Gábor: A reneszánsz típusú polihisztor (<i>Ecsetvonások a 75 éves Szakolczay Lajos portréjához</i>)	492
Serfőző Attila versei	498
Nagy Gábor Miklós versei és prózája	500
Drozsnyik István versei és grafikái	504
Csontos János „kiegészítései”	509
Tarczy Péter könyvkritikája	512
Arday Géza kritikája Kaiser László könyvéről	516
Kaiser László versei és kisprózája	523
Arany Lajos „szemelgetései” Szentkuthy aforisztikájából	528
Fucskó Miklós versei	546
Pál Csaba versei és rövidprózái	549
Tatár Éva versei	554
Cs. Tóth János Máté László kollekciónjáról	557
Tarczy Péter „határidőnaplója”	561
Solymosi Gábor versei	571
Seprényi Ádám tárcája	576
Korompainé Mocsnik Marianna emlékezése (<i>Bényi Árpád írásaival</i>)	579
Juha Richárd <i>Pesti sráca</i>	588
<i>VITÉZ FERENC KÉPZŐMŰVÉSZETI ÍRÁSAI</i>	
Rácz Imréről	590
Kurucz Imréről	595
Józsa Jánosról	600
<i>KÉPES MŰVÉSZETI HÍREK</i>	607
<i>LAPZÁRTA</i>	
Maksai János kiállítása	612
500 éves a reformáció: Ünnepvárás – ünnepvarrás	615

A folyóirat következő száma 2017 februárjában jelenik meg, benne:
 Bolvári-Takács Gábor, Farkas Szilárd, Gáborjáni Szabó Botond, Gáspár Ferenc,
 Huszka Árpád, Kocsis Csaba, Novotny Tihamér, Sümegi György, Szakolczay Lajos
 új könyveiről; folyóiratszemle: Agria, Kisgrafika, Magyar Művészet, Magyar Napló,
 Szókimondó, Táncművészet, Táncstudományi Közlemények, Zempléni Múzsza;
 képzőművészet; vendégség; évfordulók